

M revue

Časopis
Moravského
zemského
muzea
1/2023

Barbara

Ikonická socha slavného sochaře Auguste Rodina **Kovový věk** vévodila výstavě **Pražská Pallas a Moravská Hellas. 1902: Auguste Rodin v Praze a na Moravě.**

Vážení přátelé a příznivci Moravského zemského muzea,

držíte v rukou nové číslo časopisu M revue, na jehož stránkách Vám vedle ohlédnutí do blízké i nedávné historie muzea podáváme rovněž sumář aktuálních výsledků naší práce a zamýšlení nad směřováním naší instituce. Nepřestává mne těšit, že se nám navzdory vnějším nepříznivým okolnostem daří stále ve vysoké míře plnit nejenom zákonné povinnosti (v předešlém roce jsme uzavřeli dvacetiletou inventarizaci naší sbírky), ale nadále uskutečňovat značný počet zajímavých dokumentačních, výzkumných i prezentačních aktivit. Minulé období před nás postavilo nové nečekané překážky a problémy, které se současně staly novými výzvami a zkouškou našeho přesvědčení a znalostí. Jakkoliv naše společnost doposud přijímala zkušenosti a výsledky covidových let, už déle než rok jsme navíc konfrontováni v Evropě po několik generací nevídanou situací. Záběry evokující hrůzy II. světové války, přinášené téměř online z prostoru jen pár set kilometrů na východ, šokují nejen Starý kontinent, ale většinu světa. Naši činnost pak výrazně zasáhl zejména jeden z „doprovodných“ rysů svízelného stavu naší přítomnosti – energetická krize.

Navzdory tomu Vám přinášíme nezmenšenou dávku zpráv a informací, jimiž je opětovně časopis nasycen.

Stěžejní téma reflektuje důležitý projekt zřízení Národního památníku v bývalé věznici v Uherském Hradišti, kde i v kooperaci s Moravským zemským muzeem v uplynulém roce proběhla architektonická soutěž na celkovou rekonstrukci objektu. Muzejníci pokračují v práci s památníky a sběru sbírkových předmětů, pevné kontury dostává ideový koncept budoucí expozice a technický scénář.

Jednou z klíčových událostí roku 2022 se v moravské metropoli staly oslavy 200 let od narození světového velíkána vědy, neodmyslitelně spojeného nejen s Brnem, ale též s Morav-

ským zemským muzeem: zakladatele moderní genetiky Johanna Gregora Mendela. V kontextu dozrívání nejrozličnějších akcí a projektů, které proslulého badatele připomínaly, Vás v reportáži Jiřího Sekeráka z centra Mendelianum MZM zavedeme do nizozemského Wageningenu a blíže Vás seznámíme s předáním aktuální pamětní Mendelovy medaile.

Řada materiálů na dalších stránkách přibližuje plejádu úspěšných nedávno ukončených, ale i aktuálních prezentačních projektů. Zmíníme alespoň výstavu **Anton Rzehak – Cesta do hloubi profesovy duše**, věnovanou jedné z významných osobností historie muzea, či projekt **Pražská Pallas a Moravská Hellas**, dedikovaný moravské části návštěvy francouzského velíkána výtvarného umění Augusta Rodina. Nemohu vynechat teprve nedávno otevřenou a očekávanou výstavu **Když Brnem táhli mamuti** v Pavilonu Anthropos, přinášející současný pohled na dílo legendárního výtvarníka Zdeňka Buriana, či ohlédnutí naopak za již ukončenou, ale návštěvně nesmírně úspěšnou dvojicí výstav **Malý princ Elišky Podzimkové a Planetami Malého prince**, ale i mnoha jinými. Kromě toho se dozvíte podrobnosti o dalších mimořádných výsledcích práce našich kolegů. Zpřítomněna je zde pestrá paleta nedávných i současných akcí a úspěchů odborníků MZM. V rozhovoru se tentokrát představuje vedoucí našeho Centra humanistických studií Historického muzea prof. PhDr. Vít Vlnas, Ph.D.

Nepotkávaly nás však jenom chvíle plné uspokojení a radosti nad splněnými cíli. V předchozích měsících řady stávajících i bývalých pracovníků MZM opustilo několik nepřehlédnutelných osobností: Dr. Stanislav Houzar, prof. Margita Havlíčková či Dr. Slavomír Brodeser. Buď čest jejich památce. Naše muzeum nikdy nezapomene jejich přínos jeho rozvoji. Dvěma posledně

jmenovaným je věnována rovněž drobná vzpomínka na jejich působení v muzeu.

Pevně věřím, že každý čtenář chtivý poznání v tomto čísle našeho časopisu nalezne něco přitažlivého, poučného a zajímavého. Především jsem však rád a velmi Vám za to děkuji, že Moravskému zemskému muzeu zachováte i nadále svou přízeň. Za všechny jeho pracovníky mohu konstatovat, že ve svém kontinuálním úsilí přinášet trochu „světla poznání, ponaučení a zábavy“ do dnešního rozbouraného a neklidného světa ani nadále nepolevíme.

Děkuji Vám, že jste stále s námi. Zůstávám pak v naději, že se brzy setkáme na některé z nově připravovaných akcí Moravského zemského muzea.

S úctou

Jiří Mitáček
generální ředitel

1 M úvodník:

Vážení přátelé
a příznivci muzea

4 M téma:

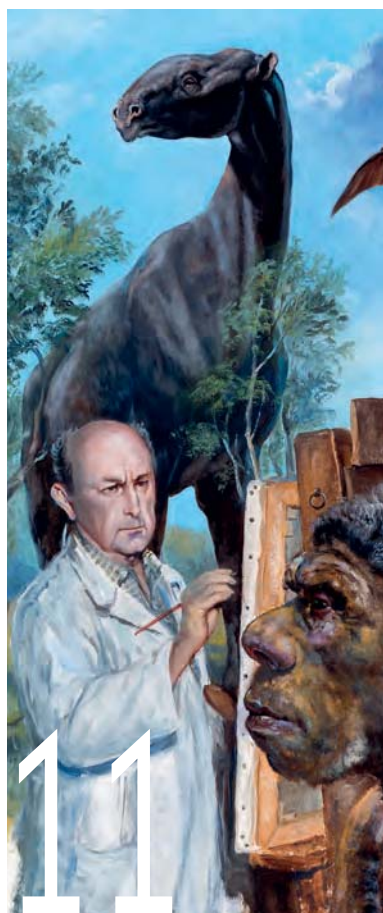
Živý svědek temné minulosti
a vypravěč proměn svobody
v současnosti

11 M událost:

Burianovi mamuti opět
táhnou. Brnem i návštěvníky

18 M výstavy:

Do hlubin duše Antona Rze-
haka / Rodinovo putování od
pražské Pallas po moravskou
Hellas / A již Marie Terezie...
První byly bankocetle / Hu-
debník, zdravotní sestra
a kastelán se inspirovali krá-
sami Jevišovic / Podívejte se
z nebe do hlubin historie /
Janáčkův památník připomněl
výročí Zbyňka Sekala / Malý
princ Elišky Podzimkové

i skleněný vesmír Aleny
Dostálové okouzlili / Bratři.
Fotografická intervence Jana
Čágy / První uvedení Janáč-
kovy poslední opery v Římě
doprovodila výstava / Kaple
Paláce šlechticů byla svěd-
kem loučení s Beethovenem
/ Rok války na Ukrajině ob-
jektivem Ivy Zimové / Česko-
německé vztahy prošly
mnoha peripetiemi / ...a to je
vše, co zbylo z anděla... / Vý-
stava Ondřej Sekora – známý
i neznámý ve Ville Pelle

31 M názor:

Češi a Němci po roce 1989.
Současné vztahy se rodily
se zátěží historie

35 M report:

Napsal Eduard Valenta, na-
kreslil Eduard Milén / „Say
No to The Devil...” Fond char-
tisty Jana Šimsy je v péči OD-

KAZu / Roku 2022 se vrátil
podzim. Literární! / Tajemství
vzdorovitého šuplíku čeká na
rozluštění / Mesmeři. Publi-
kace odkrývá zákoutí každo-
dennosti našich předků

48 M příběh:

Muzeum strážce historie
navzdory tíživé přítomnosti

52 M profil:

Vít Vlnas: Představíme Bibli
kralickou bez klišé

60 Před oponou, za oponou:

Burianovi dinosauři doletěli
až do Japonska / Znak města
„polepšili“ na uvítanou ně-
mecké armády / Horňácko
v centru moravské metropole
i zájmu / Jaký byl paleolit
v Brně? / Židle Máňa. Tradice
jako DESIGNLAB? /

64 My a svět :
Mendelův den 2023 jsme slavili ve Wageningenu

70 Pod čarou :
Chrást? Tvrz?!

72 Na moravském písečku:
Věstonická venuše dostala přesnou repliku. Z kelímků

81 M panorama:
Prestomusic Awards 2022 pro Příběh Janáčkovy Její pastorkyně / Gender v pravěku a Bolek Polívka v Anthroposu / Loutky oslavily svůj den s návštěvníky v Paláci šlechticů / Martin Oliva se stal členem prestižní AIPP / Článek paleontologů vyšel v časopise Scientific Reports / O muzejní noci bylo zase živo

85 M jak jsme je znali :
Život sprádaný divadlem / Muzeum se stalo celým jejich

světem / Střípky z muzejního talíře

93 M knihovna:
Nakladatelské počiny

94 M Chef d'oeuvre:
Památný nálezk kruhatky Matthioliho na Moravě

Obálka

1. a 4. strana
Když Brnem táhli mamuti. Galerie Zdeňka Buriana. Nová výstava v Pavilonu Anthropos láká malé i velké.

A již Marie Terezie... Papírová platidla v habsburské monarchii (1759–1918) představuje výstava v Dietrichsteinském paláci MZM.

2. strana
Výstavní „reportáž“ Pražská Pallas a Moravská Hellas zachytila návštěvu sochaře A. Rodina takřka minutu po minutě.

3. strana
Originální ilustrace Venduly Chalánkové z Mářiných pamětí nabízí Památník Leoše Janáčka.

M revue

Časopis
Moravského zemského
muzea v Brně

Šéfredaktor: PhDr. Jiřina Veselá

Layout a technická redakce: Milan Mačinec

Obálka: Milan Mačinec

Fotografie: Archiv MZM
(pokud není uvedeno jinak)

Redakční rada:

RNDr. Barbora Onderková – předsedkyně
Mgr. Jiří Mitáček, Ph.D., PhDr. Hana Dvořáková,
RNDr. Vladimír Antonín, CSc., doc. PhDr. Martin
Oliva, Ph.D., OSc., PhDr. Jaroslav Blecha,
Milan Mačinec, Mgr. Zdeňka Pitrunová

Redakce: M revue, Želný trh 6, 659 37 Brno,
e-mail: jvesela@mzm.cz

Vydává a tiskne: Moravské zemské muzeum,
Želný trh 6, 659 37 Brno

Distribuce: neprodejné, direct mailing
Vychází dvakrát ročně

V evidenci periodického tisku pod číslem
MK ČR E 21957

Živý svědek temné minulosti a vypravěč proměn svobody v současnosti

Národy, které neznají svoji minulost, jsou odsouzeny k tomu ji prožít znovu... Jenže zapomenout v překotné přítomnosti je tak příjemné. Zvláště když hlavní svědek je němý. A těch, co by mohli promluvit, valem ubývá... Věznice v Uherském Hradišti a její přeměna je však pro mnohé z těch, kteří jsou zapojeni do projektu na její částečnou přeměnu v Národní památník, tématem niterným. Přesvědčí vás o tom následující dva články, které jsou současně potvrzením zápalu zúčastněných a pokračující snahy dál posouvat tento projekt, na němž spolupracují Moravské zemské muzeum a Slovácké muzeum z Uherského Hradiště.

Odvracet zrak nemůžeme donekonečna

Brno a Uherské Hradiště? Co mají tato města společného? Například jim bylo ve 13. století uděleno městské právo. Jako královská města byla vždy v zájmu vládařů, i proto se mohou pyšnit krásnými historickými památkami. Co však obě příliš neprezentují, a raději ukrývají uvnitř svých center, jsou místa, která si zaslouží více než novou fasádu.

Na začátek mi dovolu být trochu osobní. Bývalá káznice na Cejlu v Brně mi poskytla ubytování v dobách vysokoškolského studia. Míjel jsem ji stejně lhostejně jako věznici v Uherském Hradišti, města, odkud pocházím. Nevzhledná budova, od které odvrátíte zrak, aniž by vás tížilo svědomí. Prostě něco, o čem víte, že to není v pořádku, ale zároveň znáte snahy usilující o důstojné využití, které ovšem obvykle narazí na úřední rezistenci. Kolektivní zapomenutí je výhodné, nevyžaduje novou práci, ani vysoké náklady. Naopak alternativní využití obohacuje vybrané zájemce namísto celé společnosti. V Uherském Hradišti je ale od sametové revoluce konečně jasno. Vox populi reflektuje i Programové prohlášení vlády: „Zvláštní pozornost budeme věnovat institucím připomínajícím dějiny a oběti totalitních režimů 20. století a podporovat tak činnost paměťových institucí. Podpoříme přípravu klíčových projektů v této oblasti, jako je Památník

holokaustu Romů a Sintů v Čechách v Letech u Písku, Věznice Uherské Hradiště a Památník ticha Bubny.“

Sedmdesát volejbalových hřišť...

Možná se zdá být nelogické, že Moravské zemské muzeum se sídlem v Brně dostalo za úkol postarat se o vytvoření a následný provoz Národního památníku Věznice Uherské Hradiště. Vysvětlení je však prosté. Jako nejbližší příspěvková organizace ministerstva svou podstatou, a především kapacitami, odpovídá požadavkům náročné realizace, kterou bezesporu daný projekt vyžaduje. Věznice patří Úřadu pro zastupování státu ve věcech majetkových, a je zde jasná představa, co stát za šest let očekává.

Multifunkční objekt, kde na prostoru téměř 70 volejbalových hřišť vznikne prostor pro okresní soud, zastupitelství nebo pro probační a mediační službu a samozřejmě pro

Památník. Mimochodem, proč právě průměr k hřišti na odbíjenou? Za minulého režimu bylo místo, kde stávala šibenice, údajně využíváno mimo jiné k volejbalu... Jsou to hořké detaily, o kterých se dozvídáme, ale zbývá ještě spousta bílých míst, která bude nutné probádat. I proto běží organizovaný a kvalitativní výzkum v gesci Moravského zemského muzea, který by se měl stát zdrojem pro živou paměťovou instituci. Mnohé již bylo zdokumentováno a publikováno, přesto dovolu dílčí exkurz pro pochopení významu badatelské činnosti.

Od pokroku směrem k temnu

Stavba věznice trvala pět let a byla dokončena v roce 1897. Její cena byla na tehdejší poměry úctyhodná, téměř 700 tisíc zlatých. Věznice se stala součástí justičního areálu, který obsahoval palác, kapli a zahradu. Celková kapacita byla 300 vězňů, ale maximální počet uvězněných dosahoval až 550. Z počátku byla náprava vězňů vnímána velmi pokrokově. Fixní denní program doplňovaly duchovní správa nebo školní výuka. Fungovala tu i nemocnice a v rozlehlé zahradě se pěstovaly plodiny jak pro potřeby věznice, tak k prodeji.

Vítězný návrh studia DV architekti na rekonstrukci věznice, 2022, zdroj ÚZSVM.

třovatelů nebo dozorců. Dokonce je mnohdy i otázkou, co všechno se odehrálo v objektu po sametové revoluci. Němý svědek doby se postupně stal nepotřebným. Konečné zapomnění mělo být završeno prostřednictvím veřejné dražby, čemuž zabránila občanská iniciativa. Spolek Memoria prostřednictvím pořádání množství akcí a neustávající prezentace dokázal přesvědčit státní úřady o potřebnosti zachování objektu bývalé věznice.

Nadčasové řešení s ohledem na detaily ▼

Od roku 2016 se začíná rýsovat plán rekonstrukce v konkrétních činech. Nejen dohody a politická prohlášení, ale i hmatatelné aktivity. Bylo odvezeno přes sto tun odpadu, proběhly historické a technické průzkumy. Na podzim 2022 se uskutečnila architektonická soutěž pro celý areál, přičemž vítězný návrh posloužil MZM jako východisko pro tvorbu konceptu Památníku. V prvním čtvrtletí roku 2023 vznikla ve spolupráci s kreativním studiem Krutart, s.r.o., koncepce fungování provozu objektu doplněná obsahovým a dramaturgickým plánem pro expozici a přidružené prostory. Nadčasový materiál bude využit při architektonické soutěži na samotnou expozici.

Je nezbytné rozlišovat, že v areálu bývalé věznice budou i další uživatelé z řad státní správy. Památník sám pak vyžaduje obzvláště zvýšenou pozornost na detaily, protože snahou MZM není vytvářet kancelářské prostory, ale unikátní pamětovou instituci s následující vizí: „Budova věznice je živým svědkem temné minulosti a vypravěčem proměn svobody v současnosti.“ Návštěvník se setká s ambiciózním kulturním prostorem. Rozloha exteriéru

Výtěžek ze zemědělské činnosti a práce v dílnách podporoval provoz věznice.

Druhá světová válka znamenala však návrat středověku. V této době jsou doloženy případy surového násilí vyšetřovatelů a dozorců vůči vězňům. Po osvobození byla věznice využívána pro potřeby mimořádných lidových soudů. Během nich bylo 46 osob odsouzeno k trestu smrti a minimálně 12 oběšeno na zdejších nádvoří.

S nástupem komunismu se hradištská věznice stala důležitou součástí systému totalitní represe. Do povědomí se nechvalně zapsala především v období konce 40. a počátku 50. let, kdy ve městě dočasně sídlilo Krajské velitelství StB – provádění tvrdých výslechů zadržených

i za použití „elektrických bot“, řada nevyjasněných úmrtí nebo vykonávání absolutních trestů. Žádný z vyšetřovatelů pak nebyl po roce 1989 za své zločiny potrestán. Věznice sloužila svému účelu do roku 1960, kdy došlo k reformě veřejné správy. Prostory byly následně využívány pro různé účely včetně školní družiny.

Nejen v této době vzniklo množství otázníků nad provozem, uživateli objektu i jeho každodenními pozorovateli z řad široké veřejnosti. Některé informace odnesla z archivu velká povodeň v roce 1997, jiné čekají svého objevitele. Dodnes například neznáme celkový počet zemřelých během vyšetřování či výkonu trestu odnětí svobody, dokonce ani neznáme počty vězňů, či vyše-

je více než 3600 m². Interiér se rozprostírá na více než 3000 m², z toho přes 1700 m² tvoří stálá expozice. Ta bude kombinovat širokou škálu způsobů předávání informací, včetně textů, videí, zvukových nahrávek, lightdesignu, předmětů a vytváření specifické atmosféry prostředí.

Návrh dramaturgie expozice je prozatím rozvržen do tří pater bývalých samotek a foyeru, který by měl sloužit jako úvod i závěr návštěvy. Foyer představí celorepublikový význam Památníku a připraví návštěvníka na nejen „edukativní“, ale citový zážitek skrze komplexní audiovizuální projekci.

První patro se soustředí na časovou osu od založení věznice až po současnost, s důrazem na období druhé světové války a lidových soudů, jako určitému předvoji následujících událostí. Druhé patro bude zcela věnováno období 1948–1953. Třetí patro se zaměří na druhý život věznice a otázky vyrovnání se s minulostí a hledání spravedlnosti. Každé patro bude koncipováno jako samostatný příběhový celek, který návštěvníkovi umožní volit, zda navštíví jedno, dvě nebo všechna tři podlaží. Tato flexibilita dramaturgie zajistí, že návštěvník z Památníku odejde s uceleným souborem informací, bez ohledu na to, zda navštíví všechny části nebo jen ty vybrané.

Památník doplní pietní místo na vnitřním dvoru areálu, které představuje emoční vyvrcholení a připomíná tragické osudy lidí, kteří zde byli vězněni. Kromě toho v areálu vzniknou prostory pro krátkodobé výstavy, badatelna, kavárna a venkovní prostor dvora. Tyto doplňkové části Památníku poskytnou návštěvníkům možnost dalšího poznání, odpočinku a zamyšlení nad událostmi a dějinami spojenými s bývalou věznicí.

Letecký pohled na věznici v Uherském Hradišti, výřez z pohlednice, 1925, Slovacké muzeum.

Palackého náměstí s budovou justičního paláce a částí věznice, pohlednice, počátek 20. století, Slovacké muzeum.

Nezahltit a dát průchod emocím

Kreativní studio ve svém detailním návrhu pracuje s lidskou psychikou, kapacitou paměti a zkušenostmi z moderních kulturních prostor. Tvůrci se snaží nezahltit objekt redundantními informacemi. Expozice přehlcojící návštěvníka vjemy, které pak při odchodu ponechává za sebou, jsou zbytečné. Stejně tak můžeme vnímat jistotu klinickou smrt institucí, které nežijí a pouze přežívají. Moderní památník musí mít aktivní prezentaci, a to nejen v okamžiku otevření.

Sítování projektů, spolupráce s partnerskými subjekty v tuzemsku i zahraničí, vytváření regionálních vazeb, otevřenost veřejnosti jsou důležitými předpoklady pro hodnotovou komunikaci a prezentaci projektu Národního památníku věznice

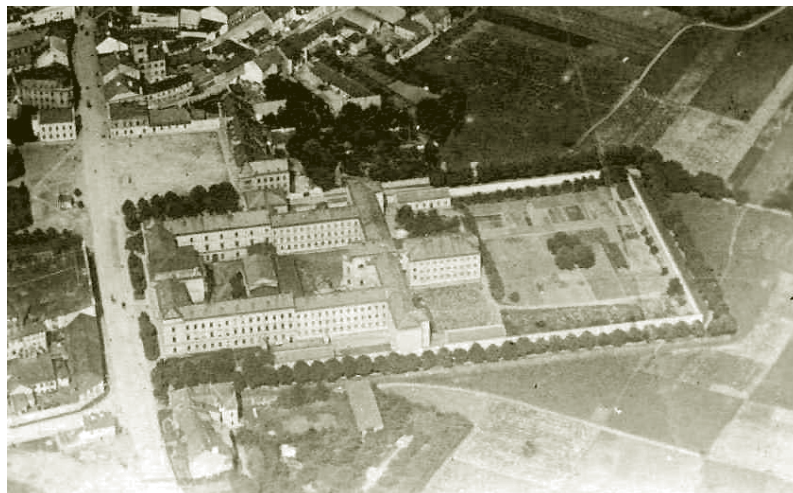
Uherské Hradiště. Rádi bychom za pracovní tým MZM v této oblasti v následujícím období realizovali nezbytné kroky, aby v době otevření široká veřejnost rozuměla úsilí, které je nutno investovat do kolektivního vědomí. Kde je vůle, tam je cesta. Pokud si ji najdete do Uherského Hradiště, rádi vás přesvědčíme například ve vybraných prohlídkových dnech, které bychom chtěli ve spolupráci s vlastníkem už během roku 2023 uspořádat.

Štěpán Daněk, zástupce pro řízení projektu Národní památník věznice Uherské Hradiště

(publikováno s využitím materiálu Památník – muzeum Uherské Hradiště)

Foto: Archív MZM

(není-li psáno jinak)

Hledání rovnováhy mezi minulostí a spravedlností

„Přebudovat věznici v Uherském Hradišti na memento totality především pro mladé a další generace je jedinečná šance, kterou bychom měli využít, přestože to je to běh na dlouhou trať,“ míní vedoucí Historického oddělení MZM Jan Břečka. „Takový památník bude součástí hledání rovnováhy mezi tím, co se stalo a jak se k tomu stavíme,“ dodává jeho kolega a „duchovní otec“ projektu Luděk Navara.

O přebudování věznice i jejím dalším využitím se mluví už poměrně dlouho. Je to pořád ještě reálné?

Jan Břečka: Už na úsvitu covidu na konferenci, která se konala v Uherském Hradišti u příležitosti 25. února 2020, zazněla shoda všech zúčastněných pokračovat. Tam také padl termín dokončení 2028, který sice hlavně pamětníky asi trochu vyděsil, nicméně toho se držíme, v tomto duchu pokračujeme... Ale zbrzdila nás epidemie, následně energetická krize, přicházejí úsporné balíčky... Nicméně, troufám si tvrdit, že více než realisté jsme mírní optimisté a termín považujeme za možný.

Jak vnímáte výsledky architektonické soutěže?

J. B.: Naše připomínky byly zapracovány, zbývá dořešit či spíše doladit drobnosti, jako je například zachování některých reliktních, které sice nejsou v té „muzejní“ části, ale podle nás by bylo lepší je ponechat na původních místech, aby se udržel charakter objektu – třeba je jen vybavit informačními popiskami.

Luděk Navara: Vítězný návrh samozřejmě respektuje, že areál nebude sloužit jen muzeu, ale také soudu a dalším orgánům justice. Což bylo součástí zadání, ale vítězný návrh počítá s výraznou dostavbou stá-

vajícího areálu a podle mého soudu nový soubor vytváří opravdu důstojný městotvorný celek. Je totiž třeba připomenout, že se jedná o jakousi nápravu původního velkorysého pojetí z doby rakouské monarchie, v níž na sídlo justice navazovala věznice. Oba areály byly propojeny a soudní budova se „obracela“ směrem k městu či městské třídě. Podobně jako je tomu v Praze na Pankráci nebo v Olomouci u dnešního okresního soudu. Tento koncept je samozřejmě minulostí, protože bývalá budova uherskohradištského soudu dnes slouží Střední uměleckopřemyslové škole. Architekti měli opravdu těžký úkol.

Je návrh dobrým základem pro budoucí expozici?

L. N.: Jsem přesvědčen, že ano; návrh respektuje původní muzejní koncept. Sluší se připomenout, že na něm spolupracovalo a spolupracuje Slovácké muzeum, především historik Pavel Portl, který se věznici věnuje dlouhodobě. Pro památník je určen blok samotek a protilehlý blok s kaplí. Vnitřní nádvoří za kaplí je určeno k pietě a část vnějšího nádvoří už nabídne návštěvníkům první informace. V tom se prakticky nic nezměnilo. Nová dostavba vytvoří důstojný vstupní pro-

stor a zahrnuje i podzemní část pod bývalými garážemi. Ta zřejmě sloužila jako další příležitostné vězení, možná i jako takzvaný bunkr, kam se mohli umístit nepohodlní vězni, nebo ti, kteří byli transportováni jinam. O tomto prostoru se donekdávna nevědělo, byl identifikován až při jedné důkladné prohlídce. Každopádně tento podzemní prostor zůstane zachován, otázkou zatím je, jakým způsobem bude začleněn do expozice.

J. B.: Počítá se s tím, že v našich prostorách zůstane co nejvíce původních prvků jako dveře do cel, kůtka, bezpečnostní mříže a okénka, zbytky odpadního potrubí na chodbách apod. A jako symbol pěti popravy, k nimž došlo po únoru 1948, pět uzavřených cel v autentickém stavu, kam bude možné nahlédnout pouze špehýrkou ve dveřích.

Jak byste formuloval řekněme nějaké poslání?

L. N.: V preambuli memoranda, kterým se zúčastněné instituce před sedmi lety zavázaly k vybudování památníku, se píše o „zachování části věznice a jejího využití jako tzv. muzea totality“. Tím je tedy budoucí zacílení dáno. Nepůjde jen o expozici, ale o památník, který má být připomínkou utrpení i odvahy. Má být rovněž součástí jakési pomyslné spravedlnosti. Víme, že demokratická justice si po roce 1989 nedokázala poradit se zločiny, které se tam odehrály, a které měly být zapomenuty. Existence památníku, zveřejnění jmen obětí, atd., to vše je přece opakem tohoto záměru a tedy také nápravou křivd svého druhu.

Pohled do jedné z nejzachovalějších cel s prýchnou a záchodem a celkový pohled na chodbu s celami. Foto: J. Břečka, MZM, 2020.

Žije velmi málo bývalých vězňů, nežijí vězňové. Takže zveřejňování, vyprávění, památníky či připomínky – to vše je dnes prakticky jediná spravedlnost, kterou může naše společnost nabídnout. Vidíme dnes na Ukrajině, jak je důležitá víra ve spravedlnost a ve svobodu. Tyto hodnoty by měly být tedy součástí poselství i zde.

Lze už vyjmenovat konkrétní příklad toho, co tam návštěvník najde?

L. N.: Tím nejcennějším je samozřejmě samotná budova, která je vlastně svědkem všeho, co se tam odehrávalo. Za časů klidných předválečných, za války, po ní, ale především po únoru 1948. Tehdy nastalo nejhorší období v tomto areálu. Kdyby ty zdi mohly vyprávět! Ale nemohou a tak se o to musíme pokusit sami. Takže kromě obecných informací o historii justičního a vězeňského areálu, o denním životě vězňů a historickém kontextu zde musí návštěvník najít skutečné příběhy těch, kteří se tam ocitli jen kvůli svému přesvědčení, profesi nebo smýšlení. Tyto osudy je třeba přiblížit, jak je to jen možné: pomocí fotografií, dopisů, motáků z vězení, audio- či video-vzpomínek, trojrozměrných před-

mětů. Návštěvník by měl vidět, jak smýšlel a žil ten člověk, který musel skončit na šibenici nebo za mřížemi. Anebo třeba zemřel později, protože Uherské Hradiště bylo také “přestupní stanicí”, odkud se chodilo dál, většinou do uranových dolů.

Znáte nějaký takový případ?

L. N.: Mladý muž z Velkých Karlovic byl členem organizace Orel, zapojil se do protikomunistického odboje, roznášel letáky. Byl zatčen, mučen, odsouzen, vězněn v Uherském Hradišti, které ovšem bylo jen přestupní stanicí, takže nakonec skončil na šachtě. Tam nešťastně zahynul, protože navrtal neodpálenou nálož z předchozího odstřelu... Nejednalo se o nešťastnou náhodu, ale o zneužívání práce vězňů v nelidských podmínkách. Ten mladý muž se jmenoval Josef Plánka a jeho osud by neměl být zapomenut stejně jako mnoho dalších.

Ještě si dovolím jednu poznámku – řada vyšetřovacích úkonů, včetně těch brutálních, se na přelomu čtyřicátých a padesátých let neodehrávala přímo ve věznici, ale ve vile Franklovka na dnešní Třídě maršála Malinovského, která dnes patří Střední uměleckoprůmyslové škole.

V suterénu byly i cely pro takzvané tajné zatčení. I toto by se mělo objevit v expozici. Stejně jako připomínka pokusů o soudní vyrovnání s minulostí po válce a pak po roce 1989.

Co pro vás osobně uherskohradištská věznice znamená?

L. N.: Mnohokrát jsem jezdil do Uherského Hradiště – sledoval jsem pokusy o soudní líčení s bývalými vyšetřovateli, mluvil s pamětníky, s některými i natáčel pro Českou televizi. Téměř všichni pamětníci jsou již po smrti a vím, že odcházeli ze života s pocitem jakéhosi dluhu či křivdy. Důležité je vědět, že ten dluh se netýká jen jich a s jejich smrtí nezmizel. Chápu tedy – mimo jiné – budoucí památník jako jakousi splátkou tohoto dluhu.

S jakými pocity by měl návštěvník budoucí památník opouštět?

L. N.: Návštěva by ho měla vést k přemýšlení o spravedlnosti, o svobodě, o tom, jakou cenu tyto hodnoty mají a nakolik si vážíme těch, kteří za ně bojovali, i když třeba ve své době neúspěšně. Chceme mu přiblížit různé příběhy – řada z nich je složitějších, než se na začátku zdá.

Bývalá kaple ve věznici. Hvězda byla dokreslena pro potřeby filmu *Jen o rodinných záležitostech*. Foto Archiv MZM.

Archeologické sondy na nádvoří věznice, 2020. Archiv MZM.

To, co by je mělo spojovat, je ale víra, že má smysl postavit se zlu, totalitě i když to nepřinese okamžitý benefit. To je ale jen jedna z více myšlenek.

Domníváte se, že se naše společnost dostatečně věnuje tématu totality a vyrovnávání se s jejím dědictvím?

L. N.: Jsem přesvědčen, že by měla existovat síť míst paměti, bývalých věznic, lágrů, vyšetřoven, které připomenou především mladé generaci, těm, kteří se narodili už ve svobodné zemi, že tato svoboda tady nebyla od nepaměti. Školy a vzdělávací instituce by tato místa měly mít možnost využívat. Návštěva autentického místa utrpení má mnohem větší význam než sebelepší přednáška. Například jako další takové místo paměti se nabízí brněnská věznice Cejl, která už dlouho čeká na další využití. Tato věznice má zase trochu jinou historii a velmi vhodně by doplnila místo paměti v Uherském Hradišti.

J. B.: Na rozdíl od většiny ostatních zemí bývalého východního bloku je u nás situace tristní. V Budapešti už před dvaceti lety otevřeli Muzeum teroru (*Terror Háza*) připomínající oběti dvou totalitních režimů, které sídlí symbolicky v budově, kde za války působili maďarští fašisté ze Strany šipových křížů a po roce 1945 zde pro změnu úřadovala komunistická maďarská politická policie. To propojení, které je obdobné jako v uherskohradištské věznici, a genius loci je nenahraditelné a měli bychom toho využít.

Budou do takového muzea či památníku chodit mladí lidé?

L. N.: Příklady ze zahraničí, například z Polska či Německa ukazují, že návštěvníky podobných zařízení jsou především mladí lidé. Součástí památníků jsou programy, do kterých se mohou přihlásit školy či jiné instituce. Je to i o spolupráci, podpoře a moderních metodách ve výuce i v komunikaci. Návštěva takového místa paměti by se také měla stát sou-

částí vzdělávacích plánů. Není třeba se v tomto směru obávat. Víme, že například o návštěvy bývalé brněnské věznice na Cejlu je velký zájem, i když tam dosud žádná expozice není a dostat se dovnitř je poměrně složité.

J. B.: Doufám. Za důležitou totiž považuji i edukativní funkci především pro žáky druhého stupně základních škol, kterou bude památník plnit. Více jak tři dekády po listopadu 1989 je situace ve výuce dějepisu naprosto nevyhovující, už vzhledem k daným učebním plánům. Mnohde devátáci končí s učivem u první světové války, o našich novodobých dějinách netuší nic nebo velmi málo. Doplnit tyto mezery se snažíme edukačními programy kolegyně z Dětského muzea i v naší stále expozici Středoevropská křižovatka: Morava 20. století v Dietrichsteinském paláci v Brně a kapacita je maximálně využita, zájem pedagogů nechybí.

(jih)

Foto: Archiv MZM
(není-li psáno jinak)

Burianovi mamuti opět táhnou. Brnem i návštěvníky

Rtuť na venkovních teploměrech atakovala s úspěchem třicítku, jak se na poslední den jara nyní sluší... V Pavilonu Anthropos MZM ale 20. června 2023 nastala doba ledová. Očekávaná výstava **Když Brnem táhli mamuti – Galerie Zdeňka Buriana** se totiž vrací především prostřednictvím děl proslulého malíře a ilustrátora do dob dávno minulých, které on sice viděl očima současníka, ale přesto předurčil jejich podobu do budoucnosti.

Zdeněk Burian a Pavilon Anthropos jsou spolu spjati historicky a neodmyslitelně. A vlastně bez nadsázky osudově.

Burianovy oleje zobrazující podobu a způsob života našich dávných předchůdců tvořily součást vůbec první expozice O původu a vývoji člověka a počátcích jeho kultury, kterou v roce 1965 pro Anthropos vybudoval a dokončil antropolog a muzeolog Jan Jelínek. Ten rovněž patřil k odborníkům, kteří v průběhu času měli možnost s Burianem spolupracovat. Díky tomu zhruba od počátku 70. let minulého století tak Moravské zemské muzeum opatruje ve svých sbírkách na 200 Burianových olejů nebo kvašů, doprovázených velkým množstvím kreseb a studií. Částečně tím plní Burianovo přání, aby jeho kolekce zůstala pohromadě – několikrát z to-

hoto důvodu údajně odmítl možnost prodávat své práce do zahraničí. Díla byla nakupována v několika fázích a nebylo to jednoduché.

První výstava Burianových děl se konala v roce 1973, jak jinak, v Pavilonu Anthropos. „Vedle zakoupených obrazů zahrnovala řadu zápůjček ze státních institucí i od soukromníků. Kromě tématu vývoje Země, života a člověka obsahovala skupinu obrazů věnovaných jiným kulturám, jako domorodcům Tasmanie, australských domorodcům, Maorům, jihoamerickým indiánům a dalším. Další oddíl byl věnován portrétům velkých humanistů, například Alberta Schweitzera. Následovala kolekce obrazů velkých současných zvířat jako tygra ussurijského nebo samce gorily, a konečně Burianův protiválečný cyklus. (...) Zahájení výstavy se zúčastnil Burian

osobně, k výstavě promluvil Zuzana Mazáková, jejíž muž paleoantropolog a ilustrátor Vratislav Mazák byl objednavatelem zapůjčených obrazů současných šelem, a Jan Jelínek,“ popisuje tehdejší vedoucí Pavilonu Anthropos Oldřich Neužil, který pro muzeum koupil Mistrových obrazů zajišťoval.

Další Burianova výstava se v Anthroposu konala v roce 1981. Mezi tím byla pořízena další kolekce Burianových obrazů. Podle plánu muzejníků měla být část rekonstrukcí pravěkého světa rozmístěna tematicky ve stálé expozici, ostatní díla pak vystavena samostatně. Vernisáž byla stanovena na 1. července 1981. Dorazili už ale pouze manželé Mazákoví, protože Zdeněk Burian musel být hospitalizován. Téhož dne pak zemřel.

V opozici obrazům stojí
trojrozměrné exponáty ▼

Nová výstava **Když Brnem táhli mamuti** navazuje na tu zatím poslední, která se konala před dvanácti lety pod názvem **Zdeněk Burian viděl světy** dávno minulé a inspirovala se

▲ Viděl světy dávno minulé [Pocta Zdeňku Burianovi]... Obraz namaloval Petr Modlitba na počest Zdeňku Burianovi v rámci výstavy Když Brnem táhli mamuti.

▲ Jak přežít dobu ledovou? U příležitosti výstavy *Když Brnem táhli mamuti* si děti s tatínky (nejen) mohly 24. června užít velkolepý doprovodný program ke *Dni otců*, který se konal v Pavilonu Anthropos i v přilehlém parku.

úspěšným televizním dokumentem režiséra Aleše Lowáka. Kromě toho byly pak do roku 2003 originály obrazů Zdeňka Buriana součástí stálé expozice Anthroposu. Po rekonstrukci v roce 2006 tam byly nahrazeny v menší míře kopiemi.

Tentokrát však bylo přáním tvůrců výstavy vnést do „burianovských“ témat také něco nového a hlavně přitažlivého pro dnešní mladou generaci, která přece jen na rozdíl od svých rodičů a hlavně prarodičů už na knihách s Burianovými kresbami „nevyrůstala“.

„Původně bývaly vystaveny vždy až tři čtvrtiny celé sbírky, bylo by tak obtížné vytvořit nový celek pouhým pozměněním výběrů obrazů. Témata byla de facto vyčerpána. Proto věříme, že tahákem v efektivní scénografii se stanou především trojrozměrné exponáty. Pokoušíme se navíc návštěvníkům vysvětlit logické nedostatky v Burianově tvorbě, dané vývojem vědy, ale hodláme také zdů-

raznit a vyzvednout jeho kvality v současném měřítku, které jsou nepopíratelné,“ uvedl vedoucí Centra kulturní antropologie MZM Petr Kostrhun.

Tvůrčí tým ve složení Eva Vaníčková a Petr Kostrhun za MZM a Barbora Půtová a Ondřej Bílek, kteří jsou sice externisty, ale oba spolupracují s MZM dlouhodobě, tak pro inovativní instalaci využil ty nejmodernější technologie. Burianovy rekonstrukce postavili autoři do opozice s aktuálním pohledem na podobu našich předků zejména v podobě 3D hyperrealistických rekonstrukcí z dílny Laboratoře antropologické rekonstrukce (E. Vaníčková – O. Bílek). Naopak některé nové evoluční články, které diváci na výstavě rovněž spatří, samozřejmě u Buriana chybí, ale jsou mimořádně zajímavé nejen odborně, ale také divácky, příkladem může být *Australopithecus sediba*.

Výstava je rozdělena do pěti tematických okruhů. Z Burianových děl vybrali kurátoři na sedmdesát

těch nejrepresentativnějších olejů (pocházejících z Mistrova nejpłodnějšího a současně nejsilnějšího období z počátku 50. a 60. let 20. století) zachycujících pohledy do života pravěkých lidí a předvěkých předchůdců člověka či rekonstrukce dávno vymřelých zvířat z dob před miliony let – obsahově vše směřující k zaměření stálých expozic věnovaných evoluci lidského rodu a počátkům kultury.

Výstavu doplňuje krátký dokumentární film sestavený ze svědectví pamětníků o setkávání se Zdeňkem Burianem a jeho obrazy. Mimořádná je i haptická stezka z trojrozměrných antropologických exponátů. „Chtěli jsme, aby byla u nás pro slabozraké a nevidomé možnost alespoň částečně si „osahat“ naši dávnou historii,“ vysvětluje Eva Vaníčková. „Mysleli jsme i na neslyšící, ústřední video výstavy je doplněno o tlumočení do znakové řeči,“ dodává Petr Kostrhun. Během podzimu by

*Autoři výstavy (zleva) Barbora Půtová, Petr Kostrhun
a Eva Vaníčková pokřtili při vernisáži také katalog
výstavy Když Brnem táhli mamuti – Galerie Zdeňka
Buriana. Symbolicky sněhem...*

se měla stát přívětivou pro neslyšící celá expozice Pavilonu Anthropos. Projekt „Průvodcovské služby ve znakovém jazyce pro Pavilon Anthropos“ vzniká díky spolupráci s organizací Deaf Travel. Tímto projektem se Pavilon Anthropos MZM zařadí do mezinárodní sítě této organizace.

Záštitu nad výstavou převzal ministr kultury ČR Martin Baxa a primátorka statutárního města Brna Markéta Vaňková.

Hlavním mediálním partnerem je Česká televize. Výstava vznikla za finanční podpory MKČR.

Katalog křtěný sněhem ▼

Podstatnou součástí náročného interdisciplinárního výstavního projektu je rovněž kritický katalog. Jeho hlavní část tvoří biografický medailon od antropoložky, archeoložky a historičky umění Barbory Půtové a především její rozsáhlá úvaha věnovaná historii obrazového i trojrozměrného zobrazování pravěku počínající v 19. století a pokračující dosud v řadách současných umělců, mezi něž patří například rovněž Petr Modlitba. Právě jeho postřehy v katalogu dávají nahlédnout do tvůrčího procesu samotného autora. Nedocenitelným svědectvím se pak stávají autentické vzpomínky již zmíněného nestora dějin Pavilonu Anthropos Oldřicha Neužila.

(jih)

S využitím katalogu Když Brnem táhli mamuti (MZM, 2023).

Foto: Jan Cága a archiv MZM.

◀ Některé evoluční články u Buriana sice chybí, výstava je však nabízí – haptická figurka *Australopithecus sediba*.

Pohled do výstavy.

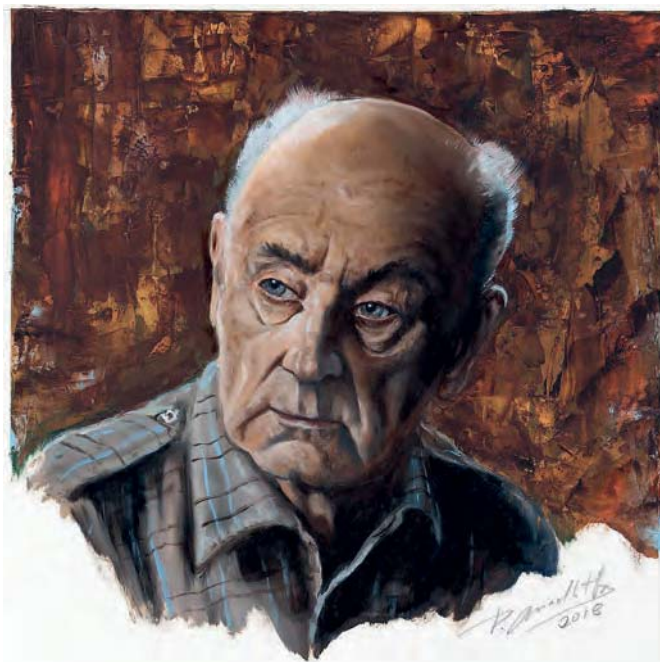
Tomáš Moravec a David Kourek obohatili program vernisáže o píseň Siddle Burka zahrnou na kytaru Zdeňka Buriana.

Zdeněk Michal Burian se narodil 11. února 1905 v Koprivnici na Moravě. Proslul jako malíř, kreslíš, ilustrátor a autor vědeckých a didakticko-popularizačních ilustrací z oboru paleontologie, paleobotaniky a paleontologie. Ve svém vrcholném období dosáhl vysoké virtuosity především v kvašové technice, olejomalbě a perokresbě.

Z hlediska paleoantropologie je celosvětově významná Burianova tvorba věnovaná rekonstrukci prehistorického světa. Poprvé svými ilustracemi zobrazujícími období pravěku doprovodil povídku E. Štorcha Lovci sobů a mamutů. Systematicky se obrazové rekonstrukci prehistorie věnoval v knize paleontologa Josefa Augusty Divy praseveta: kronika pravěké přírody a tvorstva (1942, spolupráce obou mužů pak pokračovala v dalších letech až po Augustovu publikaci *Tiere der Urzeit* (Pravěká zvířata, 1956) – česky *Hlubinami pravěku*) pro niž připravil 32 nových obrazových tabulí zobrazujících vývoj naší planety od prvohor do třetihor. Ilustrace dodnes zdobí řadu světových muzeí a cizojazyčných vědeckých publikací.

Zvýšenou pozornost věnoval Burian také evoluci člověka. Do vrcholného období Burianovy tvorby věnované výtvarným rekonstrukcím lidské prehistorie patří spolupráce s brněnským Janem Jelínkem. Následně se rovněž podílel na dvanáctidílném seriálu zoologa Vratislava Mazáka *Z pradějin člověka*.

Celkem Burian vytvořil přes 420 olejomalb, 350 kreseb, 120 temper, kvašů a pastelů, jejichž námětem se staly prehistorické rekonstrukce.

◀ Rekonstrukce podoby ženy z Dolních Věstonic z dílny Laboratoře antropologické rekonstrukce MZM ve výstavě přitahuje malé i velké.

Uklízečky vědců to nikdy neměly jednoduché... Vladimír Hauser s kolegyní Sylvii Kee Krupanskou z Divadla Husa na provázku při vtipné scéně, která doprovodila vernisáž výstavy.

▲ Portrét malíře Zdeňka Buriana, olejomalba od Petra Modlitby, 2018.

Zdeněk Burian při návštěvě v Pavilonu Anthropos v roce 1973.

Do hlubin duše Antona Rzehaka

Životní příběh i dějiny celé jeho rodiny by vydaly na hollywoodský scénář. Prokreslovaly by se v něm přes sebe osobní příběhy, pohnutky a přesvědčení jednotlivých aktérů s těmi velkými společenskými událostmi do třaskavé směsi historie 19. a 20. století. Přesto jméno Antona Rzehaka rezonuje v současnosti především mezi odborníky sice dokonce různých oborů, ale veřejnosti zůstává spíš neznámé. Rzehakův vědecký záběr byl totiž bez hranic, a témata, do nichž zasahoval, dalece překračovala běžnou specializaci jakéhokoliv odborníka.

U příležitosti 100. výročí úmrtí proto jeho osobnost přibližuje výstava Moravského zemského muzea **Anton Rzehak – Cesta do hloubi profesovy duše**.

Anton Rzehak se narodil 26. května 1855 v Nikolčicích nedaleko Hustopečí u Brna. Jeho otec byl správcem na statku habsburských arcivévodů v Nových Dvorech, matka ale záhy zemřela. Druhým sňatkem se otec přičlenil do podnikatelské rodiny z evangelických kruhů, ačkoliv původní Rzehakové byli katolíky z Haliče. Jako příslušník vyšší střední třídy si mohl správce Rzehak dovolit nechat syna vystudovat na dobrých školách. Talentovaný a učenlivý chlapec nejprve absolvoval reálku v Brně, kde se jeho učitelem stal i G. J. Mendel. Jako student byl pyšný jak na svého progresivního učitele, tak na novou krásnou školní budovu v Jánské ulici, kde později sám učil chemii. „Vyrůstal v této liberální atmosféře v nadšeného vlastence. Moravského vlastence ryze německého,“ upřesňuje Petr Peňáz z Masarykovy univerzity, který se osudem i přínosem Antona Rzehaka dlouhodobě zabývá, a dodává: „To už si málokdo dnes umí představit. Nadšení těchto lidí pro Moravu a jejich jistota, že

Morava je německá, patřilo k sobě dohromady. Mladý Rzehak se postupně vpravil do intelektuálních kruhů, které vybudovaly Německý dům v Brně a s nimiž mohl německé moravské vlastenectví sdílet. S nadšením a s úspěchem studoval na Německém vysokém učení technickém, kde se stal asistentem Alexandra Makowského a později také jeho nástupcem jako profesor mineralogie,“ dodává.

Jistota němectví, různost víry

Manželkou Antona Rzehaka se stala Georgina Schmidová, která byla poloviční židovka. „Svým dětem dali naprostou svobodu v tom, jak se postaví k otázkám politickým a náboženským. Tak se stalo, že rodina držela pospolu v jistotě němectví, v druhém se volně rozcházela. Starší syn Gustav se připojil k luterské konfesi, mladší Richard zůstal katolíkem. Pokud jde o Antona Rzehaka, jeho vlastenectví rakouského typu se dá ilustrovat tím, že ještě než se oženil, stačil vyjet s nadšením do právě okupované Bosny jako dobrovolník rakouské armády. Své první terénní výzkumy podnikal na tomto nešťastném tažení,“ popisuje další

životní osudy Peňáz. Dramatický střet německého a českého politického postoje lze ilustrovat na dvou paralelních událostech z počátku minulého století. První z nich je věnována jiná z výstav Moravského zemského muzea, V červnu 1902 přijel do českých zemí profesor Auguste Rodin na pozvání českých umělců a vlastenců, kteří slavnému francouzskému sochaři připravili velkolepý a nákladný program včetně umělé folklórní slavnosti na Moravě, aby upoutali pozornost Evropy ke zdejší české kultuře. Profesor Rzehak byl téhož roku jmenován mimořádným profesorem za své výzkumy, jimiž prezentoval Moravu jako region německý. V říjnu 1905 se konaly manifestace za českou univerzitu v Brně a 2. října u Besedního domu voják pořádkového oddílu smrtelně zranil českého demonstranta Františka Pavlíka. V den jeho pohřbu Anton Rzehak dosáhl jako rektor Německého vysokého učení technického svého jmenování řádným profesorem a dostalo se mu pozvání k audienci u císaře Františka Josefa. V tragický den brněnské komunity české tak on a jeho blízcí oslavovali veliký úspěch komunity německé...

Po sarajevském atentátu oba Rzehakovi synové narukovali – Gustav byl smrtelně zraněn v poslední den bojů na italské frontě a zemřel ve Veroně; Richard byl zajat v prvních dnech bojů na východní frontě a roky považován za ztraceného v sibiřském zajetí. Až několik let po válce se k rodině vrátil – zachránil se tím, že se jako Němec nechal naverbovat k českým legiím v Vladivostoku...

Událostmi roku 1918 byl Anton Rzehak poněkud frustrován a jen

těžce si k samostatnému Československu hledal cestu. Byl sice jmenován šéfem komise pro výzkum ropných zásob, ale archeologické výzkumy v sudetských oblastech, na nichž mu záleželo především, byly postupně svěřovány Čechům, a tak 31. března 1923 umírá s pocitem zatrpklým.

Po jeho úmrtí ale dějiny neušetřily zbývající členy rodiny dalších tragédií. Syn Richard se výrazně angažoval v nacistických organizacích brněnských Němců, snad ve snaze chránit svou židovskou matku před norimberskými zákony. Během okupace ji překvapivě také ochránil, ale co nepřežila, bylo osvobození Československa. Z brněnského pochodu smrti se jí sice podařilo vyreklamovat v Pohořelicích, ale vzhledem k vysokému věku a zdravotním problémům po prožitých útrapách několik dnů poté zemřela. Zbytek rodiny skončil v Rakousku. „Jsem přesvědčen, že kdyby někdo skutečně natočil film o Antonu Rzehakovi, vznikne i jeden z nejdramatičtějších filmů, které by se o Brně daly natočit,“ míní Petr Peňáz.

Vzácné nálezy dokumentují Rzehakovu všestrannost

Samotná výstava přibližuje především Rzehakovu vědeckou práci. Byl archeologem, geologem, mineralogem, paleontologem i fotografem. Bráno současným měřítkem jde o rozměr trochu cimrmanovský, faktem zůstává, že ve všech oborech byl uznávanou kapacitou. Mezi jeho nejvýznamnější objevy, které výstava prezentuje, některé dokonce v absolutní premiéře, jsou například de-

vonští hlavonožci či z permokarbonské Boskovické brázdy pozůstatky ryb a krytolebců. Nejvýznamnějším exponátem druhohor i celé výstavy je zub masožravého dinosaura, který Rzehak objevil pravděpodobně v bývalém lomu na Švédských šancích. Ze starších třetihor prezentují Rzehakovy výzkumy ukázky fosilních ryb, prostřednictvím modelů mikroskopických dírkonožců (foraminifer) je přiblížen jeho mikropaleontologický výzkum. Jsou tu však k vidění rovněž pozůstatky velkých třetihorních savců, jako byly nosorožci, mastodonti a sudokopytníci z pískoven a cihelen Brna a okolí. Neustále probíhající debatu o původu vltavinů doplňují ukázky nestarších nálezů těchto vzácných moravských

tektitů. Vše doplňují první geologické mapy, mezi nimiž dominuje velkoformátová reliéfní geologická mapa profesora Makowského z roku 1895, a historické fotografie geologických lokalit. Jako archeologa představují Rzehaka ukázky ze starší doby bronzové z Mělnína, mezi top exponáty patří spodní čelist neandrtálce z jeskyně Švédův stůl.

Výstavu lze zhlédnout do 3. září 2023 v Dietrichsteinském paláci Moravského zemského muzea.

Článek vznikl s laskavým přispěním Petra Peňáze.

(jih)

Foto: Jan Cága

Pohled na geologické mapy Moravy na přelomu 19. a 20. století a na historické fotografie geologických a paleontologických lokalit.

Kamenný výlitek schránky (jádra) plže z miocénu lokality Pratecký kopec.

Rodinovo putování od pražské Pallas po moravskou Hellas

Kovový věk, monumentální dílo Auguste Rodina, se ve foyer Dietrichsteinského paláce Moravského zemského muzea nedá přehlédnout a zve dál do sálů J. Jelínka k výstavě **Pražská Pallas a Moravská Hellas 1902: Auguste Rodin v Praze a na Moravě**. Výstavě neméně originální a objevné, která je součástí společného putovního projektu, na němž s MZM spolupracovaly Galerie hlavního města Prahy a Galerie výtvarného umění v Hodoníně. Autoři – Hana Dvořáková, Magdalena Juřiková, Helena Musilová a Vít Vlnas – se v něm vracejí k pobytu slavného Francouze v Praze a na Moravě v roce 1902.

Jeho návštěva se stala totiž zásadní událostí pro tehdejší generaci výtvarníků, zejména sochařů, ale nejen jich. Vůbec poprvé výstava a také pečlivě zpracovaný katalog rozkrývají pozadí těch několika dnů, které v Čechách a na Moravě, kde již kypěly snahy vymanit se z rakousko-uherského područí, dvašedesátiletý Rodin strávil. Jeho pobyt se podařilo zmapovat především prostřednictvím dobových materiálů (časopiseckých a novinových článků, korespondence či osobních archívů) takřka hodinu po hodině.

Hlavním důvodem Rodinovy návštěvy se stala tehdy největší zahraniční výstava jeho prací v Praze, kterou zorganizoval spolek Mánes. Vážnost, kterou jeho členové návštěvě Mistra přisuzovali, dokládá i fakt, že kvůli chybějícím vhodným prostorům, důstojných Rodinových děl, dokázali v enormně krátké době vystavět dle návrhu Jana Kotěry speciální pavilon (na dluh, který dlouho

spláceli, a na provizorně zapůjčeném pozemku, kde však fungoval až do první světové války). Velkolepá vernisáž se konala 10. května 1902, Rodin dorazil vlakem až dva týdny později – 28. května dopoledne. „Rodinovi se v Praze věnovala dobová umělecká publicistika, epizodu zachytili emotivně a mnohdy s faktografickými posuny její čeští aktéři a pamětníci. Posléze se celý příběh stal přímo milníkem v dějinách české moderní kultury. Rodinův vliv na české moderní umění se ale ukázal jako zásadní a pozdější vývoj potvrdil správnost rozhodnutí o upřádní výstavy,“ shrnuje s odstupem v čase význam návštěvy Helena Musilová, náměstkyně pro odbornou činnost Galerie hlavního města Prahy. „Cesta Rodina na Moravu byla obdobně jako v Praze politikum, zaměřila se na podporu ekonomicky slábícího českého živlu proti německému patriciátu,“ upřesňuje generální ředitel MZM Jiří Mitáček.

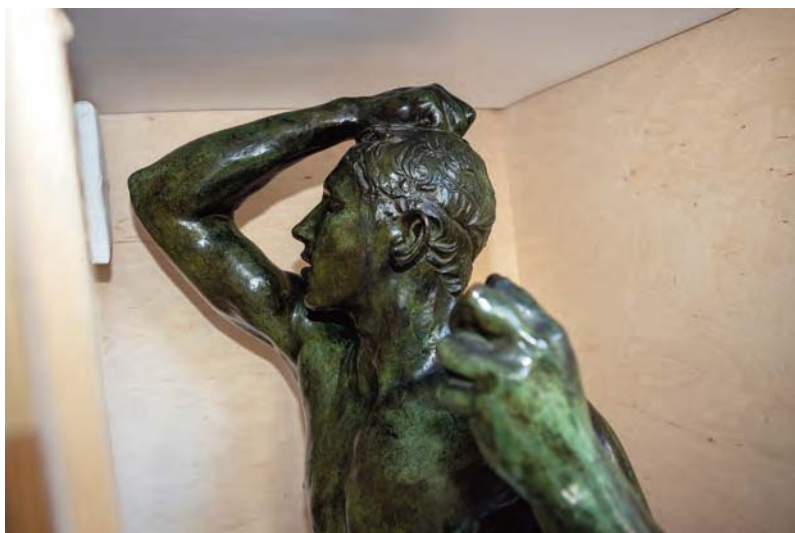
S organizovanými vítači a pod „knutou“ pohostinnosti

Výstava je rozdělená do několika kapitol. Krátce zachycuje Rodinovu monografickou výstavu i dopady jeho tvorby na tuzemské tvůrce. Primárně se však věnuje průběhu návštěvy nejprve pražských, posléze moravských lokalit propojených řetězcem kulturních akcí, banketů, hostin, stafáží, hudebních produkcí a připravených zábav, které zejména na Moravě přerostly v až téměř všelidovou folklorní slavnost. Především skrze vybrané snímky významného ‘momentního’ fotografa Rudolfa Brunera-Dvořáka, ale také prostřednictvím současné umělecké instalace, v níž nechybí jemný humor podložený empatií a pochopením tehdejší situace, dokladují autoři nesmírnou náročnost organizovaného programu, který byl ovšem pro sochaře nenávidějícího okázalost a pompu zřejmě vyčerpávající.

Do Kinského zahrady dopoledne a bez oficialit na svoji výstavu zavítal Rodin den po příjezdu do Prahy. Už hodinu poté ho nejspíše zaskočil – „ve svrchníku a poškrábaném cylindru“ – nadšený dav při přijetí na Staroměstské radnici. A podobně vítali Mistra posléze všude, kromě Brna, kde nerušeně přestupoval na vlak do Hodonína. Potřásání rukou, předá-

Instalace plastiky *Kovový věk* Auguste Rodina ve foyer Dietrichsteinského paláce.

vání vizitek, vzletné projevy jako by nebraly konce... Konečně, na rozdíl od vzletných ód oficiálního tisku, nepodepsaný článek v Rozhledech komentoval situaci poněkud jízlivěji, dokládá Vít Vlnas v katalogu: „Rodin nucen vyslechnout různá lichocením před četnou společností, jež se pase očima na jeho rozpacích, odpovídá stejně bezobsažnými větami, hanbě se v srdci za prázdný ten obřad, jenž mu byl vnucen. Velkolepý banket mu připravili členové Mánesa v hotelu Central, večer zhlédl operu Karla Kovařovice Psohlavci v Národním divadle. Na druhý den pak uondaný Rodin připravený oficiální program zrušil a nahradil ho piknikem do Hvězdy. Ani tam se mu ale nedostalo klidu“.

Opět vlakem zamířil 1. června Rodin z Prahy na Moravu, kde strávil sice pouze dva a půl dne, jeho itinerář byl rozpracovaný minutu po minutě, ale některým bodům se Mistr vzepřel. V Moravském krasu odmítl vystoupat nahoru na Macochu a spolu se Zdenkou Braunerovou, Josefem Mařatkou a Alfonsem Muchou setrval v chládku u výtoku Punkvy a pouze přihlíželi oslavám na vrcholu, kam se sjeli nadšenci z Brna, sokolové a tři hasičské sbory.

Prvním cílem „jižní“ etapy se stala prezentace moravských a slovenských umělců v Hodoníně, která byla dokonce kvůli Rodinovi prodloužena. „Tvůrci ukončovacího ceremoniálu pak prozíravě pozvali do sálu mladé muže v krojích, jejichž

rozmístění evokovalo témata z obrazů,“ popisuje Hana Dvořáková. Rodina to bezesporu zaujalo a podle Zdenky Braunerové, která se na organizaci cesty podílela a díky své dokonalé znalosti francouzštiny se stala jeho průvodkyní, byl oslněn a měl se cítit „jako na půdě nejstarší kultury.“ A právě interpretace zmínek o antickém Řecku ve spojení s Moravou pak měly podle Hany Dvořákové vést k vytvoření mýtu o Rodinově zvolání *Tot Moravská Hellas*, který se dodnes traduje.

Po vyčerpávajícím dnu v Hodoníně vyrazila kolona kočárů 2. června po cestě lemované „krojovými zástupci“ směrem k Hroznové Lhotě, kde se hostitelem stal Joža Uprka. A i když si na zahradní slavnosti Rodin zatančil, zábavě spíše jen přihlížel z terasy jeho ateliéru. Odjezd z Hroznové Lhoty se zpozdil, závěrečný banket v Hodoníně se posunul a zájezd do Kroměříže byl zrušen zcela. Zázitky z pobytu „v lhotské Arkádii se staly vyvrcholením návštěvy na Moravě“. V úterý ráno 3. června Rodin odjel do Vídně. Předtím však ještě tajně, sám a bez tlumočnicků, navštívil místní trh a pořídil si několik keramických džbánek „črpáků“.

Ztracený ráj jako téma zážitkové turistiky

„Česká společnost tehdy žila svůj sen o ztraceném ráji, který představoval život na venkově, a tak Rodin na Moravě absolvoval v plné šíři to, co dnes nazýváme zážitkovou turistikou – nechyběly lidové kroje, naaranžované venkovské podél silnice, hudba, zvyky, typická architektura i přírodní zajímavosti a Mistra neušetřili ani

krajových specialit včetně zabíjačkových pochoutek," upozorňuje Hana Dvořáková. „Možná i proto se k nám Rodin už znovu nevrátil,“ s nadsázkou podotýká Vít Vlnas. Krása žen, barevnost krojů a především moravské lidové písně však každopádně zapůsobily na Rodina silným dojmem. Starodávnou melodií Umrem, umrem, ale neviem kedy, ktorou slyšel v Hroznové Lhotě, si nechal hrát moravskými hudebníky v Paříži mnoho let po své návštěvě.

Projekt Pražská Pallas a Moravská Hellas není zdaleka jen zajímavým, možná trochu netradičním ohlédnutím za pobytem významného tvůrce. Pečlivá a systematická práce autorů současně potvrzuje Rodinův zásadní význam především pro tehdejší generaci umělců, jimž pomohla ujasnit si cestu k modernímu výtvarnému směřování, a předznamenala také budoucí orientaci na francouzské umění. „Z toho, co tehdejší umělecká a společenská elita považovala za důležité významné návštěvě ukázat, lze navíc usuzovat mnohé o prioritách a charakteru české společnosti na počátku 20. století,“ shodují se tvůrci projektu.

Výstavu Pražská Pallas a Moravská Hellas mohli již vidět návštěvníci v Praze. Po Moravském zemském muzeu, kde bude ukončena 3. září 2023, zamíří do Hodonínské galerie, kde se v první polovině roku 2024 projekt uzavře.

J. Veselá s využitím katalogu Pražská Pallas a moravská Hellas (ed. Helena Musilová, vydalo ve spolupráci s Galerií hlavního města Prahy Galerie a nakladatelství Stará pošta, 2022 Brno)

Foto: Jan Čága a archiv MZM

◀ *Pohled do výstavy, v pozadí malba J. Uprky Pouť u sv. Antoníčka.*

Pohled do výstavy, v pozadí portrét A. Rodina, autor V. Stretti.

Spoluautorka projektu Helena Musilová (vpravo) galerie Hl.města Prahy.

A již Marie Terezie... První byly bankocetle

O peníze jde až v první řadě, říkáváme sice s nadhledem, ale i když jsou důležitější a cennější věci, jejich důležitou roli popřít nelze. Jaká je ale jejich historie, to laikové příliš netuší. Zmapovat historii papírových platidel od bankocetlí, bankovek přes státočky až po nouzové peníze či obligace, jež se na území habsburské monarchie používaly až do zániku Rakouska-Uherska, si klade za cíl výstava **A již Marie Terezie... Papírová platidla v habsburské monarchii (1759–1918)**, kterou si lze prohlédnout v Dietrichsteinském paláci MZM až do 10. září 2023.

Dvojazyčná notafilická výstava tematicky vycházející z publikace *Papírové peníze 1759–1918; od Marie Terezie po Karla I.* byla realizována ve spolupráci s jejím autorem Vladimírem Filipem.

Zájemci o historická platidla mohou v jedenácti vitrínách obdivovat prokazatelně první papírové peníze v rakouské monarchii nazývané bankocetle (1762–1806), které na daném území zavedla Marie Terezie, což se přirozeně promítlo také do názvu výstavy. Hlavním důvodem tohoto kroku byla velmi svízelná ekonomická situace ve smyslu zvýšení státních výdajů a nedostatku mincí z drahých kovů, jež měl v tomto případě nahradit papír.

Návštěvníky budou jistě zajímat vůbec první bankovky vydávané od roku 1816 s precizní ornamentální výzdobou, antickými postavami nebo užitím mikropísma coby důmyslného ochranného prvku proti padělatelům. „Zajímavostí je, že některé bankovky s vročením 1848 se zprvu používaly také půlené nebo čtvrcené kvůli nedostatku drobných mincí v bouřlivé revoluční době,“ vysvětluje kurátorka a spoluautorka výstavy Martina Kvardová z Numismatického oddělení MZM. „Ve stejné době a posléze i během první světové války se vyskytuje pestré

množství nouzových platidel vydávaných například obcemi, továrnami či zajateckými tábory a sloužících rovněž jako náhrada kovových mincí,“ dodává kurátorka.

Prohraná válka s Pruskem v roce 1866 zase vedla k vydávání státoček s nuceným oběhem, jejichž výtvarné vyhotovení rovněž čerpalo z mytologie, a některé exempláře nesou i medailon s portrétem císaře Františka Josefa I. Za zmínku určitě stojí dvojazyčné bankovky z let 1900–1918, které jsou považovány za první papírové peníze rakousko-uherské korunové měny (zavedené oficiálně roku 1892) a obíhající ještě nějakou dobu po vzniku Československa.

Výstavu dále doplňuje několik (napoleonských) padělků a k dokreslení dobové atmosféry nechybí různé trojrozměrné předměty pro ukládání kovových či papírových platidel jako

peněženky, váčky, porcelánová dóza nebo v roce 1937 nalezený džbán se stovkami měděných mincí uvnitř.

Řadu dalších zajímavých údajů a srovnání nabízejí také informační panely, nechybí terminologický slovníček ani porovnání skutečné hodnoty peněz.

„Vzhledem k choulostivosti materiálu, v kombinaci s tehdejší praxí návratu vyšších nominálních hodnot zpět do banky a následné likvidaci, zůstaly papírové peníze dochovány jen ve skromném počtu exemplářů, a to ještě velmi často poškozených. Návštěvníkům se tak prostřednictvím této výstavy nabízí jedinečná příležitost zhlédnout desítky originálních ukázek, které pocházejí převážně ze sbírky Numismatického oddělení Moravského zemského muzea,“ vyzdvihuje význam výstavy generální ředitel MZM Jiří Mitáček.

Pro vážné zájemce o problematiku se pak v pokladně muzea nabízí možnost zakoupení výše uvedené knihy Ing. Vladimíra Filipa a jako suvenýr či dárek může posloužit například tematicky pojatý bloček nebo čokoláda.

(red)

Foto: Jan Cága

Vlevo falzum dvoukorunové bankovky, vpravo originál. 5. srpna 1914.

Hudebník, zdravotní sestra a kastelán se inspirují krásami Jevišovic

Ova muži, jedna žena, různé profese, ale přesto má na první pohled nespočetná trojice něco, co ji spojuje. Na letošní sezónu připravila správa Starého zámku v Jevišovicích výstavu tří amatérských autorů, kteří pro svoji tvorbu hledají inspiraci v krásách Jevišovic a okolního Znojemska.

Můžete tak zhlédnout snímky fotografujícího hudebníka Bohumila Kratochvíla, zdravotní sestry Marcely Ježové, která rovněž zachycuje svět prostřednictvím fotoaparátu, a kastelána Starého zámku Jiřího Černého, tentokrát v roli malíře.

Bohumil Kratochvíl pochází z Biskupic, základní školu navštěvoval v Jevišovicích. Profesi je hudebním pedagogem a kromě toho působil v Přerově jako umělecký vedoucí, dirigent a sbormistr. Fotografování se věnuje přes půlstoletí, a jak ukazuje

výstava, dokonalosti dosahuje v technické úpravě záběrů a fotografií živé přírody. Marcela Ježová žije v Jevišovicích od narození. Vzhledem k psychické i fyzické náročnosti svého povolání – pečuje převážně o geriatrické pacienty, se pro ni stalo fotografování důležitou relaxační technikou a radostí. Ráda zachycuje méně obvyklé pohledy krajiny i detaily a věnuje se i portrétům. „Malující kastelán“ Jiří Černý je rodákem z Pelhřimova a příchodem na Starý zámek se před několika lety vrátil do

rodného kraje svých rodičů a předků. Profesi je historik umění, který působil v muzeích ve Znojmě, Pelhřimově či na oddělení církevních památek biskupství v Českých Budějovicích. Ve volném čase již od dětství rád kreslí, maluje a fotografuje. Zamiloval si zejména krajinu povodí Rokytné a Jevišovky.

Výstava je instalována ve třech místnostech v přízemí pod zámekským sálem a každému autorovi je věnován samostatný prostor. Zhlédnout ji můžete buď v rámci celkové prohlídky Starého zámku a předzámčí, nebo je možné ji navštívit zvlášť. Potrvá do konce srpna 2023.

(red)

Foto: Archiv MZM

Podívejte se z nebe do hlubin historie

Pohled shora někdy i přes velkou vzdálenost ukazuje víc, než čekáme... Dokazuje to i výstava **Archeologie z nebe** v Pavilonu Anthropos, která povznese návštěvníky do nadpozemských výšin, z nichž lze spatřit to, co je běžně neviditelné: stopy života našich předků dávno ukryté pod zemí nebo v reliéfu terénu. Naučí se, jak tyto stopy v krajině číst. Dozvědí se, kam technologicky dospěla archeologie za posledních 100 let a proč má každý jeden archeologický nález smysl. Čekají na ně exponáty, které slouží při dokumentaci památek, archeologické nálezy z letadlem objevených lokalit, rekonstrukce hrobu keltského bojovníka, 3D modely i 3D vizualizace archeologických situací zasazených do leteckých snímků, mnoho krásných záběrů krajiny z ptáčích perspektiv, simulátory létání

s dronem, hra nebo interaktivní pís-koviště, kde si vytváříte krajinu podle svých vlastních představ.

Výstava se uskutečňuje ve spolupráci Ústavu archeologické památkové péče Brno, v. v. i. (dále ÚAPP

Brno), Archeologického ústavu AV ČR, Brno, v. v. i. (dále ARÚB) a Národního památkového ústavu (dále NPÚ). Navštívit ji lze do 3. září 2023.

(red)

Foto: Archív MZM

Janáčkův památník připomněl výročí Zbyňka Sekala

U příležitosti stého výročí narození **Zbyňka Sekala** připomněl od května do června Památník Leoše Janáčka dílo tohoto renomovaného sochaře a malíře výstavou **Paměť**. Ta nabídla skládané obrazy, obrazové objekty komponované ze dřeva a různých kovů či jiných odpadových materiálů, které Sekal jako náruživý sběratel hledal, sbíral a zakomponovával do svých prací, které se staly od šedesátých až do devadesátých let jednou ze stálých jeho tvorby. „Byly to povětšinou věci nepotřebné, vyřazené a pohozené, jejichž různé tvary spojoval, montoval a skládal do intarzovaných, řemeslně neobyčejně precizně sdružených složených obrazců. Z nich je patrná posedlost materiálem a náruživé potěšení z pracovního procesu,“ uvedla kunsthistorička Duňa Slavíková a dodává: „Sekalovo dílo je svě-

dectvím stále změny našeho světa i interpretací minulosti.“

Zbyněk Sekal se narodil 12. 7. 1923 v Praze, kromě výtvarné tvorby se věnoval také překladatelství. Od roku 1970 žil ve Vídni, kde také 24.

2. 1998 zemřel. Na UMPRUM studoval u Františka Tichého a Emila Filly malířství, od padesátých let se zabýval sochařstvím.

(red)

Foto: Jan Cága

Malý princ Elišky Podzimkové i skleněný vesmír Aleny Dostálové okouzlili

Patří k největším literárním postavám, navzdory tomu, že mu jeho autor Antoine de Saint-Exupéry vetknul do vínku označení Malý princ. Milují ho stejně děti i dospělí, a přestože knížka vyšla poprvé uprostřed válečné vřavy v roce 1943 (její český překlad pak na sebe nechal čekat až do roku 1959), dodnes je stále inspirující. Svěbytné pojetí nabídla návštěvníkům Moravského zemského muzea také interaktivní výstava **Malý princ Elišky Podzimkové**, která se stala návštěvnickým hitem především v adventu loňského roku.

Uznávaná multimediální umělkyně Eliška Podzimková vytvořila spojením dokonale zvládnutého kreslířského řemesla, fotografie, moderních technologií a vlastní představivosti tajuplný fantazijní svět, určený k vnímání všemi smysly, který příchozí doslova pohltil.

Díla byla zajímavou kombinací fotografií a ilustrace, celkový dojem umocňovala interaktivní stanoviště z mechu nebo lávových kamenů pod zářícím měsícem, jazyky voňavé mlhy plazící se u nohou užaslých návštěvníků zesilovaly jejich prožitky. Ve starém stanu bylo možné se zaposlouchat do audioverze Malého prince a znovu si připomenout, že správně vidíme jen srdcem, a k tomu vytvořit stínohru pro ty vně. Mechové vejce skrývalo utajené zvířátko, hlavně ti nejmenší si s chutí a smíchem „ochočili“ lišku v podobě odrážedla... Vůbec poprvé si na jednom z kreativních stanovišť mohli návštěvníci sami dotvořit jednu z fotografií Elišky Podzimkové. A stejně jako v její knize, tak i obrazy na výstavě pro každého diváka magicky

oživaly prostřednictvím aplikace Ar-tivive, kterou bylo možné zdarma stáhnout do mobilů nebo tabletů.

Paralelně s výstavou Elišky Podzimkové se mohli návštěvníci vydat také **Planetami Malého prince**, výstavou umělecké sklárky **Aleny Dostálové**. Jejím hlavním motivem se stalo propojení krásy vesmíru, krásy skla a pohádkového příběhu Antoina de Saint-Exupéryho. Alice Dostálová prezentovala své skleněné figurky a baňky s objekty vyrobenými sklárnou Jaroslava Svobody doplněné astrofotografiemi Karla Bůny.

Malého prince obohatily dílny a také další doprovodný program

včetně semináře pro pedagogy na téma Malý princ jako lék na problémy v třídním kolektivu. „A stejně jako o výstavu, evidovali jsme i o doprovodný výukový program výjimečně zvýšený zájem. Nabídku využilo téměř 170 školních kolektivů a zájmových skupin, tedy zhruba 3320 dětí a mládežníků. Další zájemce jsme museli odmítat, protože kapacita byla naplněna. To jsme opravdu už dlouho neměli,“ konstatovala vedoucí Dětského muzea MZM Sylva Brychtová.

(red)

Foto: Jan Cága

Bratři. Fotografická intervence Jana Cága

„Jsme bratři. Společně rosteme, spojení jsme osudem, jeden druhému nejlepším přítelem. Uháníme labyrintem prostoru jako blázni zbaveni klece a v zemi zanecháváme mělké otisky nohou. Pohybem víříme usedlý prach a s neskryvaným úžasem hledíme na tento jedinečný svět. Zdá se tak nekonečný a plný lásky.“ Takové motto vetkl oceňovaný fotograf (v současnosti pracující rovněž pro MZM) Jan Cága svému souboru **Bratři**. Unikátní fotografickou intervencí hostila kaple Paláce šlechtičen MZM letos na jaře v rámci Brno Art Week 2023.

Jan Cága se narodil v Hodoníně v roce 1976. Po absolvování vysoké školy v oboru Průmyslový design začal jako volný fotograf spolupracovat s rů-

znými tiskovými periodiky. Později se začal věnovat především dlouhodobým fotografickým projektům, zkoumajícím stav současné společnosti. Od popisného zobrazování se postupně přesunul k subjektivnímu pohledu zachytávání situací, věcí či emocí.

(red)

Foto: Jan Cága

První uvedení Janáčkovy poslední opery v Římě doprovodila výstava

Historicky poprvé byla letos v italské metropoli uvedena poslední opera Leoše Janáčka Z mrtvého domu. Své římské premiéry se dočkala 23. května 2023 v Teatro dell'Opera di Roma. Sérii představení doprovodila vý-

stava představující dokumenty a kostýmy vztahující se k této opeře a také fotografie z Janáčkovy návštěvy Itálie v roce 1925. Patronkou výstavy byla Marie Fajtová, manželka velvyslance České republiky v Římě.

Římská opera po loňském uvedení Káti Kabanové pokračovala v inscenování oper Leoše Janáčka. Letošní koprodukční inscenace opery Z mrtvého domu s londýnským divadlem Royal Opera House v režii Krzysztofa Warlikowského měla premiéru v Londýně před pěti lety a v roce 2019 jí byla udělena cena za nejlepší novou produkci v rámci International Opera Awards. Jak je na operních jevištích obvyklé, Z mrtvého domu se hrála v původním jazyce, tedy česky. Hudebního nastudování se ujal mladý dirigent Dmitry Matvienko, který tímto debutoval na italské operní scéně, pěvecké obsazení bylo mezinárodní včetně Štefana Margity, Lukáše Zemana a Aleše Jenise.

Přímo v prostorách divadla doprovázela tuto událost výstava, kterou připravilo Moravské zemské muzeum, TIC BRNO a pražské Národní divadlo ve spolupráci s velvyslanectvím České republiky v Římě a za finanční podpory Jihomoravského kraje. Část výstavy se věnovala Janáčkově návštěvě Itálie v roce 1925, kdy s manželkou Zdenkou zavítal do Benátek na festival Mezinárodní společnosti pro soudobou hudbu.

Leoš Janáček s účastníky Mezinárodního festivalu soudobé hudby v Benátkách (1925). Zleva: Dr. Erich Steinhard, Dr. Heinz Heinsheimer, Adolf Weismann, Máša Fleischerová, Zdenka Janáčková, Dr. Václav Štěpán, Jan Mikota, Dr. Silvestr Hipman, Leoš Janáček, Josef Löwenbach, Mateusz Glinski, Dr. Jan Löwenbach.

Na festivalech ISCM většinou působila hudba více než sedmdesátiletého Janáčka mezi skladbami autorů až o dvě generace mladších jako skutečné zjevení. Na výstavě byly prezentovány fotografie Janáčka a dalších účastníků festivalu, pohlednice, které odtud poslal či skladatelovy cestovní doklady. Další část výstavy se věnovala přímo operě *Z mrtvého domu* a představila ukázky pramenů, které stály na cestě ke vzniku Janáčkova posledního operního díla, a dále kostýmy a tiskoviny k inscenaci *Z mrtvého domu* z archivu Národního divadla v Praze.

„S velvyslanectvím ČR v Římě jsme navázali na úspěšnou loňskou spolupráci s produkcí opery Teatro

dell'Opera di Roma a jsme rádi, že se i do budoucna můžeme těšit na další Janáčkovy opery na přední italské scéně, a tedy i naši další společnou práci. Příští rok to bude slavná Janáčková *Její pastorkyňa*, opět v koprodukcí s Royal Opera House. Jde o mezinárodní úspěch projektu zaměřeného na propagaci osobnosti Leoše Janáčka a jeho spojení s městem Brnem, na kterém v TIC BRNO a ve spolupráci s Moravským zemským muzeem pracujeme,“ uvedla Šárka Zahrádková, manažerka projektu Janáčkovy Brno.

(red)

Foto: Fabrizio Sansoni, Teatro dell'Opera di Roma a archiv LJ ODH MZM

Kaple Paláce šlechticů byla svědkem loučení s Beethovenem

Při příležitosti navracení rodině Petschků byl závěrem roku 2022 v kapli Paláce šlechticů MZM krátce vystaven autograf 4. věty smyčcového kvartetu B-dur op. 130 Ludwiga van Beethovena. Autograf byl doposud součástí sbírek Oddělení dějin hudby Moravského zemského muzea. Smyčcové kvartety Ludwiga van Beethovena, zkomponované na sklonku skladatelova života, také známé jako „pozdní“, patří k vrcholným dílům světové hudební literatury, která daleko přesáhla hudební myšlení doby svého vzniku. Mezi ně se řadí i tento šestivětý kvartet vytvořený v letech 1825–1826 na objednávku knížete Nikolaje Golicyna, který měl premiéru v březnu roku 1826 v sále vídeňského Musikvereinu. Není vzácností, že autografy nejznámějších děl největších hudebních skladatelů mají pohnuté osudy. Některé se nezachovaly vůbec, u jiných zůstaly jen části, z nichž každá má odlišný osud (za všechny jmenujme rukopisy Mozartových oper).

Téměř tři sta stran autografu Beethovenova smyčcového kvartetu B-dur je dnes rozptýleno do pěti zemí. Rukopisy jednotlivých vět opatrují knihovny, archivy a muzea v Polsku, USA, Francii, ČR a v Německu. Sběratelský příběh rukopisu 4. věty kvartetu je v tomto kontextu rovněž mimořádně zajímavý a dramatický. Započal jej před téměř dvěma sty lety Ludwig van Beethoven darem svému příteli a sekretáři Karlu Holzovi. Následujících sto let zůstává autograf majetkem postupně dvou dalších vídeňských vlastníků. Po první světové válce jej získává rodina Petschků, v té době nejbohatší průmyslníci a finančníci střední Evropy. S nástupem nacismu a s okupací Československa však rodina židovského původu prchá ze země a pokus vyvézt Beethovenův autograf je neúspěšný. Ten mají v držení německé úřady, zajímá se o něj gestapo a jen díky prozřetelnosti a odvaze některých Čechů

se podařilo získat rukopis do Moravského zemského muzea v Brně.

Po druhé světové válce se majitel František Petschek pokouší z amerického exilu získat nejvzácnější části své sbírky umění zpět. Beethovenův autograf se mu ale nepodařilo dostat přes železnou oponu a do rukou jeho rodiny se tak vrací až nyní, v rámci zákona o zmírnění některých majetkových křivd způsobených holocaustem. V pěti dnech na přelomu listopadu a prosince tak dostali návštěvníci doslova jedinečnou příležitost uvidět tuto výjimečnou památku, rukopis Ludwiga van Beethovena, a dozvědět se více o jeho fascinujícím sběratelském příběhu. Spolu s autografem 4. věty smyčcového kvartetu B-dur op. 130 (alla Danza tedesca) bylo vystaveno několik dobových opisů jiných Beethovenových skladeb ze sbírek Oddělení dějin hudby Moravského zemského muzea.

Simona Šindlářová,
Oddělení dějin hudby MZM

Rok války na Ukrajině objektivem Ivy Zimové

Bohaté portfolio česko-kanadské reportážní a dokumentární fotografky Ivy Zimové tvoří především její cesty do konfliktních oblastí. Výstava na přelomu února a března ve foyer Paláce šlechticů MZM nabídla svědectví o situaci z válečné Ukrajiny, kam jezdí pravidelně od 90. let. Od začátku invaze ruských vojsk v únoru 2022 už na Ukrajině strávila Iva Zimová dohromady několik měsíců a nevylučuje ani opětovný návrat do země. Prezentovaný soubor deseti fotografií byl tak pouze útržkem z její tvorby dokládající dopady války na společnost i jednotlivce. „Někdy s nima pláču,“ přiznala sama autorka. Fotografie s komentáři Et-nografického ústavu MZM věnovala nezisková společnost Rozkoš Bez Rizika, organizace, která od začátku války vysílala první sanitární vůz z Česka na Ukrajinu.

(tz)

Foto: Archív MZM

Česko-německé vztahy prošly mnoha peripetiemi

Tři významné dokumenty: dvě smlouvy o spolupráci z let 1973 a 1992 a vzájemnou deklaraci z roku 1997. Ale také předměty spojené s podpisem Versaillské mírové smlouvy s Německem včetně pera Edvarda Beneše nebo s obdobím nedávného covidového uzavření hranic... To a mnoho dalšího nabídla výstava **Česko-německé vztahy po roce 1989** v Mramorových sálech Biskupského dvora Moravského zemského muzea. Zejména se zaměřila na vývoj a proměnu, kterou prošly politické vztahy mezi oběma sousedskými zeměmi do roku 1997.

Žádné jiné téma, s výjimkou vyrovnání se s komunistickým režimem, nehrálo napříč celou především českou společností tak zásadní roli. Ať to byl stále rezonující Mnichov, okupace nebo poválečný odsun, všechny tyto otázky především

starší generace pociťovaly jako palčivé a neuzavřené. Odtud byl jen krůček k politickému zneužití – asi nevíce se situace vyostřila v době podpisu česko-německé deklarace právě v roce 1997. „Důležité místo ve výstavě jsme věnovali rovněž Jiřímu Grušovi, který v 90. letech definoval česko-německé vztahy a jehož osobní fond se nachází v Moravském zemském muzeu,“ uvedl autor výstavy Marek Junek, ředitel Historického muzea MZM. Gruša v různých etapách své životní dráhy působil postupně jako disident, bojovník proti cenzuře a diktatuře, posléze pak jako diplomat, překladatel a prostředník národní a kulturní vzájemnosti. Mimo jiné zastával také post velvyslance v Německu a Rakousku či ředitele Diplomatické akademie ve Vídni.

Více k tématu se dočtete v rubrice M názor.

(red)

Foto: Archív MZM

...a to je vše, co zbylo z anděla...

V souvislosti s loňským 80. výročím nejvýznamnějšího činu československého odboje v letech druhé světové války – útoku československých parašutistů z desantu Anthropoid na zastupujícího říšského protektora Reinharda Heydricha v Praze dne 27. května 1942 – připomněla malá výstava „...a to je vše, co zbylo z anděla...“ také tragický osud jejich spolupracovníků a podporovatelů, mezi nimiž byli i Brňané Anna a Emil Valčíkovi. Umístěna byla v prostorách stálé expozice Středoevropská křižovatka: Morava ve 20. století v Dietrichsteinském paláci.

V rámci krvavých represálií po atentátu nacisté na podzim 1942 zavraždili v koncentračním táboře Mauthausen 262 příslušníků rodin obviněných z podpory a přechovávání parašutistů. Emil Valčík pomáhal svému bratrovci Josefovi, který jako člen paraskupiny Silver A seskočil na území protektorátu v prosinci 1941. Anna a Emil Valčíkovi poskytovali parašutistovi podporu, za což byli v červnu 1942 zatčeni gestapem a stanným soudem v Praze odsouzeni k trestu smrti.

Památku manželů Valčíkových připomínají od pondělí 24. října 2022, v den 80. výročí největší masové vraždy českých vlastenců v Mauthausenu, na Havlíčkově 71 v Brně Kameny zmizelých. Tyto mosazné destičky jsou vsazovány do chodníků před domy obětí nacismu. Původně

šlo o projekt německého umělce Güntera Demniga, který první kámen položil 16. prosince 1992 před radnicí v Kolíně nad Rýnem. Kameny zmizelých, zvané též Stolpersteine, se objevují v celé Evropě, od roku 2008 i v České republice.

(red)

Foto: Archív MZM

Výstava Ondřej Sekora – známý i neznámý ve Ville Pellé

Renomovaná pražská galerie Villa Pellé připravila ve spolupráci s Moravským zemským muzeem největší přehlídku tvorby Ondřeje Sekory, jaká v hlavním městě proběhla od roku 2000. Základem výstavy byl fond Ondřeje Sekory, který je v držení Oddělení dějin literatury MZM. Vedle toho bylo na výstavu zapůjčeno padesát originálních kre-

seb ze sbírek Kunshalle Praha, další zápůjčky pocházely z Muzea Cheb nebo Oblastní galerie Liberec a ze soukromých kolekcí Tomáše Vorla či Zdeňka Farkaše.

Výstava, jejíž vernisáž proběhla 28. února, svou koncepcí záměrně navazovala na výstavu Ondřej Sekora – mravenčí a jiné práce, která se v letech 2019–2021 uskutečnila v Moravském zemském muzeu. Obě přehlídky ostatně propojoval i jejich kurátor Tomáš Prokůpek, vedoucí ODL MZM. Pražské uvedení pro návštěvníky přichystalo

samostatný sál soustředěný na Ferdu Mravence, kde kromě řady originálů nechyběla ani ukázka Sekorovy sbírky hmyzu, dále místnosti věnované tvůrcovi časopiseckému a komiksovému dílu, jeho knižním ilustracím i volné malířské a kreslířské tvorbě. Podkrovní prostor Villy Pellé byl využit k působivé instalaci čtyř kolekcí loutek ze tří divadelních a jedné televizní adaptace Ferdových příběhů, to vše navíc doplněno dalšími ukázkami Sekorovy spolupráce s divadlem a filmem.

Výstavu provázal mimořádný zájem médií i návštěvníků, komentované prohlídky byly beznadějně vyprodané a samotná výstava byla oproti původnímu plánu o týden prodloužena do 21. května.

(red)

Foto: Tomáš Rubín

Češi a Němci po roce 1989.

Současné vztahy se rodily se zátěží historie

Rok 1989 přinesl nejenom svobodu, ale otevřel celou řadu historických otázek, které bylo nutné si znovu položit a najít na ně odpovědi. Jednou z nich byla i obnova česko-německých vztahů. Zatímco kontakty s Německou demokratickou republikou byly před pádem komunismu nadstandardní, se západním Německem se dostaly na bod mrazu. A to i přes to, že od roku 1972 existovala smlouva o spolupráci mezi oběma zeměmi.

Ještě před Vánoci 1989 Václav Havel v rozhovoru pro Československou televizi, který vedl s televizní hlasatelkou Martou Skarlandtovou, řekl, že jsme povinni se Němcům za odsun omluvit, protože se jednalo o akt velmi tvrdého zbavení několika milionů lidí jejich domovů a bylo to zlo, které bylo odplatou za předchozí zlo. Tento Havlův názor vyvolal negativní ohlas v české společnosti. Dokonce i Občanské fórum na začátku ledna 1990 se od něj distancovalo. Důvod byl jednoznačný. V českém prostředí převládla obava, že se odsunutí Němci vrátí zpět do Československa a budou požadovat svůj bývalý majetek. Svědčí o tom

i výzkumy veřejného mínění v roce 1990. Podobně se Češi obávali také sjednocení Německa.

Nejenom obavy z restituce majetku ovlivňovaly vzájemné vztahy. Propisovala se do nich všechna traumata z minulosti: Mnichov, protektorát a odsun Němců, nevyřešené odškodnění českých obyvatel za perzekuce a nucené nasazení. Současně se ihned po pádu komunismu objevil strach z možného návratu československých Němců do původní vlasti. Tyto tendence podporovaly jednak některá bulvární média, jakými byl časopis Špígl, ale i politické subjekty, jako např. Sdružení pro republiku – Republikánská strana Čes-

koslovenska Miroslava Sládka. Ale zněly také hlasy ze strany Sudetoněmeckého krajanského sdružení, jehož zástupci velmi hlasitě mluvili o restitucích a odškodňování za odsun. Rovněž tento vývoj potvrzuje výzkum veřejného mínění z července roku 1990, podle kterého se pouze 40 % dotázaných domnívalo, že sjednocení Německa nepředstavuje pro ČSFR a její suverenitu žádnou hrozbu, 45 % dotázaných bylo přesvědčeno o opaku a zbývajících 15 % se k tématu nevyjádřilo.

Každopádně bylo jasné, že vzájemné vztahy je nutné „normalizovat“, uzavřít historii a vytvořit podmínky pro jejich úspěšný rozvoj do budoucna. Proto byla navzdory komplikacím a rozdílným postojům signována v roce 1992 Smlouva mezi Spolkovou republikou Německo a Českou a Slovenskou Federativní Republikou o dobrém sousedství a přátelské spolupráci. Celou řadu otázek, zejména spjatých s minulostí, přitom nevyřešila.

Václav Havel společně s Jiřím Dienstbierem, Richardem von Weizsäckerem a Hansem Dietrichem Genscherem na svojí první oficiální zahraniční cestě v Mnichově, 2. 1. 1990.

Po rozpadu federace

Po rozpadu České a Slovenské Federativní republiky ale tím pádem alespoň bylo na co navazovat. Jak zástupci ČR, tak Německo se odkazovali na smlouvu uzavřenou v předchozím roce, i když zbývaly mnohé otázky. Také bylo nutné nastavit praktickou rovinu vzájemných vztahů: řešily se malý pohraniční styk, zaměstnávání Čechů v Německu, dopravní spojení, spolupráce v oblasti průmyslu, školství, vědy či kultury nebo zahájení výstavby ropovodu Ingolstadt – Kralupy nad Vltavou, který měl zbavit Česko stoprocentní závislosti na ropě z Ruska.

Každopádně bylo zřejmé, že smlouvu z roku 1992 bude nutné revidovat. Přestože se o tom mluvilo hned po osamostatnění České republiky, k intenzivním jednáním došlo až v roce 1995. Nový dokument, pod názvem Česko-německá deklarace o vzájemných vztazích a jejich budoucím rozvoji, byl pak podepsán v roce 1997. V deklaraci německá

strana vyjádřila politování nad rozbitím a obsazením Československa a zmínil se zde i podíl politické reprezentace sudetských Němců na tomto aktu. Česká vláda se recipročně mravně distancovala od vyhnání Němců a následné amnestie, která byla na tyto činy v Československu vyhlášena v roce 1946. A deklarace uznala historický přínos Němců na území českých zemí v dějinách. Její další body jsou pak věnovány podobě odškodnění, majetkovým otázkám, budoucnosti vzájemných vztahů, podpoře německé menšiny, otázce získávání povolení k trvalému pobytu, nabytí českého občanství pro ty, kdo se pro ně rozhodnou (bez možnosti uznání dvojího občanství), podpoře komise historiků, ustanovení česko-německého fóra atd.

Deklaraci v lednu 1997 podepsali český premiér Václav Klaus a německý kancléř Helmut Kohl. V českém tisku se o jejím znění bouřlivě psalo už na konci roku 1996. V českém prostředí ji negativně přijali zejména stoupenci Komunistické strany

Čech a Moravy. V Haló novinách, deníku komunistické strany, se objevily články s titulky, které mluví za vše: „Hanebná deklarace národní zrady“, „Plíživá vlastizrada“, „Praha svědkem pokořujícího aktu“, „Prezident Dr. Eduard Beneš nás varoval...“, „Ostuda pro národ, pro vládu politická nutnost“ atd. Deklaraci odmítli i Sládkovi „Republikáni“. Už v předchozích letech vzbudily pozornost různé aféry, jako např. napadnutí účastníků česko-německého pietního aktu na Národním hřbitově v Terezíně v červenci 1994 nebo šíření letáků s nepravdivými informacemi o dohodě české vlády se Sude-toněmeckým krajanským sdružením v roce 1995. Za jeho autora byl označen místopředseda Republikánů Jan Vik, ale ten to popřel. V den podepsání Deklarace předseda strany Miroslav Sládek prohlásil: „Můžeme litovat jen toho, že jsme Němců zabili ve válce málo.“ Následně byl za tento výrok po zbavení poslanecké immunity vzat do vazby a souzen, avšak soud první instance jej osvobodil.

Podobně negativně až nenávisťně se o česko-německých vztazích nejenom v souvislosti s Deklarací vyjadřoval bulvární deník Špígl. Ať už šlo o otázku možného návratu sudetských Němců do pohraničí, zakládání společných česko-německých organizací v pohraničí, rekonstrukci památek v pohraničí financovaný z německých zdrojů. V roce 1995 také zveřejnil leták s nepravdivou dohodou české vlády se Sudetoněmeckým krajanským sdružením v roce 1995.

Zeman vs. Schwarzenberg. A Benešovy dekrety

V podstatě je však možné říci, že přes všechny tyto odstředivé tendence deklarace přispěla k pozitivnímu vnímání česko-německých vztahů v dalších letech. Výrazně tento postoj ovlivnilo zejména působení Česko-německého fondu budoucnosti, který zahájil svoji činnost zanedlouho po jejím podpisu. Nejenom, že se skrze něj realizovalo odškodnění českých občanů poškozených okupací v době protektorátu (celkem bylo odškodněno více než 700 obětí nacismu a na 87 000 obětí nucených prací), ale za dobu své existence podpořil téměř 12 000 kulturních, vědeckých a vzdělávacích projektů.

V současné době můžeme vnímat vzájemné vztahy jako pozitivní. Poslední negativní výraznou stopu zanechaly česko-německé vztahy ve druhém kole přímé volby prezidenta v roce 2013. V jedné z televizních debat Karel Schwarzenberg jako jeden z hlavních uchazečů o Hrad prohlásil, že Benešovy dekrety již dvacet let neplatí. Na adresu poválečného odsunu Němců řekl, že by dnes byl

Ministři zahraničních věcí Hans-Dietrich Genscher a Jiří Dienstbier stříhají železný plot na československo-německé hranici, Waidhaus, 23. 12. 1989.

Parafování Smlouvy mezi ČSFR a SRN o dobrém sousedství a přátelské spolupráci v Praze 7. 10. 1991 (následně podepsané 27. 2. 1992). Podepisují Jiří Dienstbier, ministr zahraničí ČSFR, a Hans-Dietrich Genscher, ministr zahraničí SRN.

odsouzen jako hrubé porušení lidských práv. A tehdejší vláda včetně Edvarda Beneše by se ocitla v Haagu... Miloš Zeman, rovněž usilující o post prvního muže Česka následně Schwarzenberga označil za „sudetáka“ a začal šířit strach z návratu sudetských Němců. A v česko-německém pohraničí tak získal právě Miloš Zeman většinu hlasů a zvrátil svoji porážku z prvního kola v Čechách.

V oblasti politiky se však nadále vyvíjí i česko-německé vztahy v pozitivním duchu. Svědčí o tom nejenom ochota i nadále finančně podporovat aktivity Česko-německého fondu budoucnosti, ale i Společné prohlášení k Česko-německému strategickému dialogu, který podepsali ministři zahraničí obou zemí, Lubomír Zaorálek a Frank-Walter Steinmeier v červenci 2015. Toto Společné prohlášení slouží jako platforma pro pravidelná jed-

nání ministerstev o bilaterálních tématech a vzájemné spolupráci na mezinárodním poli. V září 2019 se ministři zahraničí Heiko Maas a Tomáš Petříček dohodli na pokračování Strategického dialogu a tento program platil až do roku 2022. V současnosti existuje celkem 11 pracovních skupin, které se zabývají nejrůznějšími tématy, od evropské politiky přes energetiku a dopravu až po vnitřní bezpečnost. V roce 2016 se ministr kultury Daniel Herman, jako první oficiální zástupce české vlády, zúčastnil sjezdu Sudetoněmeckého krajan-ského sdružení. Bylo to možné i díky tomu, že ze stanov SKS byly odstraněny majetkové požadavky. Dobré česko-německé vztahy potvrdila i návštěva českého prezidenta Petra Pavla v Německu letos v březnu. Po setkání s německým prezidentem řekl, že je načase začít psát novou kapitolu ve vzájemných vztazích a ještě víc utužit spolupráci obou států.

Neřešit minulost, ale přítomnost a budoucnost ◀

To, že vzájemné vztahy mají definovat přítomnost, dívat se do budoucnosti a nemají se ohlížet do minulosti, dokazují i občanské aktivity na česko-německých hranicích v době uzavření kvůli covidu-19 na jaře roku 2020. Omezení zasáhlo do života místních obyvatel a začaly se organizovat aktivity, které v omezené podobě měly obnovit navázání vzájemných vztahů. Na konci dubna 2020 přišel germanista Jan Kvapil s ideou „procházek na hranicích“. Následně se svým kamarádem Stephanem Messnerem vytvořili facebookovou skupinu Soboty pro sousedství / Samstage für Nachbarschaft / Soboty dla sąsiedztwa. A 30. května 2020 se česko-německá setkání uskutečnila na 18 místech po celé česko-německé hranici. Mezi jejich organizátory také patřil Klub česko-německého partnerství.

V roce 2021 si Česko-německý fond budoucnosti nechal udělat v agentuře STEM průzkum veřejného mínění, který potvrdil pozitivní posun ve vývoji v česko-německých vztazích. Platí to i ve srovnání s podobným výzkumem z roku 2016, který byl ovlivněn probíhající migrační krizí v Evropě a postojem Německa v přijímání migrantů. V roce 2021 hodnotilo česko-německé vztahy jako dobré a spíše dobré více než 80 % obyvatel v obou státech. Současně jako naprosto jasný trend se ukázal fakt, že podle výzkumu otázky minulosti přestávají hrát mezi oběma společnostmi významnou roli a jejich vzájemné vztahy nezatěžují.

Marek Junek
Historické muzeum MZM

◀ Česko-německé setkání, Klínská brána, 13. 6. 2020, autor: Lars Helbig, zdroj: Národní muzeum.

Napsal Eduard Valenta, nakreslil Eduard Milén

*Já váhám. Bojím se. Já opravdu se chvěji.
Zda přistoupit smím k té slavné epopeji?
Smím alexandrinem a topornými rýmy
se s Vámi toulati tajnostmi podzemními,
smím, Absolone, Vás teď veršem opěvati,
Vás, jenž jak žízala se často pod zem trati,
Vás, Absolone, jenž jste zemi stokrát propích,
zda opěvati smím ve verších šestistopých?*

Oslavné verše na profesora Karla Absolona a na novou instalaci expozice Anthropos na brněnském výstavišti v Pavilonu Praha (později zbořeném a dnes už neexistujícím) se objevily v příloze Lidových novin 1. června 1930. Kopii stránky jsem objevil v pozůstalosti profesora Rudolfa Musila, kterou nám věnoval jeho syn Radim, a s potěšením si báseň pročítal. Jejím autorem byl novinář Eduard Valenta (častěji se psal Edvard), známý zejména knížkami s postavou Jana „Eskymo“ Welzla, které sepsal se svým kolegou Bedřichem Golombkem (o návštěvě „Pojídače medvědů“ či „Arctic Bismarka“ v MZM viz MRevue 2021, č. 1). Verše i Milénova kresba vznikly zřejmě na

objednávku, což by odpovídalo rozvinutým propagačním metodám Karla Absolona a pověsti Eduarda Valenty co zdatného veršotepce. Nutno přiznat, že verše se mu povedly i tentokrát, a že svou kvalitou i délkou převýšily zdravice Jiřího Mahena, Rudolfa Těsnohlídka a jistého V. Davida, které otiskneme v příštím čísle.

Verše jsem doplnil odkazy na několik fotografií z našeho archivu. Dříve, než se potěšíte jejich četbou v celém znění, pozdržte se nad několika připomínkami, které jsem si jako řádný editor nemohl odpustit.

Instalace expozice Anthropos, otevřená 1. června 1930 v pavilonu Praha, byla vlastně pod tímto názvem první,

protože ta známější výstava v rámci tzv. Jubilejní výstavy roku 1928 nesla název Člověk a jeho rod. Moravský zemský výbor na ni pro rok 1930 uvolnil zmíněných 300 tisíc korun, ale to byl jen začátek – suma se postupně rozrostla na 489 tisíc a sáhnout do kapsy opět musel i továrník Baťa, který již předtím sponzoroval nadživotní model mamuta. Valentovy úvahy nad Baťovou ochotou financovat tento model jsou tedy poněkud opožděné, ale i tak to byla příhodná forma poděkování, což jistě vyhovovalo dalším Absolonovým plánům.

Z vybraného vstupného se Zemskému výboru mohlo vrátit pouhých 50 tisíc korun. To nebyla žádná sláva, spíše fiasko, ale přesto se expozici příští rok podařilo otevřít znovu, rozšířit (např. o velmi progresivní stereoskopická kukátka), a udržet ji v pavilonu až do roku 1933, kdy již zemské subvence zcela ustaly, zájem veřejnosti povážlivě upadal a pavilon chátral. V dalším roce tak již nebylo možné pavilon navštívit. Až napřesrok byla expozice přenesena do stále stojících pavilonů Morava a Brno, v nichž setrvala až do osvobození roku 1945, kdy ji vážně poničila vojska i rabující Brňáci.

Útěchou byla roku 1930 již druhá návštěva prezidenta Masaryka, který při této příležitosti poskytl profesor Absolonovi dar na vybudování vědeckého ústavu ve výši půl milionu korun. Z jeho první návštěvy brněnského výstaviště o dva roky dříve pochází fotografie, na níž TGM vychází z pavilonu Člověk a jeho rod, obklopen významnými postavami politického i vědeckého světa.

Ve Valentově textu kupodivu postrádáme zmínku o rozsáhlém modelu reliéfu z lokality Roc de Sers, známým z mnoha fotografií, a naopak se tu zmiňuje menší reliéf koně z převisu Cap Blanc, jehož stopa v jiných dokumentech chybí. Nesrovnalostí, vyplývající zřejmě z omylu v nějakém Absolonově seznamu, je zmínka o soše Diskobola od Praxitele. Tvůrcem Diskobola byl ovšem Myron. Kromě toho si vzpomínám, že ve sklepech Ústavu Anthropos se kdysi nacházela kopie sochy antického jinocha, již určitě nebyl slavný metač disků, a jemuž – dle vyjádření prof. Jelínka – někdo mutiloval přirození a počmáral jeho okolí propiskou. Že by tvůrcem jeho předlohy byl skutečně Praxiteles?

Lit.: P. Kostrhun: 90 let muzea Anthropos. Proměny muzea v období první Československé republiky. Studie Centra kulturní antropologie 5/2018, 11–104.

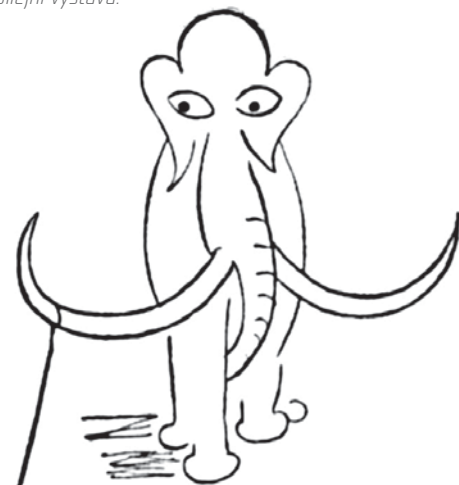
Martin Oliva
Ústav Anthropos MZM
Foto: Archív MZM

T. G. Masaryk a K. Absolon odcházejí z pavilonu Člověk a jeho rod (1928). Vpravo ministr Jan Šrámek, za Absolonem starosta Karel Tomeš, na schodech ve světlém obleku asi Vladimír Úlehla, vlevo pracovníci MZM: prehistorik Josef Skutil, ředitel Jaroslav Helfert, s lysinou geolog Zdeněk Jaroš, s čupřinou technik Emanuel Dania. Tlustý pán s hůlkou je 1. náměstek starosty Jan Máša, který se zasloužil o vybudování výstaviště i o Jubilejní výstavu.

Milénova kresbička na téma prvního Pavilonu Anthropos.

Plánek přízemí Anthroposu v pavilonu Praha (z časopisu Příroda 1930).

Anthropos je právě v Brně na výstavě

Já váhám. Bojím se. Já opravdu se chvěji.
Zda přistoupit smím k té slavné epopeji?
Smím alexandrinem a topornými rýmy
se s Vámi toulati tajnostmi podzemními,
smím, Absolone, Vás teď veršem opěvati,
Vás, jenž jak žízala se často pod zem tratí,
Vás, Absolone, jenž jste zemi stokrát propích,
zda opěvati smím ve verších šestistopých?

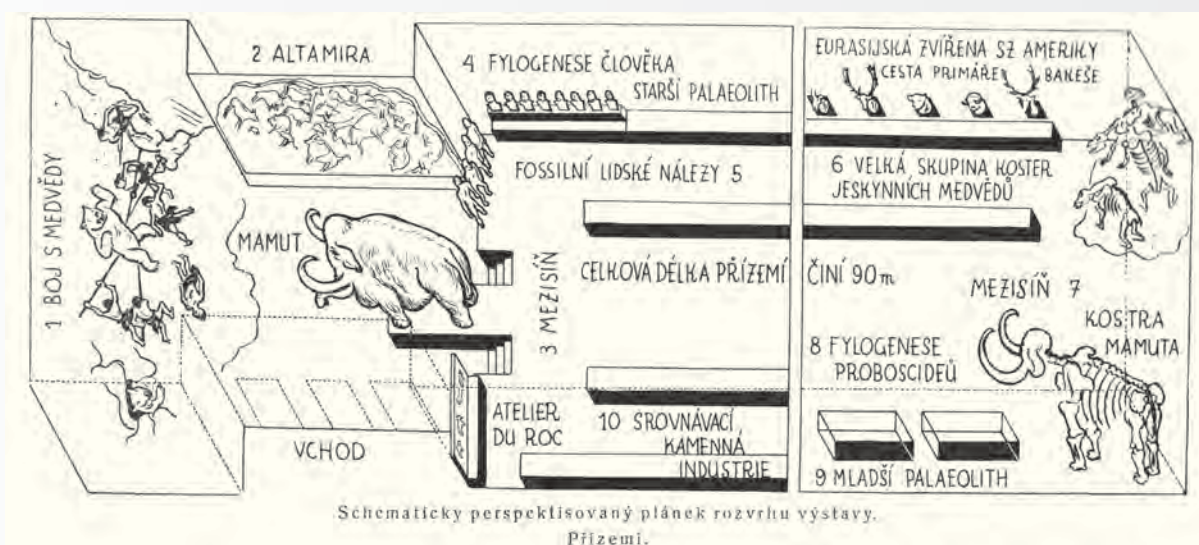
To práce perná je a nevděčná je tuze,
neb kdybych popsat měl Vás zcela po zásluze,
co jenom za péra a inkoust měl bych výloh!
Já plné noviny bych popsal včetně příloh.
A proto omluvte už básnického učně,
že stránku dostav jen, své hymny píše stručně. - -

Poutníče, jenž jsi vždy svou volnou chvíli trávil
v tančírně, v přírodě, či jinak-li ses bavil,
nech všeho toho teď a učiň onen pokus
a na výstavu přijď a rozkošij těch okus,
jež doktor Absolon, podzemník nám všem drahý,
nezištně předkládá ti v pavilonu Prahy,
necht' místo do Obřan dnes valné davy jdou radš
sem, kde má výstavu podzemní obršťouač!

A B s o l o n! Ach, co zříš na shluk těch písmen hledě?
Dvě první písmena jsou první v abecedě
a v zbytku skryt je zas výtečník starořecký,
jenž vrstevníky své přetrumfнул jistě všechny.
To zřejmě znamená, že úspěch badatele
je v jeho moudrosti i v snaze být vždy v čele.
Čti dál však a mně věř nebo mně ruku utni:
V tom jméně tají se též slovo ABSOLUTNÍ.
To slovo znamená, že za cílem se žene,
až všechna přání má splněná do písmene.

To slovo odznak je. To slovo zřejmě značí:
On dostane se tam, kam z vás se neprotlačí
ni ten, kdo lokty má, leb tvrdou, pevná žebra
a přitom ohebnou a pružnou páteř štrébra.

Teď čti: DR ABSOLON. Písmenka čtyři odděl!
Co zříš? Náš hrdina se v nový háv teď oděl!
Dráb! toť to tajemství! Jen správnou tvrdostí se
obrnit musí muž, jenž tvoří velkoryse!
Muž mužem musí být, ne citlivý jak bába,
lidi i mamuty zkrotíš jen rukou drába!
Jím jistě nadšen jsi, mé verše přesně čteš-li.
Však nyní čas je již, abychom dále vešli,
leč bych tě připravil, já z plna hrdla křičím:
Proti své výstavě ten muž je vpravdě ničím!
Pojď dále, přestup již ten přetajemný práh,
a vím, teď zašeptneš, ba co dím zařveš: Ah:
Zázračná dvorana. Toť dvorana všech dvoran.
Svět plný divů to, o jakých nepěl koran.
Před zrakem žasnoucím obluda předpotopní
se tyčí pochmurně až k skvělé běli stropní.
Nuž věz, toť úvod je, to k nebi tady ční
ozdoba výstavy, náš mamut tradiční.
Má proti předloňsku dnes zbrusu nový oděv,
jenž vlévá nadšení do jinochů a do děv.
Předloni stařík měl padesát tisíc let,
padesát tisíců však dá co nevidět,
leč zcela omládnul, neb za pomoci boží
-a hlavně Baťovy – se skví dnes novou kůží.
Proč zájem spontánní o předpotopní věc
v svém srdci roznítil náš zlínský velešvec?
Proč této nestvůry, jež děsivý má chobot,
ve Zlíně všim si muž, jenž dělá jenom do bot?
Hle, marně badáte! A přece rozluštění
té zvláštní záhady opravdu těžké není.

Pohlednice s dioramatem boje s lýtým jeskynním medvědem.

Portréty francouzských badatelů a vitríny s pazourky, vzadu složená kostra mamuta z Předmostí.

Zde vidíš teprve, jak zpod těch dlaní čilých
svět předpotopní se zas znovu šťastně vylíh;
tu vedle gorily stojí pan Neanderthal –
ty mníš, že povstal z ní? To bys to pěkně zvrstal.
Neb nové výzkumy – teď zájem tvůj je vzbuzen –
dí: Nejsi její syn, jsi jenom její cousin!
Pro srovnání tu máš, na to zří zbožně zdola –
zázrak soch antických, postavu Diskobola,
stůj proto opodál a dopředu moc nelez,
bys dílo nerozbil, jež stvořil Praxiteles.

Však chodeb prostory již přísně pokynou ti,
bys nezdržoval se a dál šel po své pouti.
Zde vzmuž se patřičně, neb hledíš na kostlivce!
To vše snad patřilo kdys předpotopní dívce,
dnes však tu zbývají jen šklebící se lebky
z tvorů, co stály kdys u lidstva prakolébky.
Pozorný návštěvník po poučení dychtě
tu dále poznává, jak vypadal kdys v ksichtě,
že jedenácti on procházel fázemi,
než od ryby se stal tu pánem na zemi.
Zde hrdý tvorstva král na dlani vpravdě má tu,
před časy dávnými že neměl ani hnátů.
Tu místnost opustiv oddechl poučen sis,
že teď už víš, kdo byl to Homo Předmostensis.

Dál! – Běda, kajícně tu blamáž přiznávám si:
do sféry odborné já zapadl jsem kamsi,
kde zřím, že z lidí jsem já hodně blbých,
neb dál to popsati já sotva dovedl bych.
Vidím jen kamínky. Na sta, ba na tisíce.
Leč každý odborník sem přijda zjasní líce
a v duchu nemusí si opakovat dvakrát,
že byl by boháčem, kdyby jich trochu nakrad.
O kus dál stojí zas k diváka potěše
lovecké trofeje primáře Bakeše.
Před věky dávnými to všechno žilo tady,
však dnes už musel to jít střilet do Kanady.
Teď podle skupiny jeskynních medvědů
do chodby sousední vás ruče zavedu.
Ač s každou drobností bych mazlit chtěl se něžně,
mně času nezbyvá i musím projít zběžně
kol kostry mamutí i kol palaeolithů
a shlédnout, v podzemním co žilo kdysi skrytu,
tu z jeskyně Cap Blanc divoký shlédnout výjev,
potvory fosilní, jež zvětčil basrelief.
Sto jiných sensací tu divák v žasu spatře
výš stoupá, aby zřel, co as je v prvním patře.
Zde u Věstonic jsi a zde zas u Předmostí,
to chodba moravských je kamenů a kostí.

Neb když si představil, že jeho zákazníci
by nohy mohli mít těch náramných tlap zvcí
a že by prostičká a jednoduchá obuv
pak stála stokrát víc než módní střevíc snobův,
tu zcela opojen, v té různé perspektivě
nadšeně vykřikl: Necht' mamut dlouho živ je! –

Opusťme mamuta. Je další sensace tu.
Zde tváří stojíš v tvář předpotopnímu světu.
Tvé oko užaslé tu náhle uvidí
příhodu strašlivou z života pralidí.
Hle, medvěd hladový tu před krasovou jesky-
ní přepad rodinku, jež žila tu tak hezky!
Zde videš hrdinu, jenž zabít ho míní
a s hrozným oštěpem už čeká před jeskyní.
Však stát tu hodinu a vyčkávat, kdo z koho,
pro nervy moderní by bylo příliš mnoho.
A proto uznejme, že všem nám bylo vhod by
tu scénu opustit a navštívit chodby.

Leč nežli opustíš tu místnost pohostinnou,
pozorně zašilhuj zde na atrakci jinou.
Pradávný umělec – ty zříš to v nedůvěře –
na skálu nakreslil zde stádo divé zvěře.
Ty malby objevil – toť nepodobno víře –
kýs markýz španělský v jeskyni Altamiře.

Nuž nyní doleva necht' noha tvá se kroutí,
na nových zázracích smí zrak tvůj spočinouti!

Tu model titěrný, tu zase gigantolith,
jímž dávný krajan tvůj mamuta doved skolit.
Několik kroků dál – teď nutno populárně
se zmínit nadšeně ve verších o Pekárně.
To není pekárna, v níž pekař chleba peče,
(z té liché domněnky by vědec dostal křeče),
toť ona Pekárna, v níž skoro každý kus
byl fotografován a vyšel v London News.
Tam doktor Absolon, kamkoli se jen shýbl,
pokladů nesmírných nasbíral celý kýbl
a potom děl si: Hle, to nejkrásnější vyber
a učiň obrázky a proměň v putnu liber!

Zde také člověk zří, ač to jen matně tuší,
na řezbu smyslnou, krasovou na Venuši.
Nechť sebe pozorně však detaily tu hledá,
vidí jen onu část, na níž si žena sedá.
Vedle tři bisoni jsou nakresleni na klu.
Pozor! Hřeb výstavní zříš v tomto špumpnáklu!
Význam té věci smím do věty shrnout smělé:
To větší cenu má než výstaviště celé! –

Jak žil tvůj praotec, o tom se nelze klamat,
když shlédneš překvapen trojici dioramat.
A v chodbě sousední zas na předlouhém pásu
jeskyně Font de Gaume barevnou vidíš krásu,

běží tu jeleni, bisoni, koně, sobi,
a vůbec všechna zvíř, jež pochází z té doby.
Posléze obrázek, jenž diven jest a strakat:
malířský úpadek, nad nímž se chce ti plakat;
to tehdy vymřeli malíři staří, pilní
a vrchu nabylo umění infantilní.
Ach! Dnešní zásada je tedy z oněch sfér!
Nic v světě nového! děl správně Ahasver. - - -

Jsme draží u konce. Však teď se ještě vraťme
do chodby přízemní, tam vlevo dolů, ať mé
i tvoje srdce se rozbuší při pohledu
na božskou nádheru, již popsat nedovedu.
Je věru zbytečné a zcela marné, abych
svůj dojem popsal zde ve slovech beztak slabých,
jen prostě, stručně dím, vzrušení slzy v lících:
Zde fotografie jsou pánů přisedících!
Zde, proti opicím a šklebným potvorám,
jich ušlechtilý vzhled objímá hladký rám,
ty klobouk sundáváš, tvůj žas je náramný.
To proti opicím je rozdíl neklamný!
A z hrudi vydere se přeupřímný vzdech ti:
Jak čas vše promění! A jak čas všechno šlechtí!
Čím ke kaviáru je vzácný zlatý příbor,
tím k této výstavě je slavný zemský výbor,
jenž vzácně pochopiv dra Absolona práci
ho pozdvih morálně, však zvlášť třemi sty tácy.

Dost. Strana dochází. Je třeba odmlčet se.
Jsa dojmy umdlen už, jak píchnut mouchou tse-tse,
já volám: Ohromen jsem velkým Absolonem!
Nuž vstaňte se mnou již! A na výstavu honem!

Vlevo model kostry nosorožce, vpravo Bakešovy trofeje, vzadu sestavená skupina koster jeskynních medvědů z jeskyně Výpustek.

Plánek prvního patra Anthroposu v pavilonu Praha (z časopisu Příroda 1930).

Totéž. První poschodí.

„Say No to The Devil...“

Fond chartisty Jana Šimsy je v péči ODKAZu

„Řekni ďáblu ne,“ zpíval v dobách nesvobody Svatopluk Karásek, evangelický duchovní a undergroundový písničkář. Verš, který zcela jasně postihl dilema doby, by mohl být také něčím určujícím pro jeho soupevníka ve víře, chartistu a disidenta Jana Šimsu.

Šimsův rozsáhlý archiv získalo Oddělení dějin kultury antitotalitního zaměření (ODKAZ) Moravského zemského muzea na podzim roku 2019. Po několikaletém třídění tisíce dopisů začaly být materiály převáděny do elektronické podoby. Postupně se tak obraz Jana Šimsy stává jasnějším a životopisné informace rozeseté po různých publikacích se začínají skládat do plastického curriculum vitae.

Jan Šimsa se narodil v roce 1929 v Praze. Jeho otec Jaroslav se hned na začátku druhoválečné okupace zapojil do odboje (byl zakladatelem Petičního výboru Věrní zůstaneme). Téměř celou válku strávil v nacistických věznicích, začátkem roku 1945 umírá v koncentračním táboře Dachau. Jan tak své dospívání trávil bez otce. Po obou rodičích podědil zájem o mládež, věnoval se woodcraftu

a působil i v akademické Ymce (křesťanském sdružení mladých lidí). Právě pořádání táborů pro mládež, pobytů v přírodě, lesních brigád a dalších aktivit charakterizovalo Šimsovo směřování – jednak k mládeži, jednak k civilnosti evangelické víry.

Důležitým mezníkem se stalo setkávání a spolupráce s Přemyslem Pittrem, který se od první republiky staral o ohrožené děti z ulice. Po válce při tzv. akci Zámky sbíral opuštěné děti z koncentračních táborů, pečoval o ně a hledal jejich pozůstatky. Později se k němu dostali i němečtí sirotci z internačních táborů. K dispozici měl pro ně zabavené zámecké areály, kde se bezprizorní děti zotavovaly.

Šimsa vystudoval Husovu bohosloveckou fakultu v Praze. V té době mu bylo nabídnuto místo vysokoškolského asistenta. Na oplátku měl

donášet na vyučující StB. Odmítl, což možná bylo důvodem k zařazení k Pomocným technickým praporům a absolvování vojny beze zbraně. Kromě těžké fyzické práce trápilo mnoho kněží, řeholníků, hrdinů II. světové války a dalších „pétépáků“, že nevěděli, kdy jim tato vojna skončí.

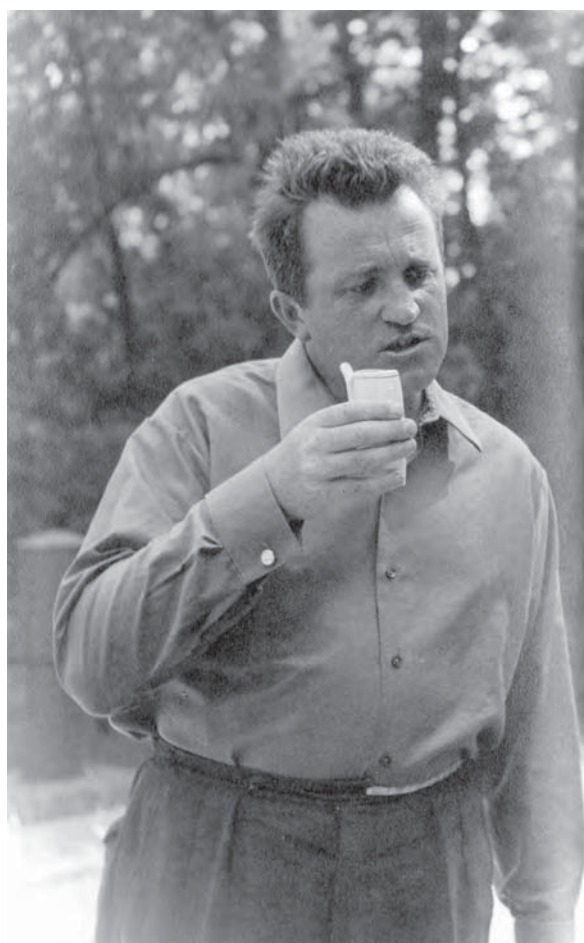
K práci evangelického duchovního se poté dostal většinou jen ve venkovských oblastech. Působil v Pardubicích a především Klášteře nad Dědinou a Prosetíně na Vysočině. V roce 1973 mu byl odebrán státní souhlas k výkonu duchovenské služby. Odmítl podsouvaně zkritizovat synodní radu, že prý není dostatečně znormalizovaná.

Po přestěhování do Brna pracoval jako skladník. Chartu 77 podepsal na popud Miloše Rejchrtu, diskutoval, scházel se s disidenty, psal úřadům, držel protestní hladovku, byl zmlácen příslušníky VB a psal si s tehdejšími nepohodlnými lidmi. V roce 1978 po vyprovokované potyčce s příslušníkem SNB strávil osm měsíců ve vězení. V převratných dnech listopadu 1989 se zapojil do Občanského fóra v Brně a po revoluci i do dalších aktivit. Prezident

*Kuče první děti z Terezína
v olešovicím domě
v srpnu 1945.*

Terezínské děti na olešovicím zámku v roce 1945.
Zdroj: Fond Jana Šimsy.

Jan Šimsa v plné síle. Zdroj: samizdat Jan Šimsa: Blahoslavení čistého
srdce. Fond Jana Trefulky

Svatební fotografie Jana a Mileny Šimsových rok 1956.
Zdroj: Fond Boženy Komárkové.

Václav Havel mu udělil Řád TGM. Zemřel v roce 2016. Šimsova neustálá diskuse s komunismem, hledání skulin, snaha se domluvit postupně směřovaly k jeho socialismu reprezentujícímu spíše směr sociální demokracie než reformní komunismus.

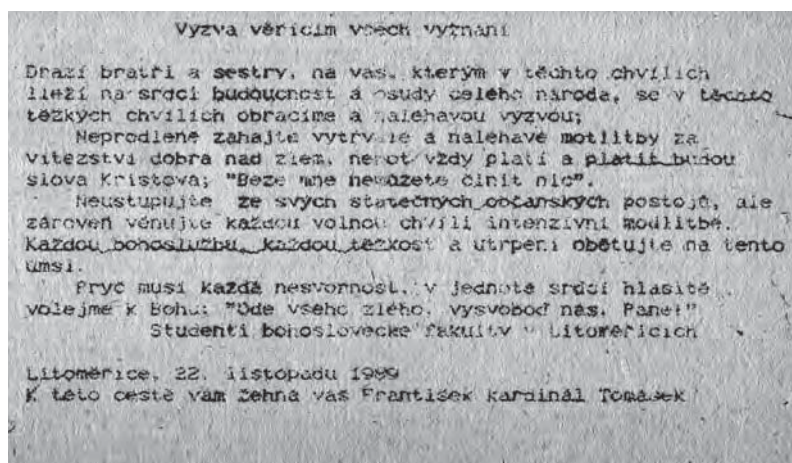
V současnosti nám Jan Šimsa „znovuožívá“ přímo pod rukama. Narážíme například na jeho spory s deníkem Vysočina, kde se objevila dehonestující kampaň proti Šimsovi. Evangelický farář byl za podepsání Charty, stejně jako mnoho jeho následovníků, nazván ztroskotancem. Jsou tu však i příjemnější texty s Ludvíkem Vaculíkem, Janem Patočkou, evangelickým disentem, obyčejnými vesničany a dalšími. Velmi osobní jsou fotky terezínských dětí v Pittrových zotavovnách. Touha neustále psát dávala vzniknout vlastním časopisům dělaným v domácích podmínkách, vlastní sbírce básní vydané ve svém samizdatu. Dokonce je zde i Příběh zpívajícího kovboje Larka napsaný ve vězení nebo časopisy Liščího kmene (woodcraftu). Samozřejmostí jsou dokumenty k roku 1968 a 1989.

Šimsův archiv uzavírá bednička stovek dopisů, velikonočních pozdravů z celého světa vyjadřujících mu podporu v době, kdy byl vězněn. Jak aktuální i pro dnešní dobu. I dnes je nespravedlivě vězněn ruský novinář Vladimir Kara-Murza za kritiku dobovačné války vůči Ukrajině, nedávno také došlo k zadržení

hongkongského kardinála Zena... Jsme v období, kdy katolíci v Číně jsou pod státním dohledem a musí často fungovat ve skrytých církvích, kdy v Rusku za jediný pravdivý obrazek svého dítěte jde otec do vězení. Vzpomene si dnes někdo na tyto

vězně s mnohaletými tresty? Napíše jim někdo dopis jako Janu Šimsovi? I my máme co vracet. Stále je potřeba „Say No to The Devil...“

Jan Krejčí
ODKAZ MZM

Dlasci nezpívají - titulní list. Vlastní básnická sbírka. Brno 1980. Zdroj: Fond Jana Šimsy.

Výzva kardinála Františka Tomáška k podpoře listopadových událostí roku 1989. Zdroj: Fond Jana Šimsy.

Třídění tisíce dopisů muselo proběhnout na zemi. Jinde místo nebylo. Zdroj: Jan Krejčí.

Roku 2022 se vrátil podzim.

Literární!

Epidemie minulých let zpřetrhala naprosto vše, tedy i pravidelná setkání Oddělení dějin literatury MZM s milovníky krásného slova. Všechny plánované pořady bohužel v jednom podzimu roku 2022 nahradit nebylo lze, i vybrali jsme tři, tak aby akce byla tematicky pestrá a reflektovala i případná výročí; obrazová část podvečerních setkání umožnila představit materiál našeho pracoviště.

Několik textilií a dřevěná hůl tvořily decentní dekoraci v přednáškovém sále Domu Jiřího Gruši na Hudcově ulici, kde se 10. listopadu odehrál pořad **Za dveřmi je... Maryša**. Divák se dozvěděl o inspiračních zdrojích a komplikované cestě k prvnímu uvedení v Národním divadle roku 1894 (včetně citací z korespondence a recenzí, jakož i scénického čtení vybraných pasáží ze hry). Inspirativní byl teoretický vstup Dr. Františka Schildbergra: tragédie není české divadelní tradici vlastní, máme spoustu vynikajících divadelních her, ale prakticky žádnou tragédii srovnatelnou s antickou a Shakespearovou; v české literatuře, ale i v našem životě vždy vše skončí nějakým kompromisem, plíchnutím, úhybným manévrem. Dotáhnout věci až k tragickému konci není české povaze

vlastní. Tak je Maryša brý Mrštíků spolu se slováckými dramaty Gabriely Preissové vlastně jedinou skutečnou českou tragédií; a tak ji od premiéry až podnes vnímají divadelníci i jejich publikum.

Následné setkání v Dietrichsteinském paláci 24. listopadu nás posunulo do dvacátého věku: pořad **Syrinx: uplynulo století...** připomněl osudy dvacítky členů literárního sdružení z roku 1903, osobností mladé umělecké skupiny, ovlivněné rozjitrěnou společenskou atmosférou a uměleckými směry konce 19. století s jejich skepsí a deziluzí, ovšem též anarchistickým vzdorem. Zazněla slova z jejich prvních literárních pokusů, publikovaných v časopise *Moderní život*, i knižních debutů, a objevená mnohdy byla pro návštěvníka informace o další životní cestě

autorů: někdy vedla k trvalému místu v českém písemnictví a žurnalistice (Jiří Mahen, František Gellner, Karel Toman, Rudolf Těsnohládek), jindy byly poezie či próza východiskem k jiné dráze, např. režisérské (Karel Hugo Hilar), případně se staly úsměvnou vzpomínkou na nezralé mládí pozdějšího vědce (Václav Chalupecký) nebo státního úředníka (Josef Mach).

Pro třetí pořad (1. prosince) jsme se spojili s Domem umění města Brna: právě tam se roku 1956 odehrál večer brněnských překladatelů nazvaný **Hlasy světa**. Oddělení dějin literatury uchovává nejen jeho program (několik variant až k definitivnímu

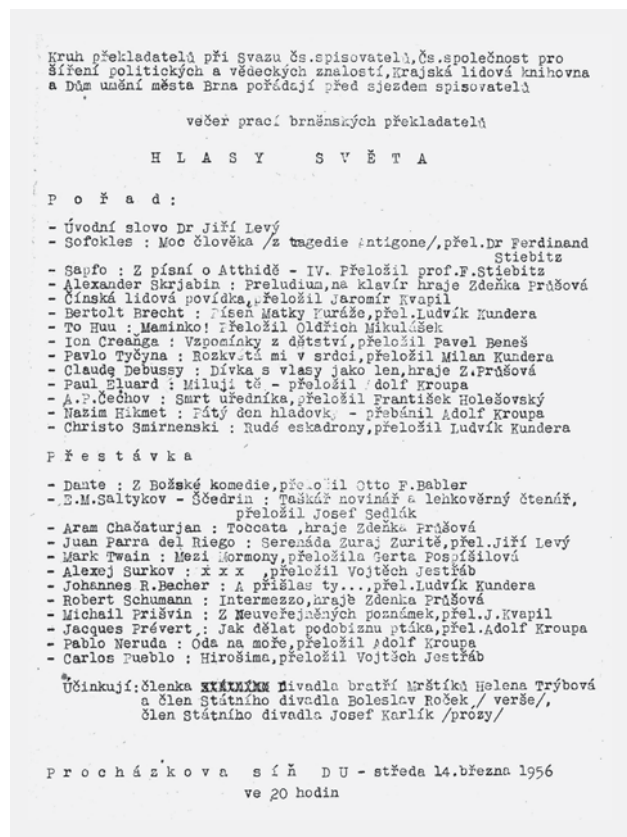
nímu výtisku), ale též všechny uvedené texty. Nikdo z aktérů již nežije, pomohlo tedy svědectví starých fotografií a divadelních ročenek, abychom divákům v úvodu připomněli jejich podobu a profesní cestu (materiál poskytlo Oddělení dějin divadla MZM a Archiv-odd. umělecké dokumentace Národního divadla Brno). Tehdy šlo o mladé naděje brněnské činohry – proto na jejich místě dnes byli rovněž mladí, studenti JAMU pod vedením svého ročníkového pedagoga doc. Igora Dostálka, kteří si z předložených textů sami vybrali (přesná repríza nebyla možná, dnešní časová představa o literárním večeru je skrom-

nější). A diváky pak (ve foyeru Domu umění, nikoli v původní Procházkově síni) oslovili spisovatelé od antiky po 20. století v překladech Ludvíka Kundery, Ferdinanda Stiebitze, Adolfa Kroupy, Oldřicha Mikuláška, Milana Kundery a dalších; stejně jako před šestašedesáti lety i dnes zněl klavírní doprovod, tentokrát v podání studentky JAMU Stanislavy Hricové.

Těšíme se na Literární podzim 2023!

(lit)

Foto: Jan Cága a archiv MZM

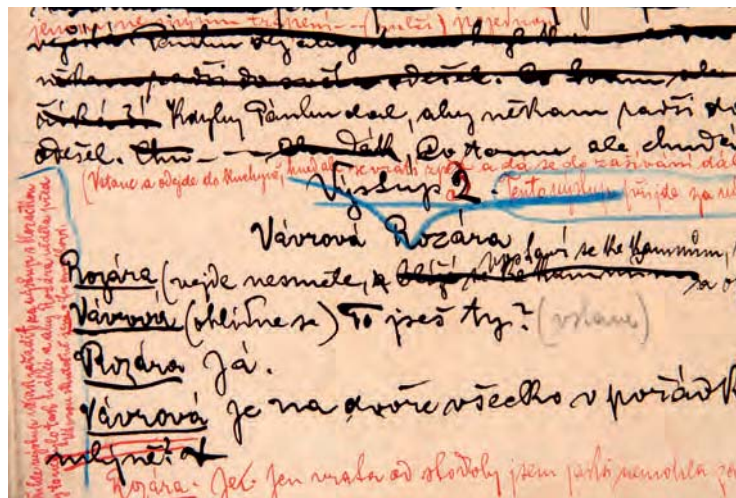

Program večera překladatelů z roku 1956: s bohatstvím obsahu kontrastuje skromná úprava (rozmnženina na běžném papíře, fond Ludvíka Kundery, ODL MZM).

Detail autografu Maryši, písmo Aloise Mrštíka (fond bratří Mrštíků, ODL MZM).

Tvůrčí tým Literárního podzimu Oddělení dějin literatury MZM: zprava Tomáš Prokůpek (vedoucí pracoviště), František Schildberger, Eleonora Jeřábková, Hana Krafllová. V pozadí Maryša.

Tajemství vzdorovitého šuplíku čeká na rozluštění

Svého času populární televizní pořad Kufr obsahoval i část pro ha-dače z řad diváků. Prostřednictvím kamer jim moderátor Pavel Zed-níček ukázal tajemný předmět – a kdopak ví, co to je...?

Trochu podobný scénář mají i ná-sledující řádky. Tzv. malý depozitář Ústavu Anthropos mě totiž nepřes-tává udivovat ani po letech, kdy bych měla být na ledacos zvyklá. S kaž-dým dalším úkolem, kvůli němuž jsem nucena pátrat v jeho skříních a zásuvkách, totiž nalézám rozto-divné předměty, z nichž většinu osobně či zprostředkovaně muzeu kdysi získal Karel Absolon.

Ke vzdorující zásuvce, přeplněné těžkými předměty, si musím přista-vit bytelné schůdky, abych si na hlavu nevysypala krabičky s artefakty, až se mi nad ní podaří zvítězit silou a otevřít ji. Zjišťuji, že jsem v „zámoř-

ské sekci“ s obsidiány, kamennými šipkami původních obyvatel Ame-riky a čímsi podivným. Zde jsem pů-vodně hledat nechtěla, ale když už jsem se dostala dovnitř, nedá mi to, abych si vše neprošla a trochu nezví-řila prach.

Tři nádherně vyhlazené kamenné předměty připomínají dva kužely spojené podstavami k sobě. Co to pro-boha je? Odkud to je? Z vrstvy mu-zejního prachu se na mě vyloupne rukou profesora Absolona napsaná popiska *Indiáni, Mexiko*. Vytahuji je ven, abych k nim něco zjistila. O zá-suvku níž jásám nad obsidiánovými jádry a čepelemi z Mexika. Nejsem

mineralog ani geolog, takže obsidián mě nechává zcela chladnou. To, co mně rozvášnilo, bylo, že jádra před-stavují učebnicový příklad těžby tla-kem, něco, co se v našem materiálu jen málo vidí. Inu, profesionální de-formace.

Škoda, že oné deformaci nepod-lehl i legendární Absolon. To by-chom po něm nezdědili jen lakonic-kou popisku psanou na útržku novin ve znění: *Kosti ze Spy, Dr. Absolon*, ale třeba bychom se dozvěděli datum získání, sondu, či nedej bože i vrstvu, z níž věci získal. No a moje pátrání po účelu oněch zvláštních kuželů bylo nakonec marné. Ukázalo se, že pro-venience předmětů bohužel nestačí. Co jsou vlastně zač a k čemu mohly sloužit, se zjistit nezdařilo. K zatížení papírů na stole se nehodí, protože se díky svému tvaru rozběhnou pryč, jako relaxační kámen by je mohla využít jen pořádně velká dlaň a hrát s nimi čaru mineralog nedoporučil, protože by se rozbily. Třeba bude vě-dět někdo z návštěvníků...

Zdeňka Nerudová

Centrum kulturní antropologie MZM

Foto: Jan Cága, MZM

◀ Neznáme jejich stáří ani lokalitu. Podle kolegů mineralogů jsou dva vyrobené z mastku, ten třetí – barevný hnědý – je z něčeho jen o málo tvrdšího, než je mastek. O všechny se ale otírá kovová jehla a nejsou na nich stopy po používání.

Mesmeři. Publikace odkrývá zákoutí každodennosti našich předků

„MESMEŘI. Příběh jedné stolní společnosti na Moravě“. Tak zní název netrpělivě očekávané publikace kurátorky Dany Vedry z Historického oddělení Moravského zemského muzea. Publikace vyšla v dubnu letošního roku, tedy v měsíci, kdy si Židlochovice připomněly 150. výročí povýšení na město. Při této příležitosti se výborně hodilo zavzpomínat si na staré Židlochovice, kde v první polovině 20. století působil bájemí opředěný spolek tzv. „Mesmeráků“. Knihu finančně podpořilo město Židlochovice, Židlochovický vlastivědný spolek a Moravské zemské muzeum.

Mesmeři vytvořili specifickou, svěbytnou subkulturou, která se vyznačovala svérázným způsobem a trefně reflektovala dobovou společnost i myšlení. Stála sice v protikladu k oficiální městské reprezentaci, ale veřejností byla přijímána kladně.

Nejvýznamnější a nejznámější osobností byl místní učitel, kreslíř a pohotový glosátor místního dění František Sedláček. Další výrazné osobnosti spolku byli František Horák, Karel Brabec, Oldřich Kahoun a František Pokorný. Do paměti místních se až do současnosti Mesmeři zapsali díky dvěma událostem, dvěma svatbám.

Ta první se konala na konci dubna 1942 a je podrobně popsána v místní kronice města. Byla vedoucími úředníky města pokládána za českou provokaci vůči německým okupantům. Samotní Mesmeři i místní obyvatelstvo považovali tento akt jako „šikovnou manifestaci českého národa na pozlobení Němců“.

Druhá svatba se konala po ukončení druhé světové války na podzim 1945 a dochoval se z ní bohatý fotografický materiál. Z pochopitelných důvodů je „mesmerská svatba“ roku 1942 zastíněna mnoha závažnějšími a jinými dramatickými událostmi, které v dané době Židlochovicemi otřásaly. Žádný z historiků či bada-

telů se touto akcí nezabýval, pokládaje ji za příliš nepatrnou či nemající potenciál pro další výzkum

I přesto nelze nepřiznat tomuto spolku, byť se jednalo o marginální záležitost lokálního významu, odvahy a ani v dobách nejhoršího útla-ku a strachu jistou dávku nadhledu a recese. Díky obšírnému vyprávění místního kronikáře máme dochovaný plastický obraz dané historické skutečnosti z pohledu pozorovatele a také i to, jaký význam měly tyto události na místní obyvatele. V neposlední řadě je rovněž doložená činnost stolního neformálního spolku, který fungoval v době první republiky a okupace. Poskytuje nám taktéž i zajímavé informace o poválečném dění na Moravě a zapojení se do veřejného budování nově nastoleného státního zřízení započatého košickými vládními programem. Taktéž lze stopovat i reakci na únorový převrat 1948.

Vzhledem k datu události lze předpokládat i vhodné načasování. Písemná zpráva o této akci může také znamenat, že se nemuselo jednat o ojedinělou záležitost v daném prostoru a čase. Svérázným způsobem dokládá každodennost obyvatel malého moravského města v době protektorátu. Že i v době největšího

útla-ku dokázali lidé projevit svým charakteristickým způsobem nesouhlas s aktuálním politickým děním sic v jinotajích a náznacích. Jak lze vyčíst i z této drobné epizody – i občané města dokázali toto poselství správně dešifrovat. Díky těmto drobným aktivitám průměrných obyvatel protektorátu, tzv. „nehrdinů“, drželi lidé jistou sounáležitost, a i když ne s okázalými gesty a hrdinskými činy dokázali překonat největší útrapy, které byly s válečnými léty spojené.

Knižka nabízí dosud nepublikovaný materiál ▼

Kniha byla vytvořena dle soustavného několikaletého výzkumu, založeného na písemných pramenech a výpovědi pamětníků. Během výzkumu se historičce podařilo nashromáždit velké množství obrazového materiálu z činnosti Mesmerů, který nebyl dosud publikován.

Stěžejní pozornost je v knize věnována samozřejmě zmíněným dvěma svatbám, vedle samotného tématu si však monografie všímá obecně fenoménu stolních společností v Čechách a na Moravě od jeho počátků v 19. století po celé 20. století. Těžiště výkladu se zaměřuje na Židlochovice, kde „Mesmeři“ působili. Otevírá se jedno z neznámých témat přibližující každodennost moravského maloměsta v první polovině 20. století, především v době okupace.

Peprné básně Mesmerů baví dodnes ▼

Slavnostní uvedení knihy se konalo v neděli 23. dubna ve společenském sále Komunitního centra v Židlochovicích. Zúčastnilo se více než 60 osob, a to včetně pamětníků a ro-

dinných příslušníků bývalých příslušníků tohoto neformálního, ale ve městě velmi oblíbeného spolku. Vedle proslovů a oficiálních zdravic z řad představitelů místní samosprávy, předsedy Židlochovického vlastivědného spolku, proběhla videoprojekce samotné autorky, která v několika fotografiích vylíčila, jakým způsobem se historik propracovává přes různé písemné prameny a artefakty k jednotlivým informacím a následně k sepsání knihy. Také touto cestou poděkovala řadě pamětníků, bez jejichž obětavé spolupráce a poskytnutí cenných obrazových materiálů by kniha nevznikla.

Na závěr proběhlo čtení úryvků z knihy, které odrecitoval místní divadelní ochotník Antonín Houdek. Peprné básně složené jednotlivými členy vyvolaly u četných návštěvníků smích. Hudebně akci doprovodila skupina žáků ze Základní umělecké školy.

Knihu lze zakoupit v e-shopu Moravského zemského muzea a pokladnách MZM, Regionálním turistickém informačním centru města Židlochovice či u Židlochovického vlastivědného spolku.

(dv)

Foto: Archív MZM

ABRAHAMOVINY POSLEDNÍHO MESMERA

Karle milý drahý náš,
padesátku dneska máš.
Dožil ses jí celkem svěží,
pochopit však můžem stěží,
zda na ženy nezanevřels,
nebo, že by ho neměls.??
Proč ty s žádnou fešnou žínkou,
neobcuješ pod peřinkou,
žádnou ještě nezveš svojí,
taký život za prd stojí.
No nic ve zlém oslavenče,
řeč se mluví, voda teče.
Cos zameškal dosud v lásce,
doženeš po padesátce.
Přejeme Ti sílu mužnou,
lepou děvů, v těle pružnou,
jež-Ti otvor lásky svěří.
To Ti přejí Mesmeři.

Nová publikace vydaná MZM ve spolupráci s Židlochovickým vlastivědným spolkem přibližuje nejen historii stolní společnosti Mesmerů, ale také se zabývá působením stolních společností v Čechách a na Moravě v 19. a 20. století. Foto: Dana Vedra.

Slavnostní uvedení knihy proběhlo v neděli 23. dubna ve společenském sále Komunitního centra v Židlochovicích. Autorka Dana Vedra prezentuje okolnosti vzniku knihy. Foto: Petr Válek.

Fotografie z tzv. mesmerské svatby z konce dubna 1942. Konala se měsíc před spácháním atentátu na zastupujícího říšského protektora Reinhardta Heydricha. Svatba vyvolala velký rozruch u české i německé populace na Židlochovicích. Foto: Vlastivědný archiv města Židlochovice.

Jedna z mnoha básní vytvořená Mesmerem sepsaná na sklonku války. Foto: Vlastivědný archiv města Židlochovice.

Svérázná stolní společnost vydávala také vlastní noviny. Spolek měl především pobavit, ale také konal mnoho charitativních akcí. Foto: Dana Vedra.

Všem Messmerům:

Potrhli vy Messmeráci
nemáte už jinou práci
než se ženit? Vždyť je krize!
Vykášlete na to vy se...
Svobodných vás byla většina:
Skála, Kahoun, Pešina.
Poměr ten je nyní zvrácen
obrabčeným Drňou-Brabcem.
Fotovatí nás teď řada.
Z toho kouká nejspíš zrada.
Slavit budem už jen křtiny.
Škoda, stárnem, řídnu psiny.

Muzeum strážcem historie navzdory tíživé přítomnosti

Okřídlené přísloví praví, že když se kácí les, létají třísky. Co má ovšem padat, když se bortí monarchie? Stačí sejmut znaky mocnářství z úředních budov nebo je třeba provést důkladnou očistu i v expozicích muzeí? Uvnitř konfliktu světů, jednoho usilujícího o uchování historické paměti s vidinou kulturního obohacení budoucích generací a druhého reprezentovaného účtující masou vojáků žijících přítomností, se ocitli na podzim 1918 i zaměstnanci Moravského zemského muzea.

Přestože se může převrat a vznik Československé republiky v roce 1918 ve světle dobových záběrů jásaících Pražanů jevit jako sametový, provázela jej celá řada konfliktů. Střety o (nejen) pohraniční většinově německé oblasti českých zemí, vojenské obsazení Slovenska československými jednotkami a formování jeho jižní hranice či polsko-československý spor o těšínské Slezsko přinesly tisíce mrtvých na obou stranách. Řada z těchto obětí zůstává zapomenuta ve stínu milionů padlých ve světové válce. Jejich význam pro podobu nového uspořádání střední Evropy byl přitom zásadní. Stejně tak nenápadnou, ale klíčovou, úlohu sehráli zaměstnanci Moravského zemského muzea tváří v tvář rozvážněnému davu vojáků mladé republiky při ochraně muzejních sbírek v závěru listopadu 1918.

Kyvadlo se vychýlilo k druhému úvratí

Změna státního zřízení a konec první světové války přinesly naději na vy-

řešení řady problémů, které tížily tehdejší společnost. Jak se ovšem záhy ukázalo, procesy etablování nové státní moci, přerodu bezpečnostních složek a odbourávání frustrace obyvatelstva umožnily nebývale silnou vlnu skupinového násilí. Válečné konflikty a problematika skupinového násilí se v poslední dekádě stále více dostávají do hledáčku historiků, politologů či sociologů. Nadále ovšem zůstává neprobádána a nezpracována celá řada incidentů, které nesměřovaly pouze proti osobám a majetku, ale i symbolům. Historická paměť a úcta ke státním znakům podléhaly a podléhají soudobým politickým a společenským tlakům. Artefakt v muzejních sbírkách ovšem zůstává jedinečným svědkem své doby bez ohledu na vládnoucí diskurz.

Česko-německé soupeření v zemském hlavním městě Brně, které kulminovalo mohutnými protesty a vydáním tzv. moravského paktu již v roce 1905, se v roce 1918 dostalo do nové přelomové fáze. Změna státního zřízení znamenala i proměnu lokálních samospráv. Válečný režim

spojovaný s německým hegemonním národem monarchie podpíraný tvrdými represemi stíhajícími jakýkoliv projev nesouhlasu vychýlil kyvadlo neúprosného metronomu odbíjejícího tok dějinných událostí do krajní polohy. Napětí v české společnosti dávalo tušit, že se kyvadlo musí vydat ke svému druhému úvratí.

Na živelné demonstrativní odstranění symbolů zanikající monarchie na přelomu října a listopadu 1918 navázalo několik pokusů českého etnika v Brně, a zejména vojenských posádek, o odstranění veškerých symbolů německví. Terčem se tak stávaly uliční cedule, nápisy na úředních budovách, ale i soukromé vývěsní štíty a výkladní skříně německých či židovských obchodníků. Ačkoliv bývá tento způsob účtování se starým režimem přisuzován legionářům, ti se do republiky vraceli až v prosinci 1918 a nemohli se tedy zúčastnit prvních projevů demolice symbolů starého Rakouska. O tu se paradoxně přičinili vojáci někdejší rakousko-uherské armády – tzv. domácí vojsko.

Moravská orlice nahradila habsburského orla

Mezi první popřevratové starosti českých zaměstnanců Moravského zemského muzea patřilo zabránění odvozu uměleckých památek za hranice nově vzniklého státu (po převratu se v muzejním spolku rozhořel

spor o převzetí správy muzea do českých rukou; k českým představitelům patřili Jaroslav Helfert, Karel Absolon, Jaroslav Palliard a František Kameníček). Národní výbor vzal pod svou ochranu muzea i šlechtická sídla a bylo jeho prvořadou starostí uchovat historické památky nejen oku lahodící, ale rovněž dokumentující časy minulé. Osobou, která měla na starosti posuzování historicko-dokumentační hodnoty památek, byl stanoven sekretář zemského muzea doktor Jaroslav Helfert. Právě on se 30. listopadu 1918 prostřednictvím úředního dopisu obrátil na Zemské vojenské velitelství v Brně se stížností na nedisciplinované násilné výpady vojáků nově se tvořící československé armády proti budovám zemského muzea:

„Včera kol 12. hod.[iny] pol.[ední] chodily po Brně čtyři ozbrojených vojáků a snímaly s domů [!], obchodů a závodů znaky, připomínající dřívější rakouskou vládu. Kol 1. hod.[iny] odpol.[ední] zastavily se, v počtu asi 25 mužů, před musejní budovou na Zelném trhu (Dietrichsteinský dům), aby odstranily štít nad vchodem s habsburským orlem. Nepomohly domluvy a výklady, že je štít částí architektury portálové, kterou nelze bez poškození celku snít (také pro veliké rozměry a velikou váhu). Proti přesile ozbrojených vojáků (někteří z nich zdůrazňovali dokonce svoji vůli nabíjením pušek) nezmohly výklady a domluvy ničeho a štít musil býti obětován. Znak byl otlučen, štít však v celku zůstal.

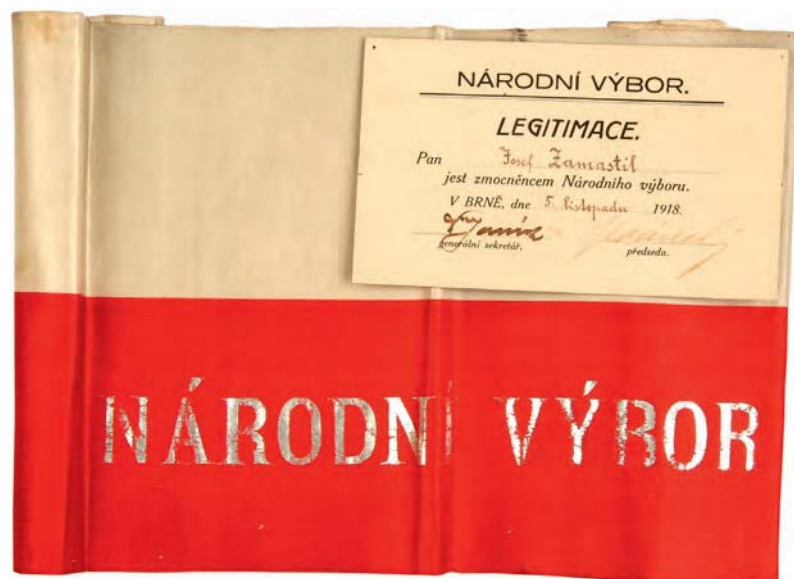
Nedosti na tom: vojáci vnikli do nádvoří musejního a chtěli zničit nevhodné jim znaky s emblémy na staré budově a na pamětných kamenech. Dokonce nechtěli v neporozumění ušetřiti ani moravské orlice! Dotaz, kým jsou k této činnosti pověřeni, odbyli tvrzením (aniž se legitimovali), že mají uloženo znaky takové snímati. Správci musejního of.[iciálu] Hanáčkovi podařilo se konečně vojáky uklidnit, takže odešli. Kustodu dr. Absolonovi se však vyjádřili, že přijdou zase, vynutí si vstup do muzea a všechny nevhodné předměty odstraní nebo rozbijí.

Přísaha dobrovolníků domácího vojska na dnešním náměstí Svobody v Brně (listopad 1918).

Sročený dav vojáků domácího vojska a civilistů v době převratu.

Rukávová páska s legitimací brněnského Národního výboru.

Násilné a jak se zdá neodpovědné toto zakročení vojenské nezpůsobilo na štěstí tentokrát – alespoň u nás v museu – větších škod. Jsou ale obavy, že se podobné kousky, proti nimž není okamžité pomoci, budou opakovati. Proto jsme se rozhodli museum zavřít ve věř.[ejně] návštěvě do doby, dokud se nálada neuklidní, nebo dokud vojenské rozhodující kruhy nezařídí, aby se takovým výstřelkům zabránilo.

Nejde jen o museum a jeho památky, jde o stavební památky v Brně vůbec, které za těchto okolností nutno považovati za ohrožené. Ze stanoviska musejního jest šetření a uchování i památky na starý režim, ba je dobře je dokonce sbírat jako dokumenty. Z mnohých jiných památek brněnských uvádím st.[arý] zemský dům na Dominikánském náměstí a portál radniční, památky, které skýtají ve své výzdobě několik detailů, jež mohou k zakročení na odstranění vésti.

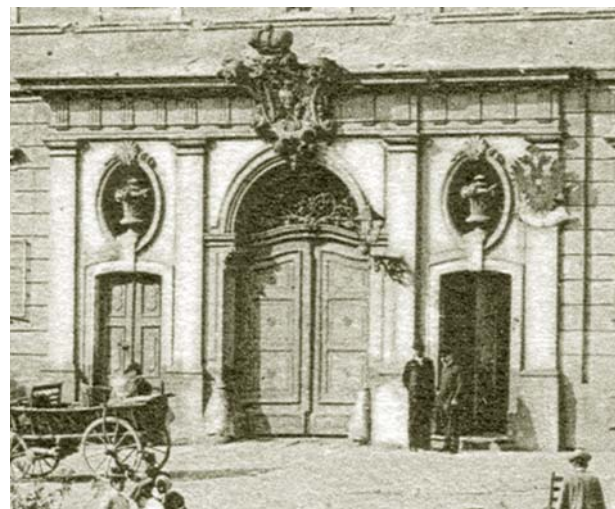
Navrhuji Národnímu výboru, aby

1. způsobil, aby v denních rozkazech vši brněnské posádky byla vojákům uložena zdrženlivost v projevování nálady proti dřívějšímu režimu takovým způsobem,
2. publikoval v novinách případné poučení (napsal bych je)
3. způsobil, aby rozkazy vojákům k odstraňování zbytků po dřívější

vládě smělo dávatí jedině samo staniční velitelství v Brně,

4. by ke každému takovému podnikání byl přibrán odborník s plnou mocí rozhodnouti o zachování nebo odstranění.“

V archivu Moravského zemského muzea se kromě níže citované zprávy nezachovaly o celé události bližší informace a neposkytují je ani dobová periodika. Fotografie z meziválečných let ovšem dokládají absenci znaku minimálně do roku 1926, kdy ředitelství muzea dalo pobídku k zhotovení nového znaku na portál Dietrichsteinského paláce, tentokrát již ovšem nikoli rakousko-uherského dvouhlavého orla, ale moravské orlice: „Po stavebních úpravách domů musejních a jejich okolí v roce 1924 zůstala neukončena restaurace portálu Dietrichsteinského domu na Zelném trhu č. 8. Portál tento byl restaurován tak, že byly s něho [!] sňaty nátěry a takto upravená památka stavební byla pak konservována fluátovým napuštěním. Kartuše, zdobící vrchol portálu, byla po převratu zbavena původní své výzdoby znakem dvojhlavého orla, takže její pole zůstalo od té doby prázdné. Jmenovaný portál je ozdobou domu a celého okolí zemského muzea. Nedostatek obsahu oné kar-

tuše ruší celkový dojem a doporučuje se výzdobu nahraditi. Nejvhodnější výzdobu by tvořil znak Moravy, jak také uznal státní památkový úřad v Brně.“

Částečným aktem smíření česko-německého pnutí se mohla stát skutečnost, že byl úkolem zhotovení orlice pověřen vřelý německý sochař, medailér a restaurátor Karl Korschann, toho času docent působící na německé technice v Brně. K realizaci došlo nejspíše koncem roku 1927, neboť Moravský zemský výbor dal 7. ledna 1928 Moravské zemské pokladně příkaz k proplacení 2.900 Kč sochaři Korschannovi za výrobu orlice.

Zemský symbol někdejšího moravského markrabství zůstal na štítu nad portálem Dietrichsteinského paláce dodnes. Nepůsobí patrně žádné větší kontroverze, přestože se stále vynořují politické debaty o (ne)účelnosti obnovení zemské samosprávy. Měnily se režimy a politické garnitury, ale právo symbolického dohledu nad nejstarší muzejní institucí Moravy si orlice udržela.

◀ Čepice štábního šikovatele brněnského 14. střeleckého pluku (původně rakouská čepice upravená podle předpisu z 30. listopadu 1918 s odznakem s iniciálami RČS – Republika československá).

- ▲ Srovnání vývoje portálu Dietrichsteinského paláce v první polovině 20. století – vlevo podoba kolem roku 1900 s dvěma dvouhlavými orly (v budově paláce sídlily soudní úřady), uprostřed kolem roku 1926 (bez znaků) a vpravo po roce 1928 (s instalovanou moravskou orlicí).

Moravská orlice na portálu Dietrichsteinského paláce v současnosti.

Státní symboly jako jablko sváru?

Nabízí se otázka, zda v nás výše popsaný incident může živě rezonovat i dnes. Stačí se ovšem poohlédnout v nedávné minulosti a vzpomenout na válečné konflikty, revoluční nebo teroristická hnutí v Africe či na blízkém Východě a najdeme celou řadu případů nenávratné likvidace kulturních památek nevyčíslitelné historické hodnoty. Ač nám obraz výše popsané události může přijít absurdní a odmítneme věřit, že by k reálné likvidaci „prorakouských“ muzejních exponátů zemského muzea na podzim 1918 skutečně došlo, nelze popřít, že se podobné nesmyslné, obrazně míněno, „hony na čarodějnice“ dějí i v současnosti. Útoky demonstrantů na budovu pražského Národního muzea v březnu roku 2023 oživují debatu, jakou roli v našem životě hrají státní symboly a jak se mohou stávat v třaskavé geopoliti-

tické situaci jablkem sváru občanů našeho státu. Dokážou se muzea ubránit podobným útokům a vypořádat se s náznaky nových forem obrazoborectví tak, jak uhájili před více než sto lety památky v muzejních sbírkách jejich tehdejší pracovníci?

Mgr. Lukáš Lexa
Historické oddělení MZM

Zdroj fotografií: Archiv Historického oddělení MZM, Archiv města Brna, archiv autora

Zdroj použitých pramenů: Vojenský historický archiv v Praze, Archiv Moravského zemského muzea v Brně, Moravský zemský archiv v Brně

Všem institucím děkujeme za poskytnuté materiály.

Představíme

Bibli kralickou bez klišé

Prof. PhDr. Vít Vlnas, Ph.D.

- vedoucí Centra humanistických studií MZM
- historik a historik umění se zaměřením na kulturní dějiny raného novověku, umění baroka a dějiny uměleckých sbírek
- autor a kurátor řady výstavních projektů včetně mezinárodních (Japonsko, Německo, Francie)
- v současnosti vede Ústav dějin křesťanského umění Katolické teologické fakulty Univerzity Karlovy, kde rovněž přednáší na Pedagogické fakultě
- je autorem četných českých a cizojazyčných monografií a odborných studií

Ladislav Jan Šalmuť
Sketch of head of Master Jan Hus
1906-1910
Bronze
Gallery of the Czech Republic

.....
Centrum humanistických studií doplnilo portfolio MZM teprve v roce 2016 a patří tak těm novějším. Proč vlastně vzniklo?

Důvodem jeho založení byla myslím potřeba institucionálního uchopení problematiky raně novověkých dějin v rámci muzea. V Moravském zemském muzeu byly a samozřejmě stále jsou tradičně silně zastoupené obory archeologie a potom dějiny 20. století. Naše centrum se stalo určitým spojovacím článkem.

.....
A asi se nepletu, když se domnívám, že jste možná i „nejmenším“, aspoň co počtu pracovníků, oddělení MZM?

Vůbec se nepletete. Centrum zaměstnává fyzicky tři pracovníky, z toho dva na částečný úvazek a jednu externí kolegyni na dohodu.

.....
Které aktivity zahrnuje v současnosti?

Přirozenou organizační základnou naší činnosti je Památník Bible kralické v Kralicích nad Oslavou, který se v současné době rekonstruuje a my pro něj připravujeme novou expozici. K té už jsme vydali spolu s kolegyní Zuzanou Macurovou i doprovodnou publikaci. Podílíme se ale i na přípravě expozice pro zámek Moravec, která by měla návštěvníkům přiblížit počátky dějin Moravského zemského muzea. Letos jsme spolupracovali také na dvou výstavách, z nichž první, v Dietrichsteinském paláci v Brně, připomněla návštěvu Augusta Rodina v Praze a na Moravě roku 1902 a druhá, uspořádaná v Ivančicích, se vztahovala k jubileu Jana Blahoslava.

.....
Mimořádné výstavě věnované Rodinovi se věnujeme v M revue na jiném místě. Mohl byste však, prosím, víc přiblížit novou expozici v Kralicích?

Bude se skládat ze dvou částí. V horním sále Památníku se návštěvník

seznámí s dějinami písma, objevem knihtisku a samozřejmě s dějinami kralické tiskárny a s její produkcí. Vůbec poprvé zde budou vystaveny třeba unikátní blokové tisky nebo ukázky iluminovaných rukopisů a prvotisků. Samozřejmě nebude chybět ani funkční replika renesančního tiskařského lisu. Zájemci, a jsem přesvědčený, že nejenom ti dětští, si tu ale budou moci i osobně vyzkoušet práci starých tiskařů od přípravy sazby až po výsledný tisk. Dolní sál bude věnován kulturním a náboženským dějinám Moravy v 16. a na počátku 17. století, jak se odráží ve vybraných tištěných knihách. Také tato expozice bude mít interaktivní charakter.

.....
A co hodláte nabídnout návštěvníkům Moravce?

Expozici věnovanou pro změnu kultuře osvěcenství na Moravě a počátkům dnešního Moravského zemského muzea, které se zrodilo právě

Centrum humanistických studií v kompletní sestavě, zleva: Zuzana Macurová, Vít Vlnas a Monika Doležalová. V pozadí obraz Stanislava Černého zachycující provoz v kralické tiskárně (Památník Bible kralické). Snímek Oto Palán.

Při instalaci výstavy v Západočeské galerii v Plzni.

Stylizace do role barokního válečníka během návštěvy ve Vojenském historickém muzeu ve Vídni.

z této duchovní atmosféry. Věřím, že návštěvníky zaujmou především historizující expozice, které jim přiblíží, jak vypadalo muzeum před dvěma staletími. Chceme však ukázat také pohnuté osudy zámku v Moravci, který po roce 1948 poskytoval přístřeší mimo jiné dětské ozdravovně, poště či zubařské ordinaci. Zde by si měly na své přijít zejména děti, protože zákaz dotýkání se exponátů nebude určitě platit všude.

Jsou už nějaké termíny, kdy se na obě novinky můžeme těšit?

Věřím, že se obě expozice podaří otevřít v letech 2024 a 2025.

Podle webu je hlavní náplní odborné zpracování a prezentace jedinečného souboru starých tisků a tiskařského materiálu nalezeného při výzkumech na kralické tvrzi. Co vše si pod tím lze představit? A jak tato práce za sedm let existence pokročila?

Vedle starých tisků, archeologických nálezů a evropsky proslulých „literků“, tedy materiálu z bratrské tiskárny, zahrnuje fond Památníku Bible kralické i velmi zajímavý historický archiv, který jsme částečně využili právě pro přípravu zmíněné knihy. Úzce spolupracujeme s archeology, ale třeba i s přírodovědci. Literky z Kralic prošly

Pěvecké vystoupení dětského sboru v kostele sv. Martina v Kralicích.

Originální výtisk Bible kralické.

chemickým a fyzikálním průzkumem, při němž byly srovnávány s dalšími renesančními památkami tohoto druhu, jichž se ale jinde v Evropě zachovalo jen velmi málo. Ukázalo se, že složení slitiny, z níž se písmové typy odlévaly, bylo víceméně všude stejné. Umění výroby písmových typů se od poloviny 15. století šířilo z Porýní po celém kontinentě ruku v ruce s uměním knihtisku. V souvislosti s tímto výzkumem zahraniční kolegové znovu ocenili bohatství a reprezentativnost kralického nálezového souboru.

Co naopak ještě chybí zpracovat?

V současnosti třeba jedinečný nový zisk, jímž je zcela unikátní soubor různých starých vydání slavné Komenského mapy Moravy. Doufáme, že po znovutevření kralického Památníku jej budeme moci ukázat i veřejnosti.

Mimochodem, jak se vlastně příslušníci Jednoty bratrské dostali právě do Kralic nad Oslavou?

Sbor Jednoty v Kralicích bezesporu působil již před rokem 1578, kdy se sem přesunula bratrská tiskárna z Ivančic. Teprve tento krok, nepochybně podporovaný majiteli panství, pány ze Žerotína, učinil z nevelké obce hlavní ediční a badatelské centrum Jednoty na Moravě. Vedle tiskárny zde působila také škola a časem zde vznikla i rozsáhlá knihovna.

Jak důležitou roli sehrála Bible kralická, tištěná kniha, která poprvé obsahovala texty z původních biblických jazyků, tedy hebrejštiny, aramejštiny a řečtiny, v našich dějinách?

Ve své době zůstávala znalost tohoto překladu Písma omezena hlavně na prostředí Jednoty bratrské, protože souběžně zde existovaly i další české Bible, vydávané ve větších nákladech, třeba krásně ilustrovaná „melantriška“. Teprve následující generace českých a slovenských křesťanů, katolíky nevyjímaje, docenily hodnotu kralického textu. Na dnešním Slovensku se stal základem liturgického jazyka tamních evangelíků a u nás jej využila jungmannovská generace jako hlavní zdroj nově formulované moderní spisovné češtiny.

Mají však lidé o tuto část našich dějin ještě vůbec zájem? Jaká je návštěvnost Památníku Bible kralické? I když Bibli kralickou řadíme ke klenotům národní kultury, kdo hlavně z těch mladších ji zná? Čím a jak je zkoušíte přitáhnout a přesvědčit?

Návštěvnost Památníku v Kralicích odpovídá návštěvnosti běžného regio-

nálního muzea. Jde hlavně o turistickou záležitost, dále o cíl organizovaných školních výprav, ale jezdí sem i evangelíci z ciziny, zejména pak ti, kteří se hlásí k tradici českých, respektive moravských bratří – často z docela exotických destinací. Další návštěvníky můžeme „přitáhnout a přesvědčit“ jen prostřednictvím kvalitní expozice, která ukáže kralickou tiskárnu a její odkaz v širším kontextu a bez čítankových klišé. O vybudování takové expozice v současné době usilujeme.

.....

Jaké klišé, které se třeba kolem Bible kralické, neustále tradují, je třeba vyložené odrazující, je-li takové? A naopak, kdybyste chtěl dnešního studenta gymnázia přesvědčit, že Bible kralická (a celá tato část historie) je, jak se teď říká, sexy, co byste mu řekl? Na co byste se ho snažil nalákat?

Bible kralická a další bratrské tisky nebyly výrazem nějaké individuální duchovní svobody, protože v rámci jednoty bratrské panovala přísná cenzura a její duchovní i laičtí členové podléhali přísnému dohledu. Nicméně, když se detailně probíráte knihami z kralické tiskárny, naleznete v její grafické výzdobě řadu vtipných, mnohdy až frivolních detailů. Představitelé jednoty byli sice na jedné straně mužové zbožní a účtyhodní, na straně druhé ale často i lidé netolerantní, hašteřiví a vzťahovační. Dlouhá léta mezi nimi třeba panovaly vášnivé spory o to, jaké písně se mohou zařazovat do bratrských kancionálů. Příběh nevelkého, sektářskou mentalitou trpícího náboženského společenství, které navzdory všemu vytvořilo nadčasové duchovní dílo, může být jistě inspirující i dnes. Důležité je

i to, že bratři se navzdory rozšířeným představám nevymezovali nacionálně. V kralické tiskárně se tiskly vedle českých knih i německé. Koneckonců, sám Jan Amos Komenský po nějaký čas spravoval sbor a školu německých členů jednoty ve Fulneku.

.....

Proč podle vás dnes patříme, v Evropě určitě, k nejsekularizovanějším zemím?

Historické příčiny jsou různorodé. Už v 19. století se zejména římsko-

katolická církev stala pro mnoho lidí nedůvěryhodnou vzhledem ke svému propojení se státní mocí. Následovala oficiální ideologie první republiky se svou „protirakouskou“ dikcí a posléze ideologie komunistická, označující náboženskou víru za „opium lidstva“. Po roce 1989, kdy církve mohly získat vysoký morální kredit, bohužel zabředly do vleklých restitučních sporů. Snadno tak mohly vzbudit ve veřejnosti dojem, že jim jde o majetek více než o duše. Není to pravda, ale rychlou a snadnou cestu k nápravě zatím nevidím. Obecně

Komentovaná prohlídka výstavy Pražská Pallas a moravská Hellas v Dietrichsteinském paláci MZM začínala už ve foyer u Rodinova Kovového věku.

platí, že tam, kde chybí víra, se většinou otevírá cesta pověrám, dezinformacím a lži.

.....

Před několika lety jste navrhoval, aby zákonodárci zařadili mezi významné dny jako nový Den jazykového pokladu. Měl se jím 19. červenec, datum, které odkazuje k roku 1564, kdy Jan Blahoslav dokončil předmluvu ke svému překladu Nového zákona z řečtiny do češtiny, dílo, z něhož později vyšla právě Bible kralická... Nestalo se tak. Ještě o to usilujete?

Šlo o takový zábavný nápad, jehož smyslem samozřejmě bylo hlavně zviditelnit muzeum a také přispět k zájmu a péči o naši mateřštinu, k níž se mnozí chováme dosti macešsky. Myslím, že dnes máme opravdu vážnější starosti, ale třeba ten čas ještě přijde.

.....

Ted' ke středověku trochu odlehčeně. Na jakém základu vznikl váš příspěvek o „praotcích českého výtvarnictví“, tedy vymyšlených středověkých malířích?

Byl to jeden z výsledků mého dlouhodobého zájmu o historické mýty, legendy, mystifikace a alternativní

dějiny. V dobách národního obrození jsme v tom byli dosti dobří. Slavná historie, byť tedy z velké části vymyšlená, se měla stát protiváhou prozaické současnosti.

.....

Můžu to chápat i tak, že mystifikace byla pro českou kotlinu typická odpradáвна a jejím novodobým produktem je vlastně i Jára Cimrman? ☺

Ano, ale Češi v tomto zdaleka nebyli jediní. Je dobře, že z fáze smrtelně vážné víry v ideologicky podbarvené historické konstrukty jsme konečně přešli do fáze jejich humorné reflexe. Alespoň někteří, přesněji řečeno. Cimrman je skvělým dokladem takového poučného nadhledu.

.....

Pletu se, když si myslím, že ze slohů minulosti je vám nejbližší baroko? Proč vás přitahuje?

Protože stojí v základech celé naší moderní doby a klíčí zde vše, co se pak dále rozvíjí v 19. století a později. Současně je ale pro baroko charakteristický historismus, poučená a velmi tvůrčí reflexe předchozího dějinného vývoje. Navíc je baroko samozřejmě obrovsky smyslově pů-

sobivé, emočně vypjaté a výborně si rozumí s českou a moravskou krajinou.

.....

Na svém kontě máte řadu odborných publikací, ale od mnoha jiných historiků se lišíte přístupem – není vám cizí humor, baví vás splétat příběhy... Taková „populizace“ ale bývá často také odsuzovaná? Kde ale leží pro historika hranice mezi potvrzenými fakty a fabulací?

Jednoznačně tam, kde kritický vztah k dochovaným pramenům a stávajícím interpretacím vyklízí pole ve prospěch účelového, často subjektivního výkladu věcí minulých. Josef Pekař brojil proti tomu, aby se dějiny staly „kamenolomem“, v němž se výběrově těží argumenty využitelné v aktuálních kulturních a politických diskusích. V současnosti jsme zase často svědky pokusů o kádrování historie tím, že do minulosti vkládáme moderní pojmy a fenomény a pak naivně srovnáváme nesrovnatelné. Často s těmi nejlepšími úmysly, bohužel.

.....

Jaký je váš názor na knihy, které se tváří jako historické, ať už jde třeba o ságy Vlastimila Vondrušky nebo Dana Browna?

Podzemní prostor na tvrzi v Kralicích s lapidáriem architektonických fragmentů.

Pomník tvůrců Bible kralické v Kralicích.

Dílo Vlastimila Vondrušky mě prozatím mímá. Ale Šifru mistra Leonarda jsem kdysi do ruky vzal a zase odložil po několika desítkách stránek. Vůbec mi nevadily všechny uměleckohistorické, historické a teologické nesmysly, na ty má autor jistě právo, pokud by byly funkční a někdy posouvaly děj knihy a charaktery postav. Nepříjemně mě překvapilo, jak banální, průhledné a vlastně špatně napsané to celé je.

.....

Historie pro vás byla vždycky jasná volba? Podle životopisu na wikipedii jsem si všimla, že jste původně pracoval jako projektant VPÚ v Praze a vystudovanou máte snad stavební průmyslovku?

Vidíte, co všechno se lze dozvědět na wikipedii! Ano, to všechno je pravda, stavařina byla rodinná tradice a mně se práce u prkna i docela líbila.

.....

Čím vás si vás na svoji stranu přiklonily historie a umění?

Vyrůstal jsem na Malé Straně v Praze, měli jsme doma docela slušnou knihovnu, takže to vlastně přišlo tak nějak samo.

.....

V posledním roce se svět zmítá v nepokojích, do středu Evropy se

vrátila válka... Dávají nám dějiny nějaké poučení?

Byl bych v tomto ohledu poněkud skeptický, protože historie je možná učitelkou života, ale každý se od ní učíme zjevně něco jiného. Omezil bych se na starý známý fakt, že ten, kdo dějiny nezná nebo nerespektuje, bude posléze nucen si je prožít.

.....

Egyptolog Miroslav Bárta dal dohromady Sedm zákonů, podle nichž se civilizace rodí, rostou a upadají. Souhlasíte s ním? Dal byste dohromady podobnou osnovu třeba na základě vývoje dějin raného novověku?

Miroslav Bárta pracuje především s historickým modelem faraonské říše, která trvala déle než tři tisíce let. Pod tímto zorným úhlem se jeví všechny pozdější státní celky, a to včetně impérií typu španělského či britského, jako útvary s jepičí životností. Přiznám se, že já na historické zákony příliš nevěřím, protože dějiny přinášejí mnoho dokladů o tom, že zdánlivě stejné příčiny vedou k diametrálně odlišným následkům. Život si najde cestu. Samozřejmě za předpokladu, že někoho nakonec nenapadne zbavit naši planetu života jako takového.

.....

Působil a stále působíte v několika důležitých institucích, ať už to byla Národní galerie nebo to stále je Univerzita Karlova. Jak si v této „konkurenci“ stojí Moravské zemské muzeum (a Brno)?

Já zde žádnou konkurenci nevidím. Brno se stalo mým druhým domovem, nedám na ně dopustit (ani v Praze ne) a stále častěji sem jezdím nejen za prací, ale i za přáteli a za kulturou. Práce na univerzitě je pro mě důležitá, ale nemohl bych už asi existovat bez kontaktu se sbírkami a se světem výstav a expozic. Moravské zemské muzeum je plné skvělých věcí a hlavně skvělých lidí.

(jih)

Foto: Archív MZM a Víta Vlnase

Burianovi dinosauři doletěli až do Japonska

Dinosauří sny: Představivost a stvoření ztraceného světa. Tak zní volný překlad výstavy, která se od března do července koná ve dvou japonských muzeích – v Hyogo Prefectural Museum of Art Kobe City a v Ueno Royal Museum Tokyo. Snahou jejich kurátorů je přiblížit prostřednictvím děl dvou desítek umělců z celého světa vývoj představ o období pravěku. Nechybějí na ní díla autorů počátku paleontologické rekonstrukce, jako byli Charles Knight, Heinrich Harder nebo Benjamin Waterhouse Hawkins. A neztratí se mezi nimi ani český Zdeněk Burian. Moravské zemské muzeum na výstavu zapůjčilo celkem osm paleontologických rekonstrukcí. „Mezi zapůjčenými díly z našich sbírek vévodí dva slavné Burianovy obrazy dinosaurů *Tarbosaurus bataar* a *Iguanodon bernisartensis*, zachycení dramatického zápasu dvou mořských plazů *Tylosaurus dyspelor* a *Elasmosaurus platyurus* a dále několik nádherných kvašů, které budou jistě lahodit vkusu japonských návštěvníků,“ říká kurátorka paleontologické sbírky MZM Růžena Gregorová. Někteří znalci Burianova díla se domnívají, že slavný obraz *Iguanodon bernisartensis* byl s velkou pravděpodobností předlohou pro slavnou japon-

skou Godzilla. Zájem o díla Zdeňka Buriana na mezinárodní platformě dokládá, že tento český umělec stále patří v oblasti paleontologické rekonstrukce k nepřehlédnutelným osobnostem. Nedávno byly jeho obrazy vystaveny v holandském Harlemu nebo ve Vídni. Právě MZM spravuje patrně nejvýznamnější sbírku paleontologických rekonstrukcí v České republice, která zahrnuje rovněž raná díla Burianovy tvorby.

(red)

Foto: Archív MZM

Znak města „polepšili“ na uvítanou německé armády

V dávné či nedávné historii existují události, které zůstávají v paměti národa a ovlivňují jeho další generace. Jedním takovým momentem (či pro mnohé mementem) je bezesporu 15. březen 1939, kdy hitlerovské Německo násilně okupovalo okleštěný zbytek Čech a Moravy a dovršilo tak zánik dvacetileté existence samostatné Československé republiky. Zajímavý doklad osudného dne skrývá i sbírky Historického oddělení Moravského zemského muzea. A přestože nejde vzhledem k jeho hmotnosti o „malíčkost“, na světlo se dostal před pár týdny při revizi uložených předmětů.

Pod inventárním číslem Na 394 připomíná pohnuté chvíle starý znak města Brna s nápisem 15. III. BRÜNN 1939. Na bronzovém artefaktu se nachází „polepšený“ znak v podobě dvouhlavé orlice se štítem na hrudi (v roce 1646 jej městu daroval habsburský císař Ferdinand III. za úspěšnou obranu proti Švédům), který se po březnu 1939 rozhodla nacistická správa Brna znovu používat. Bez-mála tříkilový předmět o rozměrech 30 × 20 cm je ve vlastnictví MZM od prosince 1995.

Datovaný znak je potvrzením toho, že zatímco většina Čechů vnímala a dodnes vnímá 15. březen 1939 jako tragickou událost a den národního ponížení, pro značnou část tehdejších německých obyvatel Brna to bylo završení dlouhodobých snah o začlenění města k nacistické třetí říši. Navíc na rozdíl od jiných českých měst se ještě před příchodem okupačních vojsk dostalo Brno do rukou místních nacistů, kteří v časných ranních hodinách 15. března obsadili radnici, zemský úřad, nádraží, rozhlas a mnohé další důležité budovy a úřady. Je tedy pochopitelné, že toto datum se stalo pro brněnské nacisty symbolem vítězství a v následujících šesti letech protektorátní temnoty bylo vždy náležitě připomínáno a oslavováno.

Jan Břečka

Foto Archiv Historického odd. MZM

Horňácko v centru moravské metropole i zájmu

S otevřenými hranicemi není problém vycestovat kamkoliv po světě, víme však, co se děje jen kousek od nás? Cyklus Etnografického muzea MZM s případným názvem *Za humny* navázal po rekonstrukci Paláce šlechticů druhou řadou s podobným záměrem: postupně představovat různé folklorní subregiony Slovácka. Tím prvním se stalo Horňácko, k němuž neodmyslitelně patří nejen nádherná hudba, výrazné nářečí, skvělá pálenka, ale také technika tkaní zvaná „činovat“. Spojení devíti obcí ležících v podhůří Bílých Karpat se návštěvníkům na konci května prezentovalo ochutnávkou určenou pro všechny smysly. Odpolední program odstartoval dětský folklorní soubor Suchovjének, následovaly Retro Velička a Horňácká cimbálová muzika Kubíci. Povídalo se např. o začepení nevěsty - specifickém horňáckém „hladění“, místních kulturních památkách, Mistrech tradiční rukodělné výroby a připravena byla dílna, kde si menší i větší zájemci mohli vyzkoušet techniku plstění.

Další „díl“ projektu *Za humny II.* bude pokračovat v roce 2024 a na řadu přijde Hanácké Slovácko.

Představení tohoto méně známého regionu proběhne již letos v rámci Adventu u šlechticů.

(red)

Foto: Archív MZM

Jaký byl paleolit v Brně?

Po stopách nejstaršího osídlení Brna. Takový je název nové publikace Zdeňky Nerudové z Centra kulturní antropologie MZM. Archeoložka se pomocí nejrozličnějších archiválií a předmětů nacházejících se ve sbírkách Ústavu Anthropos pokusila sestavit soupis všech objevů či výzkumů uskutečněných na území

moravské metropole a pocházejících ze starší doby kamenné. Hlavním důvodem byla skutečnost, že poznatky z období paleolitu v Brně zůstávaly až dosud především pro širší veřejnost spíše nedostupné.

Pátrání, jak sama Zdeňka Nerudová popsala na stránkách M revue takřka před třemi lety, to rozhodně nebylo jednoduché. Jedním z nejobtížnějších kritérií se stalo už samo geografické vymezení. K jakému datu rozsah Brna pojmout, aby nebyly vyloučeny některé důležité lokality (například Stránská skála u Brna), nebo se naopak nezahrnulo příliš široké okolí (lom Mokrá v Moravském krasu)? Nakonec se rozhodla pro „rozumové hledisko“ a využila podle svých slov aktuální (tedy platnou v době tvorby publikace) rozlohu města Brna, která byla například použita v Dějinách Brna z roku 2011.

Základem publikace se staly sbírky MZM. Časově jde především o nálezy kamenné industrie z období paleolitu, tzn. nálezy starší než 11 700 let. Kromě toho obsahuje publikace také soupisy geologických profilů a nálezů pleistocenní fauny. „Někdy bylo zpětné dohledávání míst s nálezy velmi dobrodružné. Třeba když se jednalo o starý zápis uvádějící, že se předmět našel někde poblíž autovraku z druhé světové války, nebo že profil byl sto kroků za mostem,“ popsala s úsměvem.

Slavnostní křest knížky se konal v únoru 2023 v Dietrichsteinském paláci. Zakoupit si ji můžete na e-shopu MZM a také v prodejnách v Dietrichsteinském paláci a v Pavilonu Anthropos.

(red)

Foto: Archív MZM

Židle Máňa. Tradice jako DESIGNLAB?

Na jaře roku 2022 otevřel Etnografický ústav MZM novou stálou národopisnou expozici **Tradiční kultura na Moravě v zrcadle času**. Na

jedné straně se muzejním etnografům splnil sen, na straně druhé nastal „boj o místo na slunci,“ boj o návštěvníka. U vědomí, že neustále narážíme na vysvětlení: „*v muzeu jsem už byl se školou*“, jsme se rozhodli nabídku aktivit doprovázejících stálou výstavu rozšířit o aktualizace vybraných pasáží expozice prostřednictvím intervence. S přístupem, který se stal součástí umělecko-historických projektů, zdůmácněným na výstavách současného umění, se v etnografických expozicích dosud často nesetkáváme. I když i zde se již blýská na lepší časy v podobě spolupráce Národopisného oddělení Národního muzea s Designblokem. Etnografickému ústavu MZM obdobnou možnost poskytla nabídka na zapojení do programu Brno Art Week 2023, takže bylo následně možné nabídnout návštěvníkům vybraný předmět produktového designu v přímém kontaktu s objekty tradiční kultury.

Hlavní myšlenkou byl redesign klasického produktu – židle – v novou formu inspirovanou tradiční technikou ažurové výšivky. Návštěvník tak v oddíle věnovanému tradičnímu obydlí ve vývojové řadě sedacího nábytku narazil na INTRE- VENCI I. v podobě židle Máňa, která absorbuje jak vliv současné designérské tvorby, tak vliv folklórní. Technologie řezání laserem umo-

žnila autorce Miriam Danielkové nechat se inspirovat výšivkovou technikou zastoupenou ve vybavení kuchyní na počátku 20.století. Židle je tvořena čtyřdílnou křížovou dřevěnou konstrukcí z březové překližky spojenou s šestidílnou ohraňovanou hliníkovou konstrukcí.

I v budoucnu chceme prostřednictvím vstupů do stávající instalace narušit zaběhlou představu o zaprášených vitrínách a pódiiích, které se po desetiletí nemění, a proto není nutné návštěvu muzea opakovat... Tyto krátkodobé vstupy jsou postaveny na konfrontaci předmětů minulosti a průniku objektů produktového designu dneška. Záměrem je

představit tradici jako živý prvek, kde materiál, technika nebo tradiční ornamentika nejsou statickým, zakonzervovaným prvkem. Chceme ukázat tradiční kulturu v roli potenciálního zdroje inspirace pro design dneška, odkázat na životaschopnost starého řemesla v současnosti.

Hana Dvořáková

Etnografický ústav MZM

Jídelní židle Máňa

Autorka: Miriam Danielková

Univerzita J .E. Purkyně, Ústí nad Labem / vedoucí práce MgA. Jan Čapek
Halabala festival 2022, Hlavní cena v kategorii Design nábytku – závěrečné práce.

Mendelův den 2023 jsme slavili ve Wageningenu

Osmého března 1865 přednesl Mendel v Brně závěrečnou část své přednášky, na níž prezentoval světu své objevy, které položily základy genetiky. Myšlenka slavit tento den jako Mendelův vznikla na půdě Mendeliana Moravského zemského muzea v roce 2015 v rámci mezinárodní akce konané ke 150. výročí této události. Od té doby je každoročně připomínán různými akcemi u nás i ve světě. Břežnový Mendelův den navazuje na únorový Darwinův den, současně předchází dubnový světový Den DNA a symbolicky tak propojuje, v souladu s během historie, tradiční a moderní vědu o živé přírodě.

Oslavy roku 2023 měla tu čest hostit a spolu s naším Mendelianem spolupřátel společnost KeyGene v nizozemském Wageningenu, jak jinak, ve středu 8. března. A tak naše delegace, zastupující vedení celého Moravského zemského muzea i Mendeliana, vyrazila ráno v úterý před slavnostním dnem z Brna směrem do jejího sídla v tisíc kilometrů vzdá-

leném nizozemském městě známém jako světově významné centrum inovativního výzkumu rostlin a potravin.

KeyGene se zabývá technologickými inovacemi pro šlechtění rostlin a byla založena v roce 1989. Je to výzkumná akciová společnost pro vývoj a aplikaci průlomových technologických inovací pro zlepšování zeleniny, ovoce, okrasných rostlin

a průmyslových polních plodin. Světově úspěšná firma pracuje v oblasti výzkumu genetické variability, kterou využívá pro žádoucí změny a zvyšování efektivity šlechtění. Technologické inovace realizují výkonné projektové týmy zahrnující odborníky v disciplínách, jako je datová věda, technologie DNA a RNA, proteomika a metabolomika, technologie buněk a tkání, editace genomu, technologie znaků a genomické šlechtitelské nástroje.

Food Valley vás vítá ▼

Světla nočního města ležícího na severním břehu Dolního Rýna nás přivítala až v pozdních večerních hodinách. Wageningen se nachází v oblasti Nizozemska známé jako Food Valley, což je region, kde jsou

Hlavní budova KeyGene ve Wageningenu, místo oslav Mendel Day 2023. (foto KeyGene)

soustředěny mezinárodní potravinářské a výzkumné ústavy. Kromě naší hostitelské společnosti v tomto čtyřicetitisícovém městě také sídlí další významná instituce – Wageningen University and Research Centre (WUR), ve které pracuje a studuje téměř polovina všech místních obyvatel. Univerzita má asi 12 000 studentů z více než 100 zemí a je členem univerzitní sítě Euroleague for Life Science (ELLS). WUR byla zvolena nizozemskou univerzitou číslo jedna sedmnáct po sobě jdoucích let, je uvedena jako 59. na světě podle žebříčku Times Higher Education Ranking a nejlepší na světě v zemědělství a lesnictví podle QS World University Rankings 2016-2020.

Hlavním městem východonizozemské provincie Gelderland, ve které leží i Wageningen, je nedaleký Arnhem, který jsme v rámci naší cesty samozřejmě také navštívili. Toto město je zapsáno do historie zejména jako dějiště bitvy o Arnhem,

kteřá se odehrála během druhé světové války v září 1944. Proto jsme ani nemohli minout Airborne Museum věnované operaci Market Garden, které je zřízeno v budově bývalého hotelu Hartenstein, jenž sloužil jako velitelství britské 1. výsadkové divize. V muzeu je vystavena rozsáhlá sbírka originálních zbraní, uniform a vybavení použitého v bitvě. V suterénu je pak umístěna velkolepě působivá instalace Airborne Experience oceněná několika mezinárodními cenami. Ve velkém vnitřním prostoru velmi sugestivně zobrazuje situaci kolem Arnhemu a Oosterbeeku během bitvy a rozhodně stojí za návštěvu.

Pochopitelně, jako delegace Moravského zemského muzea, jsme v rámci své mise nemohli minout Naarden, místo posledního působení učitele národů a biskupa Jednoty bratrské Jana Amose Komenského. Ke zdejšímu klášteru řádu sv. Františka se sirotčincem na severo-

západním okraji města náležela i kaple, ve které byl 22. listopadu 1670 pohřben. Nyní je přístupná v rámci muzea J. A. Komenského. Přestože je tato instituce pod nizozemskou správou, měli jsme pocit, že je to domovský prostor sdílející naši společnou historii.

K Mendelovu dnu patří i pamětní medaile ▼

Na Mendelův den se obvykle také uděluje Mendelova pamětní medaile. Nejinak tomu bylo i letos ve Wageningenu. Tato medaile je jedinečným každoročním oceněním mezinárodně významné osobnosti za její přínos k rozvoji vědeckého a kulturního dědictví J. G. Mendela a genetiky. Její udělení má na starosti zvláštní výbor složený ze zástupce Mendeliana a zástupce vedení Moravského zemského muzea spolu se zvláštními odbornými poradci s právem navrhnout kandidáty na tuto cenu.

V KeyGene nás jako první přivítali Peter van Dijk a Daniel Fairbanks. (foto Erik Toussaint, KeyGene)

Airborne Museum: expozice sbírek zbraní, uniforem a vybavení použitého v bitvě.

Pamětní deska u Airborne Museum připomínající asi největší výsadečkovou vojenskou operaci druhé světové války Market Garden u měst Arnhem a Nijmegen.

V parku před Airborn Museum.

Letošním laureátem se stal Peter van Dijk, rostlinný genetik výzkumné společnosti KeyGene, který tuto cenu obdržel za svůj přínos ve výzkumu života a díla Gregora Johanna Mendela. Stal se tak po loni zesnulém profesoru Hansi Galjaardovi teprve druhým Nizozemcem, který tuto pamětní medaili obdržel. Galjaard, profesor lidské genetiky na Erasmově univerzitě v nizozemském Rotterdamu a známý popularizátor vědy, získal medaili v roce 1992. „Je nám velikou ctí, že náš vědecký pracovník Peter van Dijk převezme toto prestižní ocenění. Van Dijkův příspěvek k Mendelovu odkazu je pro vědeckou komunitu velmi cenný. Těšíme se, že jeho úspěchy dnes osla-

víme na Mezinárodní Mendelův den 2023 zde u nás ve Wageningenu spolu s vzácnými hosty z Mendelova Brna – z Moravského zemského muzea a jeho Mendeliana,“ zahájil Arjen van Tunen, generální ředitel společnosti KeyGene, program Mendelova dne v KeyGene.

Jestřábník pomůže i budoucímu zemědělství ▼

Po úvodu následovala velmi zajímavá přednáška Manfreda Kaysera z Erasmovy univerzity v Rotterdamu o výzkumu genetického základu vzhledu člověka *Genetic basis and DNA prediction of human appea-*

rance. Pak ho u pultu vystřídal Daniel Fairbanks z Utah Valley University s prezentací na téma možného vlivu na Mendelovo myšlení *How Gärtner's 1849 book on plant hybrids influenced Mendel throughout his scientific career*.

Po přestávce jsem ve své prezentaci seznámil přítomné v auditoriu nejen s bohatou a významnou historií Mendelovy pamětní medaile, ale také s jejími nositeli, mimořádně významnými vědci a objeviteli, mezi nimiž nechybí ani nobelisté. Pak generální ředitel MZM Jiří Mitáček přednesl *Laudatio* a společně jsme slavnostně předali Mendelovu medaili Peteru van Dijkovi. Ten pak uvedl svou *Mendel Lecture*, ve které

*Mlýn „de Vliet“ ve Wageningenu
(Wikimedia Commons)*

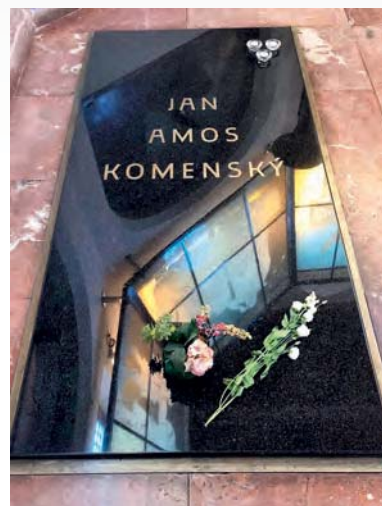
Radnice v Naardenu.
[foto Marek Junek, MZM]

Česká stopa – socha Jana Amose Komenského v Naardenu.

Prezentace Mendeliana MZM, Mendel Day 2023 v KeyGene.
[foto Erik Toussaint, KeyGene]

Místo posledního odpočinku Učitele národů v Naardenu.

jako rostlinný genetik, jenž se zabývá genetikou klonálního rozmnožování semen u rostlin (apomixie), vysvětlil přínos své práce.

Po pokusech s hrachem Mendel dělal pokusy na jeřábníku, u kterého však bylo mnohem později zjištěno, že je apomiktický. To přirozeně tehdy Mendel ještě nemohl vědět. V roce 2007 se Van Dijk stal spoluautorem velkého odborného přehledu o apomixi. Název publikace *Mendelian genetics of apomixis in plants* naznačoval, že samotná apomixie se dědí mendelovským způsobem.

Mezi genetikou Mendelova hrachu a jeřábníku tedy nebyl žádný zásadní rozdíl. Nakonec Van Dijkova práce v KeyGene přispěla k identifikaci genu partenogeneze u apomiktických pampelišek a jeřábníků. To je důležitý krok k využití apomixie v budoucím zemědělství.

V roce 2015 se konala konference k 150. výročí publikace Mendelova hrachu, kde van Dijk přednesl prezentaci o Mendelových pokusech s jeřábníky. Pro tuto prezentaci van Dijk podrobně studoval Mendelovy dopisy Nägelimu. Zjistil, že velká část

dosavadní literatury o Mendelových jeřábnících je nesprávná. To ho nakonec dovedlo k vydání mnoha publikací, které se týkaly jak Mendelovy vědecké práce, tak jeho rozsáhlých mezinárodních cest. Van Dijkovy reinterpretace, biologické poznatky a práce s digitálním archivem přispěly k jasnějšímu obrazu Mendela.

Sít vědy v prostoru i čase ▼

Celý Mendelův den v KeyGene panovala skvělá slavnostní atmosféra,

Revers a avers Mendelovy pamětní medaile, jejím autorem je Václav Adolf Kovanič. Tato medaile je udělována za rozvoj Mendelova vědeckého odkazu, od roku 1965 příležitostně a od roku 1992 každoročně.

kteřá gradovala se závěrem úspěšné akce. Dostalo se nám projevů srdečného uznání a úcty za naši roli, kterou plníme v propojování dnešní vědy s její slavnou minulostí. Současná moderní globální věda je bytostně závislá na budování co nejkomplexnějších otevřených sítí sdílených znalostí, prostředků a vědeckých pracovníků po celém světě. Většinou se tím ale myslí jen její geografická prostorová dimenze. Na časovou dimenzi této sítě se však mnohdy zapomíná. Milá a upřímná slova o tom, že umožňujeme svou činností dnešním vědcům z laboratoří si uvědomit, jak bezprostředně navazují na své slavné, mnohdy legendární předchůdce, byla pro nás největším zadostiučiněním, kterého jako pracovníci paměťové instituce snad můžeme dosáhnout.

Jiří Sekerák
Mendelianum MZM

Foto: bez uvedení zdroje
autor článku a archiv MZM

Laureát Mendelovy medaile přednáší svou Mendel Lecture. (foto Erik Toussaint, KeyGene)

Peter van Dijk převzal Mendelovu pamětní medaili za rok 2023. (foto Erik Toussaint, KeyGene)

Chrám? Tvrz?!

Závidím kolegům přírodovědcům. Strachují se o každého tvora, který je ohrožen (a široká veřejnost tuto obavu chápe), želí každé rostliny, jež by mohla nenávratně zmizet – a pokud se tak opravdu stane, mohou si být jisti, že jejich smutek sdílí celá planeta. Protože už každý včetně laiků dobře ví, že vše kolem nás je provázáno a zdánlivě drobná změna má potenciál vychýlit rovnováhu života na Zemi. Škoda, přeškoda, že s podobnou láskyplnou obavou, s pečujícím zájmem se veřejnost nestará o sociální jev, který nás činí lidmi: o svůj jazyk a řeč. Jejich existence je také letitá a neurvalé zacházení s nimi přivodí nám nenávratné poškození. Vychýlení společenské atmosféry. Slovo je svědkem našeho vývoje, je fascinující sledovat na jeho proměnách vlivy stěhování, válek a kulturních epoch.

Za příčinou efektivity (ušetříme písmenko!) dnes *diskutujeme něco* (ačkoli čeština diskutuje, hovoří o něčem – něco pak probírá či promýšlí) – s tím už asi nic nezmůžeme. Humorní jsou manažeři, demonstrující svou vytíženost tím, že vynechají tisíceletí: *v roce dva deset. Pasta je v češtině na zuby či na parkety, na talíři máme těstoviny* – ale to je spíše komická snaha o světovost. Horší je, že se smiřujeme s gramatickými prohřešky, pro které nás kárali už v mateřské škole: za *já bysem* se dnes nestydí ani veřejně známá osoba z kulturní sféry. Neuvědomujeme si už zjevné lapsy: *ptát se na otázku* nebo *levné ceny, slevy na zboží* (koho, čeho!) či řešení *na všechno*. Nebo ledabylost: *vhodná doba* není totéž co *vhodná chvíle*. A není jedno, zda si člověk vezme *jeho* kabát, nebo *svůj* kabát. Věcné nelogičnosti: obligátní přání pěkného zbytku večera ve dvacet hodin. *Dárek zdarma* a *bonus navíc*. Přestavba pokoje pomůže dítěti s *roztěkaností* a *lepší* učením. Oba muži *zamířili do města se zcela jiným záměrem* (rozuměj: každý s ji-

ným cílem). Přestáváme skloňovat, tímto zvěrstvem se nejvíce vyznamenává reklama – ostatně ta je studnicí prohrěšků téměř bezednou, o to škodlivější, že vlezle a opakovaně všudypřítomnou (značky výrobků zaměněním obecnými substantivy, za neúctu k češtině si to zaslouží a chyba tak lépe vynikne): *užijte si chvíle s jogurt, co by byly Velikonoce bez čokoláda*. Snad jde o žádost zahraničního výrobce, v deklinaci název produktu nepoznává – ovšem proč by měl? Český zákazník rozumí. A český marketér musí být schopen to zadavateli vysvětlit. Strašná eventualita: rodilý mluvčí přestává být ve svém jazyce doma a pro jistotu se vyjadřuje v nominativech, aby vyloučil – i u vnímatele – nedorozumění?! Není to nepravděpodobné: na moderátorovu otázku *Co byste udělal s výhrou?* zazní odpověď *Asi příspěvek na auto*. A místo košatého sdělení *Blahopřeji vám ke skvělému výkonu, byl imponující, váš talent je nepopíratelný* dnes vyštěkneme: *Respekt!* Jako bychom se ostýchali zajít hlouběji do lesa, neb v jeho stezkách

a houštinách se již neorientujeme. Takže nikdy nenajdeme slunné paseky, tajemné tůně, bohatství plodů. A co teprve číslovky! *S pěcti lidmi*, to už je stará vesta. Občas si komentátoři postesknou, že doba dětinští; souhlasím: třeba jen proto, že předměty jsou nyní *čistější*: vyslovit *čistší* je zjevně nad síly dnešního dospělého mluvčího. I stylizace pokulhává: učí se dnes ještě aktuální členění větné, dle něž skutečnost známou uvedeme jako první a novou v závěru jako pointu? Slovo, k němuž odkazuje vedlejší věta, mělo by být zmíněno těsně před čárkou – přesto jest nám slýchati formulace jako *Paní měla psa na vodítku, který stále štěkal*. Případně pisatel či mluvčí velkoryse zaměňuje sdělení *pan X skončil v politice* s jeho protikladem *pan X v politice skončil*.

Ruku v ruce (odpusťte floskuli) jde ledabylost výslovnosti (extra zábavná je absence takzvaného rázu): tak máme půjčky *beskrytých* poplatků, novou hru *ocasky* (ano, od Sazky), začínáme *sanalýzami*, v době pandemie zněly výzvy *kočkování* (což dávalo té chmuře aspoň trochu hravosti). A propos, hravost: nezdá se vám, že se vytrácí? A není to vliv „doby“ a jejích těžkostí! „Kdyby Celsia nedržel zpátky Reamure, tak by z něj byl do rána Fahrenheit, takovej je tu hic (...) Až dostaneš toto písmo, vsedni na kůň a jeď si koupit papír, písátko a známku, vrať se, koně ani neodsedlej, a ihned napiš dopis na adresu v levém rohu tohoto svitku, moje jméno napsav ovšem do záhlaví. (...) Teď jenom, abys věděl, že jsem obdržel tvůj obsažně

informativní, netrpělivý, deprimovaný a vůbecný dopis o situaci. (...) Jsi umíněný cvalík. Zlý kanovník. Panovačný kastelán. Hněvivý rybníkář. To ti teda ale povídám: to bude muset bejt fotografie, jakoby na tý černobílosti byli dělali Daumier s Goyou a ještě jim tam pérem do toho škrábal stíny Rembrandt – nebo budu ponurým kaplanem a smutným komikem a našeptavačem příšerných apokalyps.“ – Lahoda, není-liž pravda? Šťavnatě a ryzí. Psáno v době totality a studené války (jistě, Voskovec – Werich). Hojnost, velkorysost myšlenkovou a z ní plynoucí bohatství vyjadřování v sobě totiž buď máme, nebo nikoli; už v dětství pro nás musí někdo tuto rozkoš myšlení objevit, navést nás na cestu stálé zvědavosti a kultivace, neustávajícího tvoření. Ne-li, z komunikace se stane rutina, z mozkovny montovna. A bude nám stačit morseovka. Karel Čapek ve 20. letech napsal (parafrázuji), že místo časté úvahy jak dostat českou knihu do světa bychom se měli starat spíše o to, aby se dobrá česká kniha dostala třeba na Smíchov...

Slovy z titulku nazval češtinu v roce 1946 Pavel Eisner. Kam a jak jsme se za necelých osmdesát let vyvinuli? Za chrám ji považuje, soudím, už málokdo: většina chápe jazyk jako něco mezi nákupní taškou a dálkovým ovladačem: ať slouží a neobtěžuje. A (zatím) menšina ji degraduje na veřejný záchodek. Ne, není bohužel tvrzí, která by takovým barbarům odolala... A tak se pomaličku snižuje laťka: všichni se ve všech situacích vyjadřujeme tak nějak stejně. Přestáváme rozlišovat prostředí, příležitost, kontext; styl vyšší, nižší, knižní, všednodenní, uhlazený,

ležerní. Oficiální, familiární, či naopak noblesní, leč se špetkou rošťáctví.... Elegantní stylizace, bohatství lexika, esprit a duch... - kdo to dnes umí? A hůře: kdo o to stojí? Kdo to dokáže ocenit? (Stejně jako v jednání – ale to by byla další píseň...) Ubývá lidí, kteří vnímají a vychutnají si jemné nuance náznaku, metafor, nadsázky, ironie, sarkasmu. Přibývá naopak oněch, kdo svůj projev nekomponují jako skladbu, necítí rytmus věty, ale mechanicky a těžkopádně k sobě lepí jednotlivé výrazy (*odmlčel se z veřejného života*) – a výsledek je odpovídající: všechna slova sice zazněla, ale nejsou spolu v kontaktu, neladí, navíc mnohá ozna-

čují přibližně a výsledné sdělení spíše tušíme: je to šišatý, humpolácký výtvor nemotorného děcka plný otisků jeho upatlaných prstíků. U dítěte je to ještě roztomilé... Neumětelství a arogance vůči těm, kdo nás předcházeli, neochota porozumět si se současníkem. Ještě stále to některým vadí, dosud žijí ti, kterým je to líto – ale těch bude ubývat. Zmizí měřítko a dnešní exces se stane normou... Neřekneme-li dost. Našemu jazyku se teď učí spousta cizinců: nabídne jim ušmudlaný hadr, nebo vybroušený skvost?

Hana Kraflová

Oddělení dějin literatury MZM

Základy potřebujeme stále. Ovšem dnes je veta po jistotě minula a my tápeme: Co jsou to základy? Co je to vzdělání? Slabikář pro školy obecné, obrázky nakreslil Mikuláš Aleš. Ve Vídni, Císařský královský školní knihosklad 1906.
[Z knihovny Oddělení dějin literatury MZM]

Věstonická venuše dostala přesnou repliku. Z kelímku

Venuše vznikají různě. Ta namalovaná Botticellim se třeba noří z moře... Pro tu Věstonickou jejímu pravěkému autorovi zřejmě stačilo zabořit ruce do země, kde se právě nacházel, a vytvořit sošku, přitahující svojí krásou a nepopíratelnou magií rovněž současného člověka... Zřejmě i proto došlo k jejímu druhému zrození, a to zásluhou Moravského zemského muzea, které připravilo její věrnou kopii. Při jejím vzniku se autoři ovšem už na fantazii, náhodu, ani nadpřirozenost nespolehali. Vsadili na vědecký přístup a nejmodernější technologie. Výsledek je mimořádný, čemuž odpovídá značný zájem.

„Věstonická venuše patří do sbírek MZM už od jejího nálezů v roce 1925 a delší dobu jsme přemýšleli, jak pořídit její co nejpřesnější repliku kvůli uchování, i proto, abychom ji mohli nabízet v odpovídající podobě veřejnosti. Především pak v souvislosti se začleněním cenné sošky do konceptu výstavy Nejstarší šperky a ozdoby těla jsme hledali cestu, jak ji zpřístupnit, ale přitom zachovat exkluzivitu a zabránit padělkům. Věstonickou venuši si jako suvenýr můžete koupit sice skoro všude, jak v MZM, tak na místech, kde bych to zrovna nečekal. Její podoby jsou více či méně vkusné, ale především jsou už hodně tvarově nepřesné, včetně

těch, které jsou v naší nabídce. Což je logické, protože nové formy se zhotovovaly z kopií těch starších a chyby a odchylky postupně narůstaly,“ vysvětluje Petr Neruda, kurátor Věstonické venuše a vedoucí Ústavu Anthropos MZM. „Původní forma, která je už definitivně ztracená, kdysi dávno v minulosti vznikla podle originálu. Jenže když postupně neustále reprodukuje jednu formu, vznikají odchylky a defekty. Odlitky, které jsou k dispozici, už bohužel nejsou ty původní. Bylo by to skvělé, kdybychom je měli, dalo by se s nimi pracovat, ale takový je stav věci. S tím nic nenaděláme. Sádrový model, který jsme zdědili z dřívějšího a je

dostupný, je proti předloze větší, má zdeformovanou hlavu, rozdílů jsou patrné na první pohled,“ doplňuje brněnský výtvarník Jiří Pec, kterého muzejníci oslovili s nabídkou na vytvoření co nejpřesnější repliky pravěké femme fatale.

Rozhodnutí vytvořit novou, tvarově přesnou kopii předmětu, který požívá největší stupeň ochrany, bylo největším úskalím celého úkolu. Jakou cestu zvolit? Klasické, běžné postupy pro tvoření formy, které by vyžadovaly, aby se na originál nanesly jiné materiály, by byly příliš riskantní. V nerovnostech sošky by zůstaly zbytky separace či silikonu, přičemž čištění by ji mohlo poškodit. Z tohoto důvodu se odborníci MZM nesažili ani dřív odstranit ze sošky staré zbytky šelaku nebo jiné známky po zásazích z minulosti, ať je na ní zanechalo odlévání forem nebo dřívější metody konzervace.

Jak vymyslet venuši ▼

Před několika lety Věstonická venuše absolvovala ve firmě Thermo Fisher

Dosavadní kopie sošky byly už přece jen deformované a od původní předlohy se lišily.

Brněnský výtvarník Jiří Pec, který je autorem certifikovaných replik Věstonické venuše.

Jedna ze tří přesně vytištěných kopií slouží jako prototyp pro výrobu forem.

Scientific (dříve FEI) „vyšetření“ speciálním mikrotomografem, přístrojem s vysokým rozlišením, který s využitím vhodného softwaru umožňuje 3D zobrazení objektů.

„Analýza vnitřní struktury ukázala mimo jiné i velké vnitřní pulkiny. Ty by při nešetrné manipulaci mohly způsobit odlomení značné části sošky, čemuž se chceme samozřejmě vyhnout. Utvrdilo nás to v tom, že udělat tvarově přesnou kopii bude nezbytné. Detailní sken figurky nás přivedl na myšlenku využít CT snímky k vytvoření 3D modelu, který bychom reprodukovali pomocí 3D tiskárny. Zde jsme trochu narazili, neboť i tato progresivní technologie má pořád ještě nějaká omezení. Kdybychom chtěli venušičku jen vytisknout, a přitom zachytit její jemný povrch se všemi typickými znaky, vyžadovalo by to užití speciálních, velmi drahých materiálů. Cena by byla nepřiměřeně vysoká a navíc by soška sice odpovídala vzhledově, ale byla by ve srovnání s originálem nepoměrně lehčí. Takže tato cesta se nám zdála neprůchozí,“ upřesňuje Petr Neruda.

Nastalo období hledání, zda a jak by bylo možné přece jen vyrobit věrných kopií více pro prodej. „Nakonec jsme se rozhodli kombinovat 3D tisk s klasickým odlitím. Nejprve jsme vytiskli tři věrné kopie sošky, které se budou používat pro obnovu forem. Proto budou uloženy v trezoru MZM,“ dodává Petr Neruda. Z čeho však zhotovit formy pro odlévání? Volba padla na silikon, který je pružný a dokáže otisknout sebelepší detail. Vytištěné sošky byly

Jedna forma by nestačila. K výrobě repliky Věstonické venuše kombinuje výtvarník Jiří Pec pevný kadlub a měkký silikon.

Silikonová forma vydrží zhruba na dvacet použití. Není ale problém vytvořit další.

Pevný plast drží tvar naplněného silikonu, aby se konečná podoba venuše při tvrdnutí nezdeformovala.

Podle skenů originálu byl 3D tiskem vytvořen co nejpřesnější model.

zalitý v kadlubu silikonem a díky pružnosti materiálu bylo možné využít ne zcela standardní postup jednodílné formy. Zatímco sochaři obvykle pracují při odlévání se dvěma polovinami formy, jež se pak musí spojit, silikonová „ponožka“ o síle 4 mm budoucí venuši žádnou takovou jizvu nevytvoří. „Má jen jeden otvor, takže pak nikde nemáte viditelnou žádnou dělicí rovinu. Poté, co se z ní figurka vyloupne, stačí odfrézovat a zahladit pouze náletek ve spodní části u nohou,“ ukazuje Pec. Jedna silikonová forma vydrží na dvacet použití, pak se musí vzít nová. To ale není problém, protože v trezoru jsou schovány další dva prototypy a kdykoliv lze vyrobit další.

Vytvořením forem však výzvy nekončily. Na řadu přišlo testování směsi, ze které se venuše budou odlévat. I ta je nakonec unikátní. Její základ tvoří odlévací pryskyřice. „Smícháním s dalšími plnivy a pigmenty dosahujeme potřebného zabarvení a hlavně hmotnosti. Rozdíl mezi originálem a kopií činí jen pár gramů, a když si člověk vezme do ruky naši repliku, má pocit, že je opravdu z pálené hlíny,“ popisuje Jiří Pec. Stejně jako poměr bylin v Becherovce nebo Coca-cole zůstává receptura složení materiálu na výrobu replik střeženým tajemstvím. Výrobní proces je proti zneužití ošetřen smlouvou. A ještě jedno důležité a zajímavé srovnání: stejně jako Věstonická ve-

nuše i její repliky jsou sice křehké, ale pokud neupadnou na zem, vydrží by měly další stovky či tisíce let...

Krok za krokem k dokonalosti

Rozhodně však nelze mluvit o velkovýrobě. Jde o ruční, poměrně zdlouhavou a náročnou práci. Použitá pryskyřice je sice modrá jako mořská hladina, z níž vychází již zmíněná

Všechny ingredience je třeba zvážit přesně. Do silikonové formy je pak hmota vpravena injekční stříkačkou.

Botticelliho kráska, ale poetický příměr poněkud brzdí fakt, že azurová barva patří pryskyřici nalité v plastovém laboratorním kelímku... K ní Jiří Pec s přesností lékárníka postupně dovažuje další ingredience, které pak, rovněž nepoeticky, rozmíchá ruční míchačkou podobně jako maltu na stavbě... Ovšem zatímco laikovo oko vidí kompaktní hmotu, oko odborníka tuší desítky bublin. Což je potíž. Boj s nimi je alfou a omegou dalšího postupu. Směs putuje do vakuového hrnce, a ne jednou. Teprve poté se pomocí injekční stříkačky vtlačí do silikonových forem. Ty po naplnění díky své pružnosti prochází důkladnou ruční

masáží sochařových prstů, aby se vytlačil přebytečný vzduch ven. Opět vakuum, opět masáž – cyklus se opakuje čtyřikrát s každým kouskem. Teprve pak je možné silikonovou formu, na jejíž vnitřní straně jsou otištěny všechny charakteristické znaky originálu včetně pupíků a rýh, uložit do kadlubu. „Jeho pevnost zabrání měkkému silikonu v rozpínání a udrží přesný tvar,“ přiklápí pro názornost „nalitou“ venuši dovnitř Jiří Pec a ještě kadlub utáhne dvěma šrouby. Tuhnout si v něm bude budoucí kráska čtyřiašest hodin. Současně zvládá Jiří Pec vyrábět várku jen maximálně deseti figurek najednou.

Po vytvrdnutí se venuše vysvobo-

zená z kadlubu svleče ze silikonu jako had ze staré kůže. Přichází na řadu „make-up“, protože jako správná žena se bez povrchové úpravy mezi lidi nepustí. Případné drobné nedostatky odstraní retušování. Jiří Pec používá jemné mikrofrézky i zubařské nástroje, zatmelí eventuální „celulitidu“. Navrtá otvor, aby sošku bylo možné nasadit na dřevěný stojánek. Pak každou repliku čeká ještě pískování a na úplný konec vyleštění grafitem. „Samotná Věstonická venuše, což potvrdí každý, kdo měl někdy tu výjimečnou příležitost a čest držet ji v ruce, je haptická záležitost. Nevíme přesně, za jakým účelem vznikla, ale působí tak, že byla ještě

Vakuovací hrnec. Zbytečné bubliny musí pryč.

Před zavřením.

ručně vyhlazená samotným používáním. Takže já jí sice vybavím věrohodnou patinou, ale trochu doufám, že budoucí kupec si ji jen neuloží na policičku. Protože je příjemná na omak, bude se jí dotýkat, čímž ji bude dolešťovat a vlastně pořád dál dodělávat a vylepšovat,“ přeje si Jiří Pec, který je hrdý na to, že se podařilo replice jednadvacátého století vtisknout optické i pocitové vlastnosti originálu ze starší doby ka-

menné. „Vyladit celý postup ale snadné nebylo. Trvalo to zhruba půl roku, než jsme byli spokojeni. Ohled jsme museli brát taky na počasí, jinak se materiál chová, když je chladno, jinak ve vedru,“ vzpomíná výtvarník. Než se podařilo nastavit jednotlivé kroky tak, aby na konci byly bezvadné, totožné sošky, skončily desítky těch nepodařených v koši.

Jediným zásadním, ale záměrným rozdílem proti skutečné sošce, která

byla již nalezena ve dvou samostatných dílech, je fakt, že odlitek je jednolitý kus. „Zdálo se nám to praktičtější, proto jsme doplnili taky stojánek. Konečně, originál také vystavujeme v etuji, kde mohou oba kusy ležet vedle sebe, aniž se poškozovaly, ale přitom venuše budí dojem celistvosti. Kdyby bylo potřeba pro sbírkotvorné účely získat repliky obou samostatných kousků, ani to by teď už pro nás nebyl problém,“ dodává Petr Neruda.

Odstranit nálepek a zahladit případné nedokonalosti pomáhají mikronástroje včetně zubařských.

Věstonická venuše

- ▶ figura z pálené hlíny o rozměrech 111 x 44 x 26 mm, rozložená na dvě části, bez chodidel, na temeni 4 široké mělké vpichy, nad levou hýždí otisk dětského prstu
- ▶ nejstarší umělecký předmět z keramiky na světě z období lovců mamutů starší doby kamenné (paleolit – gravettien), stáří 27-29 tisíc let
- ▶ nalezena 13. 7. 1925 v centrálním ohništi v horní části stanice Dolní Věstonice I
- ▶ národní kulturní památka České republiky
- ▶ uložena ve sbírce Ústavu Anthropos Moravského zemského muzea pod evidenčním číslem DV 30000

Postupné svlékání Věstonické venuše ze silikonové formy a chvílka napětí, zda bude vše v pořádku.

Zájemci stojí fronty ▼

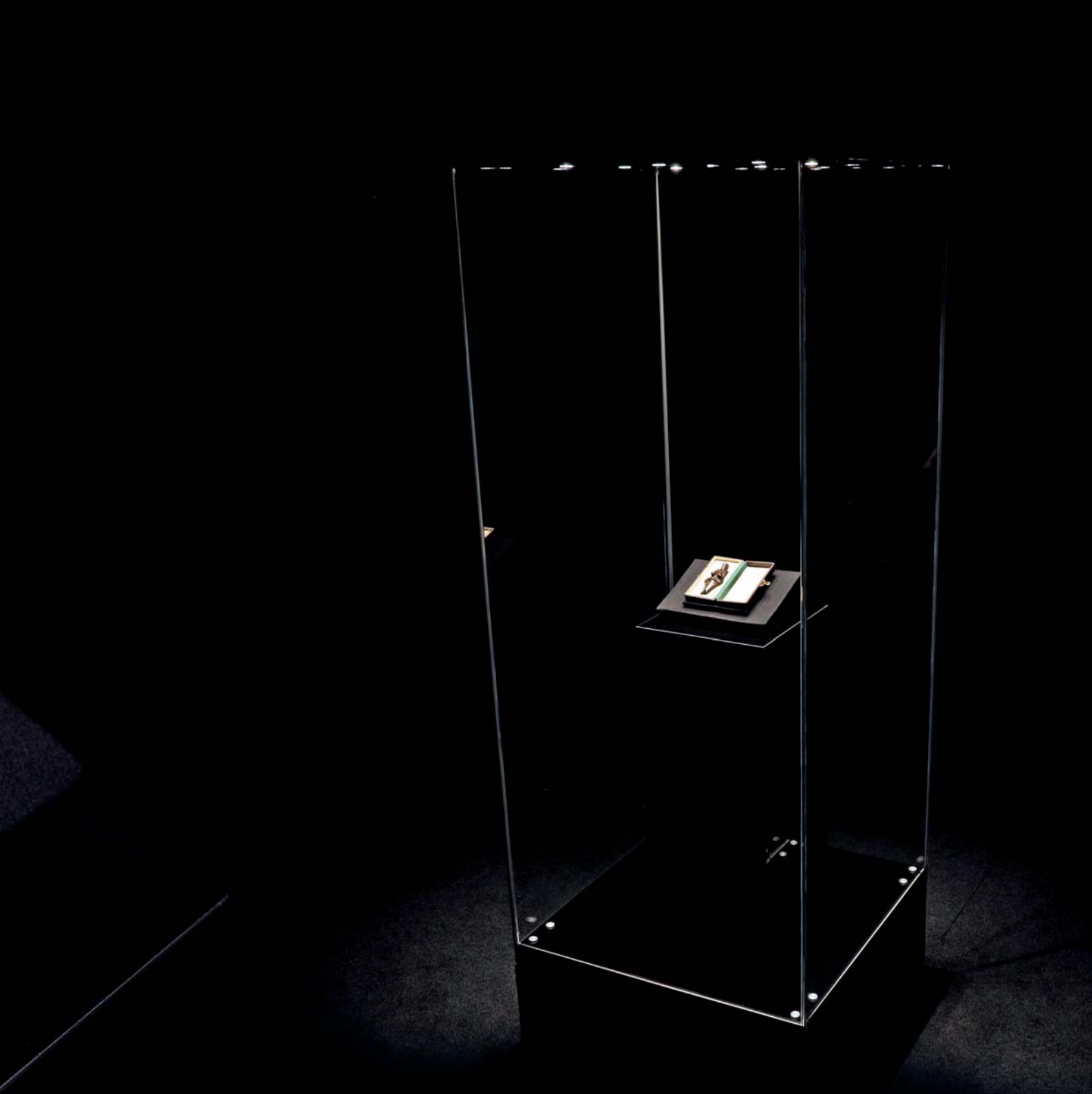
Co znamená vytvoření věrné kopie originálu umění pro umělce, který většinou prahne po vlastní tvorbě? Není opičit se po pračlověku spíš ponižující zadání, než výzva? „Za mne jednoznačně to druhé. Pracuju ve 3D studiu Fakulty výtvarného umění VUT v Brně, kde se zabýváme 3D technologiemi a možnostmi jejich nejružnější aplikace. Tiskneme sochy

a jiné umělecké artefakty, a také je reprodukuje. Klasické sochařské metody by venuši mohly ohrozit, takže když existovala data ze skeneru, bylo úžasné objevovat, jak lze nehmotné informace použít k reprodukci, abychom neinvazivně zachytili artefakty minulosti,“ zamýšlí se Jiří Pec a podotýká: „Byla tu spousta inovativních věcí a postupů, které mne jako sochaře, který se navíc zabývá 3D uměním, nesmírně přitaho-

valy a bavily. Získal jsem touto prací spoustu důležitých nových zkušeností, neboť z výtvarně-technologického hlediska pokrývala snad všechny možné prvky. Do budoucna jsme si potvrdili, že tudy možná jednou opravdu povede cesta archivování hmotného dědictví, ať už věcí, které tu už jsou, nebo nových nálezů.“

Spokojenost s výsledkem ne-skrývá ani Petr Neruda: „Dopadlo to podle mých představ, přestože

Originál Věstonické venuše bývá vystavován výjimečně. Soška je vždy uložena ve speciální etuji a musejí být dodržena nutná bezpečnostní opatření.

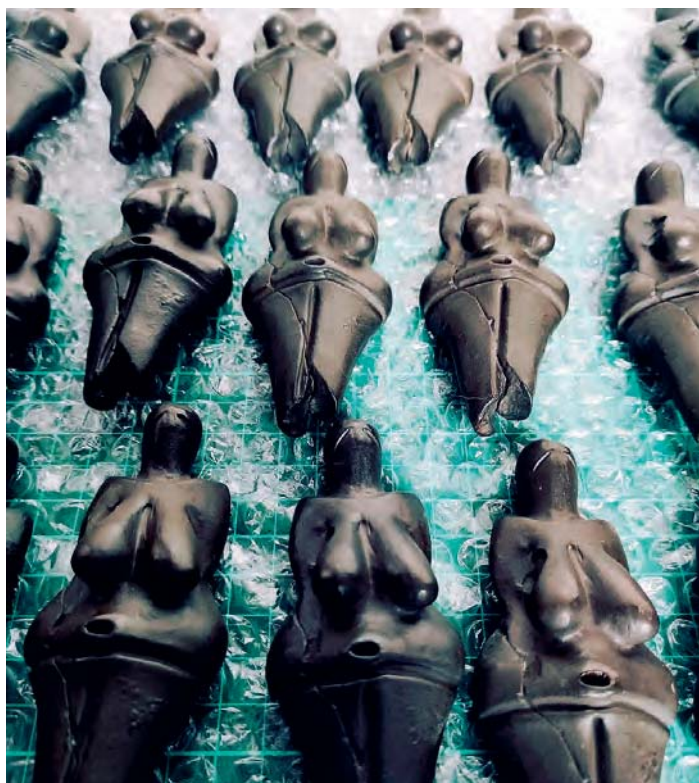
Pískování pomůže dodat autentický odstín.

Před a po pískování.

Cesta k dokonalosti nebyla jednoduchá... Desítky sošek se nepovedly.

I dernisáž výstavy Nejstarší šperky a ozdoby těla v dubnu 2023 doprovodil i prodej emise 50 certifikovaných kopií. Další emise se budou prodávat již přes e-shop MZM. Informace se dozvíte pouze na webu a sociálních sítích MZM.

přiznávám, že mne překvapila složitost celého procesu. Dojem, že prostřednictvím 3D tisku můžeme vyrobit, co nás napadne jako mávnutím kouzelného proutku, je iluzorní. Jednoduché to není. Zvláště u takových předmětů, jako je Věstonická venuše, které skrývají spoustu záludností, ať už jde o barvu nebo strukturu, jsou moderní technologie určitě zásadním posunem vpřed, ale často bude

nutné ještě pečlivě hledat postupy, jak odborné požadavky naplnit. Momentálně si nedovedu představit, že bychom tímto způsobem vyrobili kopie všech předmětů, které v Ústavu Anthropos MZM máme.“

První padesátku replik dalo Moravské zemské muzeum do prodeje 1. listopadu 2022. Vyprodala se během pár hodin. Následovaly další série a zájemců neubývá, jsou ochotni si přivstat a vystát frontu na

svou venuši. Každá kopie dostává své pořadové číslo a je vybavena příslušným certifikátem. „Příjemně mě to překvapilo. Je dobré znamení, že lidem záleží na tom, aby měli Věstonickou venuši v co nejlepší podobě,“ shrnuje Petr Neruda. Což je rovněž jasný důkaz o přitažlivosti sošky, kterou neztratila ani po tisících let.

Jiřina Veselá

Foto: Jan Cága

Prestomusic Awards 2022 pro Příběh Janáčkovy Její pastorkyně

Příběh Janáčkovy Její Pastorkyně, kniha Jiřího Zahrádky, vedoucího Památníku Leoše Janáčka MZM, získala ve Velké Británii Prestomusic Awards 2022 v kategorii Kniha roku. Publikace vydaná Moravským zemským muzeem provází čtenáře genezí díla a odpovídá na otázky, co skladatel vedlo k volbě realistické divadelní hry, kdy přesně operu zkomponoval a proč autor dělal všechno pro to, aby nebylo možné určit dobu dokončení prvního jednání. Jiří Zahrádka přináší mnoho nových informací zpracovaných na základě současných poznatků vycházejících mimo jiné z přípravy kritické edice partitury.

V hudebních dějinách nalezneme jen málo kompozic, která mají tak

poutavou a spletitou historii jako právě *Její pastorkyňa*. Dlouhá a ne snadná cesta plná usilovného hledání nových tvůrčích principů ji nakonec přivedla mezi nejhranější opery 20. století. Oceněná publikace nastiňuje rodinné, pracovní i společenské okolnosti, vzniku opery, včetně jejího úzkého spojení s nemocí a úmrtím Janáčkovy dcery Olgy. Osvětluje nekompromisní postoje dirigenta Karla Kovařovice při Janáčkově neúspěšném úsilí zadat premiéru opery pražskému Národnímu divadlu, pojednává o světové premiéře v Brně i zákulisních jednáních vedoucích k pozdější úspěšné pražské premiéře, včetně okolností vzniku úprav partitury provedených Karlem Kovařovicem. Věnuje se také Janáčkovu přátelství s Maxem Brodem a jeho aktivitám směřujícím k mezinárodnímu uznání *Její pastorkyně* i celého skladatelova díla. Čtenář se seznámí s významnými

inscenacemi, které byly nastudovány za Janáčkovu života, či se skladatelovými finančními výnosy plynoucími z vydání a uvádění *Její pastorkyně*. Knihu provází množství dokumentů a fotografií, často poprvé publikovaných.

(red)

Foto: Archív MZM

Gender v pravěku a Bolek Polívka v Anthroposu

Jaká byla pravěká žena? Pasivní ochránkyně domácího krbu, nebo silná nezávislá bytost? Jak moc jsou dnešní představy zkreslené naším vnímáním skrze historicky dané a zažité předsudky? S pohledem nejnovějších vědeckých výzkumů na gender v dobách lovců mamutů seznámil

vedoucí Centra kulturní antropologie MZM Petr Kostrhun účastníky festivalu *Ženy ženám*, které pořádá Divadlo Bolka Polívky. Při prohlídce expozice v Pavilonu Anthropos a poté v přednáškovém sále byla řeč nejen o legendách a mýtech, které si spojujeme třeba i s Věstonickou venuší, ale také třeba o tom, že ne vždy k holčičkám patřila růžová, ale naopak byla preferovaná blankytně modrá... Součástí netradiční prohlídky se stalo i speciální překvapení na závěr. Téma pravěké síly žen natolik zaujalo samotného principála divadla Bolka Polívku, že se přednášky osobně zúčastnil. Festival *Ženy ženám* (ale určen je i odvážným mužům) pořádá divadlo pravidelně již několik let a jeho cílem je oslava ženství, krásy, tvořivosti, odvahy a inteligence, obsahem pak nejen divadelní představení, ale také zajímavé besedy a setkání s ženami vynikajících v různých oborech nebo dobročinné akce. Tématem letošního ročníku se stala Žena inspirovaná.

(red)

Foto: Archív DBP

Loutky oslavily svůj den s návštěvníky v Paláci šlechtičien

Je pro divadelní loutky místo v 21. století? Nejsou pro dnešní děti odkojené virtuální realitou příliš „technicky nedokonalé“? Možná o tom můžeme vést diskuse či spory, ale zdá se, že tito „neživí herci“ pořád mají dostatek kouzla a přitažlivosti oslovovat nejen starší, ale i ty nejmladší generace diváků. Potvrdila to i sobota s tradičním loutkovým divadlem, kterou do Paláce šlechtičien připravilo Oddělení dějin divadla MZM u příležitosti Světového dne loutkářství, který připadá na 21. března a už po dvě dekády je celosvětovou připomínkou nutnosti ochrany umění, kultury a také historie loutkového divadla. Návštěvníci mohli

nejen zavítat do expozice Loutkářského umění, ale také zhlédnout atraktivní produkci českého Teatra Pimprle principála Františka Petrůky *Isabela Ultramarine* s loutkou-malířkou, kouzlicí pro věčné publikum barevné obrázky, nebo příběh plný vtipu i čertů *Gašparko a zázračná*

skrinka, který do Brna přivezlo ve svém představení slovenské Teatro Carnevalo. Autor expozice MZM věnované loutkářství Jaroslav Blecha spolu se svým slovenským kolegou Jurajem Hamarem společně přítomné seznámili s varietními neboli akrobatickými loutkami, které rov-

něž předvedli v akci za doprovodu stylové heligonky. Děti si mohly pohrát s loutkami v herně, kde je čekaly i omalovánky nebo vystřihovánky, které si mohly odnést domů na památku.

(red)

Foto: Archív MZM

Martin Oliva se stal členem prestižní AIPP

Archeolog a dlouholetý pracovník Moravského zemského muzea Martin Oliva byl v loňském roce přijat mezi členy Mezinárodní akademie prehistorických a protohistorických věd (AIPP). Jeho jmenování do tohoto prestižního shromáždění, kde jako jediný odborník reprezentuje Českou republiku, je uznáním jeho invenčních a neotřelých názorů, které lépe vystihují známá fakta než jejich tradiční interpretace, ač jsou často pokládány za kontroverzní. Na začátku června Martin Oliva přednesl na konferenci AIPP v pařížském Institut de Paléontologie Humaine příspěvek o různých možnostech výkladu skutečností, dle nichž se rekonstruuje kulturní vývoj lidské společnosti (což bylo hlavním tématem úvodní konference).

Vznik AIPP iniciovala Mezinárodní akademická unie (UAI) na zá-

kladě průzkumu, který poukázal na nedostatek prehistoriků a protohistoriků mezi zástupci humanitních oborů. Oficiálně byla AIPP založena již 20. ledna 2022.

Na snímku prezident AIPP Kris Kristiansen z Dánska (vlevo) a generální sekretář Francois Djindjian z Paříže.

(red)

Foto: Archív MZM

Článek paleontologů MZM vyšel v časopise Scientific Reports

Další významný paleontologický objev z Moravy! Práce Gabriely Calábkové a Jakuba Březiny z Geologicko-paleontologického oddělení MZM zaujala i v zahraničí. Článek o jejich práci vyšel v časopise Scientific Re-

ports, který spadá pod portfolio jednoho z nejprestižnějších vědeckých časopisů - Nature.

Brněnští odborníci se tentokrát vydali po stopách našich prvohorních předků – raných synapsidů – nejstarších předchůdců savců, jež vládli souším boskovické brázdy před 300 miliony lety. Nový materiál přispívá k vzácnému záznamu bazálních forem synapsidů, kteří již byli plně přizpůsobeni životu na souši v rovníkové oblasti tehdejšího superkontinentu Pangey. Zároveň poukazuje na význam výzkumu fosilních stop v boskovické brázdě, jenž byl dlouho opomíjen, přestože nabízí jediné důkazy o přítomnosti celé řady skupin obratlovců, které na základě tělesných pozůstatků nebyly u nás známy. Kosterní pozůstatky čistě suchozemských obratlovců jsou totiž z permu České republiky extrémně vzácné, a proto nalezené stopy poprvé odhalují překvapivou rozmanitost suchozemských čtvernožců na území Moravy v pozdních prvohorách. Nejzachovalejší exemplář navíc disponuje extrémně vzácnými

otisky kůže ruky a nohy, které nebyly nikdy dříve u raných synapsidů popsány. Loňský terénní výzkum také odhalil vrstvu s více než 20 stopami synapsidů, vedle kterých spočívají stopy potenciální kořisti z řad zavalitých býložravých diadektidů. Právě tento nález inspiroval scénu na rekonstrukci, která vznikla ve spolupráci s paleoilustrátorem Petrem Modlitbou.

Více k odborné publikaci paleontologů MZM najdete na webu Nature.com.

(red)

Obrazová dokumentace G. Calábková a J. Březina

O muzejní noci bylo zase živo

Brněnská muzejní noc se již dávno očekávanou pravidelnou, přesto výjimečnou událostí, neohroží-li její konání třeba covid... Restrikce kvůli pandemii však oblíbenou akci na jaře 2023 neomezily, a tak večer v sobotu 20. května zase ulice moravské metropole zaplnily davy Brňanů, dychtivých nahlédnout mimo tradiční otevírací hodiny do muzeí a galerií. Moravské zemské muzeum nemohlo pochopitelně v nabídce chybět. Otevřeny byly všechny jeho objekty, Dietrichsteinský palác, Palác šlechtíčen i Pavilon Anthropos a Památník Leoše Janáčka, zpřístupněné bylo rovněž Mendelianum v Biskupském dvoře. Kromě možnosti zhlédnout stálé expozice a právě probíhající výstavy čekal na noční návštěvníky také zajímavý doprovodný program. Mimořádným zážitkem bylo například v Paláci šlechtíčen vystoupení skupiny slyšících a neslyšících tlumočníků Hands Dance z Brna, která se věnuje uměleckému tlumočení do českého znakového jazyka, za doprovodu muziky Sylván. Zájem menších návštěvníků tady lákal také workshop Uděláme divadlo, kde si pod vedením členů Divadla Radost mohli zkusit vyrobit loutku. Ve stálé expozici Velká Morava v Dietrichste-

inském paláci sledovali příchozí ukázkou výroby historických šperků a nástrojů. Jiní raději potrápili mozkové závitky například při hravých znalostních kvízech o ceny třeba v expozici Svět nerostů nebo Fauna Moravy. Pochvalu příchozích si vysloužila také široká nabídka aktivit

pro rodiny s dětmi nejen uvnitř, ale také vně v parku kolem Pavilonu Anthropos, kde pod hvězdnou oblohou získala muzejní noc tu pravou magickou náladu.

(red)

Foto: Archiv MZM

Život spřádaný divadlem

Prof. PhDr. Margita Havlíčková (4. 1. 1949–7. 5. 2023)

Její život byl provázen divadlem už od raného dětství. Vzpomínala často na doby, kdy se setkala s prvním marionetovým divadlem, kam chodila na loutková představení, a že už jako pětiletá dělala mamince doprovod na představení brněnské opery a zpěvohry, aby vzápětí s dětmi na dvorku zkoušela *Rusalku* (sama si přitom nechala roli Ježibaby, protože Rusalka byla málo pohyblivá). Ve čtrnácti letech nastoupila do dramatického kroužku Divadelní kolektiv, který vedl herec Divadla Julia Fučíka Eduard Muroň. V souboru, jenž získával četná ocenění na amatérských divadelních přehlídkách, působili také bratři Turbové, s nimiž vedla dlouhé debaty o divadle. Na gymnáziu v brněnských Husovicích krátce po nástupu do prvního ročníku se spolužáky formovala divadlo poezie. V mladém věku se jako aktivní divačka zapojila do činnosti Klubu přátel Mahenovy činohry a ještě v době středoškolských studií zde organizovala četné besedy. Setkala se při nich také s režisérem Zdeňkem Kaločem, jemuž později dělala asistentku režie na inscenaci *Borise Godunova*, ta ovšem byla pro sílící normalizační tlaky stažena z repertoáru.

Margita Havlíčková, česká divadelní historička, zakladatelka alternativních divadel i organizátorka jejich přehlídek, dramaturgyně, divadelní kritička a teatroložka, patřila po léta k základně Oddělení dějin divadla MZM. Do muzea nastoupila v roce 1981, tedy v době, kdy tehdejší Divadelní oddělení vedla PhDr. Jiřina Telcová. Záhy se začala profilovat jako divadelní historička hledající souvislosti vývoje moravského divadelnictví od jeho novověkých počátků, objevující složitou divadelní síť a její expanzi od doby barokní. V roce 2008 svoji profesní činnost v souladu s rostoucími závazky na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity v Brně ukončila, aby se k nám v rámci konzultací i při práci na svých dalších badatelských úkolech vracela.

Od roku 1968 studovala brněnskou divadelní vědu (v kombinaci s hispanistikou), vedenou tehdy Arturem Závodským. Setkala se zde s Petrem Oslzlým, Ivo Krobotem, Pavlem Aujezdským aj., chodila na přednášky Bořivoje Srby, Olega Susse a dalších, které posléze nastupující režimní změna odstavila. Právě pozdější bytové přednášky Bořivoje Srby považovala

za důležitou záchranu v době normalizační schematizace. Během studií byla spoluzakladatelkou alternativních souborů Studio Dex'72 (jedinou premiérou se stalo Kolářovo *Světlo světa*, 1972) a v roce 1975 spolu s Nikou Brettschneiderovou a Ludvíkem Kavínem založila Pirám, kde svými režijně-dramaturgickými projekty rozvíjela surrealistickou inscenační tvorbu. V sedmdesátých letech vytvářela komponované pořady, kde jako skvělá recitátorka přednášela poezii autorů z mnoha spřízněných uměleckých okruhů (několik z nich se uskutečnilo na Šelepce a také v muzejním Malém divadle hudby Miloše Štědrone).

Sledovala vývoj amatérského divadla i reálií brněnských profesionálních scén, přičemž největší uspokojení svého diváckého naturelu nacházela v HaDivadle, které se do Brna přestěhovalo v roce 1985. Často a ráda vzpomínala na Ochotnický kroužek a na brněnskou alternativní scénu, k níž se také hlásila. V navazujících letech pak věnovala obzvláštní pozornost v současnosti už neexistujícímu Divadlu U stolu.

Po sametové revoluci se na krátkou dobu ujala postu dramaturga ve vídeňském Theater Brett, založeného Nikou Brettschneiderovou a Ludvíkem Kavínem těsně po jejich vystěhování z ČSSR v roce 1977. Hned v roce 1990 byla v rámci Theater Brett uvedena rozsáhlá festivalová přehlídka československého divadla, krátce na to se povedlo ve spolupráci s Moravským muzeem realizovat výstavu moravského loutkářství, na kterou v průběhu devadesátých let navazovaly další výstavní projekty v Theater Brett.

Od devadesátých let působila na Divadelní fakultě JAMU a brněnské divadelní vědě, kde učila cykly věnované dějinám českého divadla a české scénografie, vracela se ovšem také ke svým výzkumům času a prostoru v dramatu, věnovala se divadlu renesančnímu, baroknímu, osvícenskému, klasicistnímu i romantickému ať už z hlediska evropských kontextů, tak ve sférách česko-moravských reálií, německo-jazyčného

a česko-jazyčného teritoriálního dialogu divadelních projevů atd.

Je autorkou mnoha publikací, v nichž se zabývala osobnostmi ředitelů spojených se vznikem a četnými provozními změnami brněnské Reduty (např. *Profesionální divadlo v královském městě Brně 1668 až 1733* z roku 2012), vývojem a proměnami hereckých trup od doby barokní, podílela se na výzkumu vlivů německo-jazyčného divadla na našem území (viz např. kolektivní třídílná monografie *Německojazyčné divadlo na Moravě a ve Slezsku/Deutschsprachiges Theater in Mähren und Schlesien* publikovaná v letech 2011–2014).

V letech 2014–2017 vedla katedru brněnské divadelní vědy, od roku 2006 do roku 2008 byla předsedkyní Teatrológické společnosti, byla také členkou mezinárodních sdružení a institucí (např. Thalia Germanica).

Svým barvitým vyprávěním dokázala zpřítomnit divácký zážitek i všechny specifické prvky komunikace mezi jevištěm a hledištěm. Přestože pro pracovní vytížení divadlo navštěvovala sporadičtěji, vnímala, že do divadla vlastně pořád chodí, když se v myšlenkách vrací třeba do divadla století osmnáctého. A s rozvernou urputností dodávala: „Já jsem nikdy bez divadla nebyla a nejsem!“

S jejím odchodem nás opustila vynikající kolegyně hledící na divadlo se širokým spektrem znalostí, důležitá svědkyně a iniciátorka mnoha jevů ze soukolí brněnského divadla druhé poloviny dvacátého století, nesmlouvavá kazatelka o bytostné potřebě zachovat kvalitu kultury i skvělý člověk a dobrá přítelkyně.

Andrea Jochmanová
Divadelní oddělení MZM

Momentka z vernisáže výstavy *Subrety a heroiny*, kterou připravilo Divadelní oddělení MZM v roce 2011.

Muzeum se stalo jejich celým světem

PhDr. Slavomír Brodesser (25. 8. 1940–2. 6. 2023)

Slavomír Brodesser (vpravo) s Janem Skutilem v Jevišovicích v červnu 1980.

V roce 2005 o něm v předmluvě sborníku, vydaného k jeho pětadesátinám tehdejší ředitel Moravského zemského muzea PhDr. Petr Šuleř napsal: „Jsou lidé, kteří se mihnou dějinami Moravského zemského muzea jako zářivý bolid. Oslní na chvíli svou brilantní intelektuální převahou, avšak za chvíli jejich záře pohasne a na ztemnělém nebi už jen nostalgicky sledujeme jejich hasnoucí chvost. A jsou zase jiní, kteří chodí do muzea každý den a pracují tiše a neslyšně jako malé šedivé myšky, spolehlivě, avšak bez nadšení a bez vnitřního souznění s předmětem své práce. A jsou opět jiní, pro které se muzeum stalo jejich celým světem a oni se stali součástí práce a úcty k výsledkům předcházejících generací. Právě k poslednímu typu patří PhDr. Slavomír Brodesser.“

Slávek Brodesser byl nepřehlédnutelnou součástí Moravského zemského muzea od poloviny 70. let minulého století a zůstal jí v podstatě až do druhé dekády 21. století. S nástupem covidové epidemie se sice stáhl do rodinného kruhu, ale i poté se v nepravidelných intervalech ozyval e-mailem nebo telefonicky pracovníkům „svého“ historického oddělení a zajímal se o dění v instituci.

Připomeňme si alespoň ve stručnosti životní dráhu tohoto významného moravského historika se zaměřením na správní dějiny Moravy a Slezska v 18. a 19. století nebo dějiny českého muzejnictví. Narodil se 25. srpna 1940 v Neslovicích u Ivančic (o. Brno-venkov) a po maturitě na ivančickém gymnáziu vystudoval na Filozofické fakultě Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Brně (dnes Masarykova univerzita) obor archivnictví – pomocné vědy historické. V roce 1968 obhájil disertační práci s názvem *Moravskoslezské gubernium v letech 1783–1850* a získal titul doktora filozofie. Jeho prvním pracovním působištěm se stal od roku 1962 Státní oblastní (dnes Moravský zemský) archiv v Brně. K 1. červenci 1974 nastoupil do Moravského muzea na tehdejší Oddělení starších a nejnovějších dějin (dnes Historické odd.), jemuž zůstal věrný až do důchodu a v letech 1993–2004 rovněž stál v jeho čele. Neměli bychom zapomenout také na skutečnost, že na přelomu let 1992–1993 krátce působil jako zastupující ředitel celého Moravského zemského muzea. V roce 1985 absolvoval na brněnské filozofické fakultě postgraduální studium muzeologie a od roku 1993 po dobu 10 let přednášel studentům tohoto oboru na Masarykově univerzitě témata muzejního výstavnictví, sběratelské

a sbírkotvorné činnosti a vedl i řadu diplomových prací. Působil v redakčních radách Časopisu Moravského muzea (od r. 1990) a Vlastivědného věstníku moravského (od roku 1998) nebo ve výboru Matice moravské (od roku 1994). Léta předsedal poradnímu orgánu při Ministerstvu kultury České republiky pod názvem „Odborná hodnotitelská komise pro posuzování projektů na ochranu a prezentaci movitého kulturního bohatství regionů a na veřejně prospěšné činnosti občanských sdružení zaměřené na kulturní aktivity v oblasti muzeí a galerií“.

Za svůj profesní život publikoval desítky až stovky rozsáhlejších či drobných příspěvků v odborném a populárním tisku a můžeme připomenout, že svého času se v muzejní prodejně těšila opravdu značné čtenářské popularitě jeho obrazová vlastivědná trilogie *Jak plynul čas kolem řeky Svatky* (2003), *Staletími podél řeky Svitavy* (2005) a *Krajinou Oslavy, Rokytne a Jihlavy proti toku času* (2007). Spolu s Jiřím Mikulkou a Janem Břečkou byl rovněž spoluautorem zatím poslední ucelené publikace k historii naší instituce *K poznání a slávě země... Dějiny Moravského zemského muzea* (2002). Jako ryzí muzejník je podepsán pod celou řadou realizovaných výstav, z nichž jmenujme alespoň ty dvě největší a nejvýznamnější z počátku 21. století: *Staletími podél řeky Svatky* (2002) a zejména *Moravský kras známý a neznámý* (2010). Nevyhýbal se ani spolupráci s filmaři a jako odborný poradce je uveden pod televizním dokumentem režiséra Jaroslava Bařinky a scénaristy Ludka Navary *A průvod Němců šel...* (1995).

Také v mimopracovním životě byl velice aktivním a činorodým člověkem. Jako dlouholetý člen brněnského potápěčského klubu Lachtan se věnoval potápění a paraglidingu, miloval jízdu na kole a cestování, k jeho zálibám neodmyslitelně patřilo i fotografování. Ještě v důchodu se coby emeritní muzejní zaměstnanec věnoval digitalizaci a novému uložení sbírkových negativů význam-

ného moravského fotografa Karla Otty Hrubého, ale také rešerším fondů Moravského zemského archivu k vzniku a prvnímu období činnosti Františkova muzea v 19. století. V tomto posledním období takto vlastně propojil obě paměťové instituce, s nimiž byl svázán celý jeho život.

V těchto několika řádcích určitě nelze vyjmenovat všechny profesní či osobní aktivity Slavomíra Brodessera. Navždy nás opustil v pátek

2. června 2023 ve věku nedožitých 83 let a po nedávném úmrtí Vlastimila Schildbergera ml. (2020) se jedná o další velkou ztrátu v řadách pracovníků historického oddělení Moravského zemského muzea. Čest jeho památce!

Jan Břečka

Historické oddělení MZM

Slavomír Brodesser uvádí vernisáž výstavy „Brno a čas“ v Dietrichsteinském paláci dne 8. června 1993. Foto Milan Hofer.

Slavomír Brodesser v rozhovoru s vedoucí Geologicko-paleontologického odd. MZM Růžnou Gregorovou, 10. léta 21. stol.

Strípky z muzejního talíře

Přátelé moji milí,

čas běží a mně se zdá, že čím dál rychleji. Nedávno mi kdosi připomněl, že se blíží moje osmdesátiny. Možná je to už doba, abych začal zapomínat. Snad, možná. Ale mně se zatím vybavují stále další a další vzpomínky. A tak jsem jich několik sebral a chci vám je věnovat jako poděkování za více než čtyřicet let života v MZM, života s vámi.

Oldřich Neužil

Jan Jelínek

Nedlouho poté, co jsem převzal Pavilon Anthropos, se ukázalo jako nezbytné, že musím mít dvě pracoviště. Tedy kancelář v pavilonu a psací stůl, židli a telefon v Ústavu Anthropos na Zelném trhu. Místo se našlo v prostorách knihovny ústavu. Polovina sálu, ve kterém se knihovna nachází, byla tehdy pod správou Karla Valocha. Ve druhé polovině byl především umístěn trezor naplněný poklady ústavu, jako jsou Věstonická venuše, mamutek z Předmostí a další. Potom tady měl stůl architekt Vilém Hank, Renata Zábrowská pověřená organizací Společnosti pro Moravu a Slezsko a Muzejní a vlastivědné společnosti a na

dlouhém bílém stole prováděla Ludmila Zábojová měření antropologického materiálu, v té době převážně ze slovanských pohřebišť. Vedlejší pracovnu užíval ředitel Jan Jelínek a za ní bylo pracoviště sekretářek. Jednou se otevřely dveře a Jan Jelínek nám oznámil, že odpoledne má přednášku na Přírodovědecké fakultě. „Budu mluvit o primátech. Jestli vás to téma zajímá, můžete přijít.“

Velká posluchárna byla plná. Místo jsem našel až kdesi vzadu. Jan Jelínek nejprve probral systematiku primátů, tedy poloopice, opice Nového světa, opice Starého světa a konečně lidoopy. Rozpovídal se o etologii, tedy o chování. Hovořil o stavbě hnízd se stříškou u orangutanů, o užití

větviček jako nástrojů pro lov termitů šimpanzi. Nevynechal ani jejich agresivní chování, popsal, jak skupina mladých šimpanzích samců napadne jednoho z nich, zabije ho, roztrhá a sní... A pokračoval: „Když končila válka, byl jsem pověřen vyřízením jakýchsi vzkazů na Špilberku. Na chodbách tam stáli spoutaní příslušníci SS. Někteří z nich byli později za zločiny, které spáchali, odsouzeni k smrti. Teď však kolem nich procházeli mladíci ze Zbrojovky, bili je a týrali bez jakékoli zjevné příčiny. Jak daleko jsme došli od našich bratranců primátů?“

V té chvíli bylo v posluchárně tiicho, a kdyby upadl špendlík, bylo by to slyšet.

Indie, bohové a lidé

Otevřeš vstupní dveře od pavilonu člověka, tedy vlastně Anthroposu, a vstoupíš. Vzápětí tě upoutají drobné šlépěje na podlaze. To bohyně rodného štěstí Lakšmí tudy prošla. Minula pokladnu a potom už po stupních vzhůru rovnou do svého chrámku. A hned vedle je Višnu,

který dodal bohům nesmrtelnost a vytvořil současný svět. A nechybí ani Šiva a Paraváti a Ganéša, Hanuman, opičí král, a Síta a Krišna, zkrátka celý ten barvitý svět. A také Kadžuráho – chrám naplněné lásky Kámasútry. Takové pocity si snad odnášeli návštěvníci výstavy Indie, bohové a lidé v roce 1997. Ale co předcházelo?

Setkání s indoložkou Hanou Knížkovou. Starší dámou, zpočátku chladnou, neosobní až mrazivou. A zdálo se mi, že ani nemůže být jinak. Potom přišlo pozvání domů. „Přijďte, alespoň budeme mít čas a věci si pořádně probereme.“ Sedíme v pokoji, kde nic kromě několika obrázků romského umělce Dzurka neupomíná na Indii. Ty Dzurkovy obrázky vznikaly

tak, že autor kladivem drtil barevné sklenice a ze střípků sestavoval pozoruhodné mozaiky. Je zajímavé, že několik těchto děl vlastnil i prezident republiky Václav Havel. Následovala ještě dvě setkání v soukromí, pak byla vernisáž a vystoupení indické tanečnice v Divadle na provázku. A tím se

ten zajímavý příběh zdánlivě uzavřel. (Velkým překvapením pak pro mne bylo, když jsem okolo mých šedesátin z ničeho nic dostal pozvánku do jedné pražské restaurace, kde čtyři pracovnice Náprstkova muzea připravily oslavu mých narozenin a vůdčí osobou byla právě dr. Knížková.)

Poznámka: Před zahájením vernisáže vešel do budovy Anthroposu velvyslanec Indické republiky a v náručí nesl sošku boha Višnu. Figura byla umístěna do připravené samostatné vitríny. Po skončení vernisáže pan velvyslanec požádal o její znovuotevření. Sošku vzal a odnesl. Byla z plastu.

Taťána Kalábová

Nedlouho poté, co se od Moravského muzea oddělila obrazárna a po jejím sloučení s Umělecko-průmyslovým muzeem vznikla Moravská galerie, nastoupila do našeho muzea dvojice lidí s hlubokým vztahem k výtvarnému umění. Místo vedoucího propagačního oddělení získala dr. Taťána Kalábová, druhá manželka

malíře Františka Kalába. Jejím spolupracovníkem v rámci oddělení byl malíř Vladimír Svoboda z Jiřčovic. Tým oddělení doplňovala ještě aranžérka a grafička Vlasta Slaměnová.

Odrhnutí obrazárny pocítovala řada zaměstnanců muzea jako výraznou újmu. Za těchto okolností

a snad i trochu z trucu vznikla v tzv. Muzejním klubu v Dietrichsteinském paláci celá řada výtvarných výstav, které připravili právě zaměstnanci propagačního oddělení. Ta série by pravděpodobně pokračovala i nadále, kdyby se nad psacím stolem dr. Kalábové neobjevilo heslo: „Nejsem-li zde, jsem na cestě k socialismu”.

Na podobě Pavilonu Anthropos, stálých expozic i výstav se velmi pozitivně projevila spolupráce s předními výtvarníky. Na fotografii zprava architekt Vilém Hank, Jan Jelínek a restaurátor literárního oddělení Miroslav Ševela.

Antropolog Jan Jelínek (1926–2004) a archeolog Karel Valoch (1920–2013) si prohlíží kamenné nástroje z jeskyně Kůlna v Moravském krasu, získané při výzkumu Karla Valocha probíhajícího v letech 1961–1976.

Jan Jelínek (1926–2004) byl výraznou manažerskou osobností Moravského zemského muzea v druhé polovině 20. století. Byl to muž velkých vizí, z nichž mnohé dokázal realizovat. Patřilo k nim i vybudování specializovaného muzea Anthropos v Brně – Pisárkách. Jan Jelínek (sedící) při natáčení jednoho z mnoha popularizačních a dokumentárních filmů.

Vilém Hank

Jsou lidé, se kterými se setkáte dvakrát, a máte pocit, že je znáte, že jim rozumíte a že víte, co od nich čekat. To ani zdaleka neplatí o architektu Vilému Hankovi. Zajímavé s ním bylo projíždět autem vesnice na jižní Moravě. Tu jej upoutala zajímavá konstrukce komína, tam plot svařený zřejmě z trubek vyráběných pravděpodobně v blízké továrně a zdobený žlutými sluníčky.

„Je to levičák, ale komunisty nemá v lásce,“ říkával o něm Jan Jelínek. „Jsem ateista,“ prohlašoval o sobě sám, ale současně tvrdil, že nejlepší církev je římsko-katolická. „Byl ve Španělsku za občanské války, je tedy

statečný,“ dodával Jan Jelínek. Četl stejně bibli jako Marxův Kapitál...

V srpnu 1968 zastupoval Hank ředitele muzea dr. Jelínka, který v tu dobu byl v zahraničí. Vlak z Rousínova, kterým jsem dojížděl do práce, skončil osudného jedenadvacátého srpna svou cestu v Chrlicích. Nad hlavou nám hučely motory sovětských letadel vysazujících na brněnském letišti další a další vojenské jednotky a vojenskou techniku. Nakonec jsem dorazil po kolejích do cílové stanice pěšky. Moje první cesta vedla na ředitelství muzea. Výtku, že chodím pozdě do práce, jsem vnímal jako zcela nemístnou v dané situaci.

O několik týdnů později mi Hank ohlásil: „Zítřka budete mít návštěvu.

Přijede někdo z Prahy a ve vaší kanceláři se setká s někým, kdo přijede z Vídně. Vy dejte jenom k dispozici kancelář a mějte tam připravené dvě sklenice minerálky.“

„Ale vždyť Anthropos je ze všech stran obklopen táborem ruských vojáků,“ namítal jsem.

„To není vaše starost. Jenom mějte připravenou tu minerálku,“ řekl Hank.

A tak se stalo. Na prvním z aut byla americká vlaječka a z druhého vystoupil Josef Smrkovský, tehdejší předseda Národního shromáždění. Schůzka trvala snad 40 minut. Zvláštní bylo, že sovětsí vojáci žádné z těchto aut nezastavili.

Malované kůry

Krátce po návratu australské expedice přišel Jan Jelínek s návrhem uspořádat sérii veřejných přednášek s australskou tematikou. Konaly se v sále s výstavou 150 let Moravského muzea v Biskupském dvoře.

Poprvé se nejprve zaplnily všechny židle, pak přinesených dalších dvacet a zbývající prostor opanovala mládež sedící spokojeně na parketách. Další stáli v uličkách a 20 či 30 osob zůstalo na chodbě v předsálí, kde sice nebylo vidět, ale slyšet bylo docela dobře. Nejprve se ozvalo rytmické klepání „hudebních hůlek“ a pak už tajemný zvuk didgeridoo. Ke stolku přistoupil dr. Jelínek a v rukou držel dva pláty kůry z eukalyptu pokryté malbou.

„To, co právě vidíte před sebou, jsou malby domorodců ze severní Austrálie, domorodců kmene Rembaranga. Mají svůj konkrétní symbolický a mytologický význam. První vznikla ve vnitrozemí Arnhemské země, kde jsme narazili na skupinu domorodců zřejmě záměrně žijících bez kontaktu s Evropany. Malbu vytvořil vůdce té skupiny, Mandark. Vidíte na ní malbu hada Burlung, který má vlasy a vousy jako člověk a tady na konci ocasu je

ochlupení ohanbí. Podívejte se, je celý plný vajec. Z těch vajec vznikly hory a řeky a lidé a zvířata. Je to tedy vlastně takový had anebo duch stvořitel. Vidět ho můžete vždy, když po bouře se nad krajem vyklene duha. Ta duha, to je on, had Burlung.

A tady ta druhá vznikla na misijní stanici. Vidíte tu tři ženské postavy. Ve skutečnosti jsou to opět duchové, duchové vod. Proto mají jejich těla tvar ryby. Ale vlasy, to jsou mraky. Oči, ústa a prsní bradavky, to jsou blesky. Jejich prsy i těla jsou plné mléka, ale vlastně vody, která stéká dolů do těch tří jezer a tou vodou se živí strom Pandanus.”

Potom vyprávěl o malbě dutého stromu, v němž se usadily divoké včely a je plný medových pláství. O malbách ryb zobrazených včetně kostry a vnitřností a o klokanovi zobrazeném včetně plic, srdce, žaludku a jater. A také o tom, jak domorodci oloupou kůru z živého kmene eukalyptu, plát očistí od hrubé borky, kůru nad ohněm vyrovnají a je připravená k malbě.

Následovala druhá i třetí přednáška a sál byl vždycky nabitý až k prasknutí. To se samozřejmě nestalo, zato na některých kůrách se praskliny objevily. Vždyť byla loupana ze živých stromů.

Hledali jsme poučení a pomoc a zjistili, že pražské Náprstkovo muzeum nemá ve svých sbírkách ani jednu malovanou australskou kůru. Ale zato v Paříži, v Musée de l'Homme, pro jejich uložení zbudovali zvláštní depozitář, kde počítač trvale hlídá teplotu a vlhkost vzduchu. Že podobné řešení nemá v Československu naději na úspěch, bylo vzápětí jasné. O pomoc jsme na radu dr. Jelínka požádali bratry Kotrbovy, restaurátory a řezbáře, kteří měli svůj ateliér na brněnském Petrově.

Jelínkova úvaha byla prostá: jestliže Kotrbovi dokážou zachránit praskající gotický deskový obraz, proč by nemohli stejně zabezpečit i praskající australské malované kůry?

Pak už jsem Kotrbovy navštívil já. Přijetí bylo přátelské, ale prakticky veškerý prostor ateliéru pokrývaly jednotlivé díly gotického oltáře z dílny Mistra Pavla z Levoče. Dostal jsem kávu a povídal o kůrách. Diskuse končila: „Přivezte to a pak uvidíme.“ Zhruba po dvou měsících mi bratři řekli, že Levočský oltář je tak rozsáhlá zakázka, že ke kůrám se vůbec nedostanou.

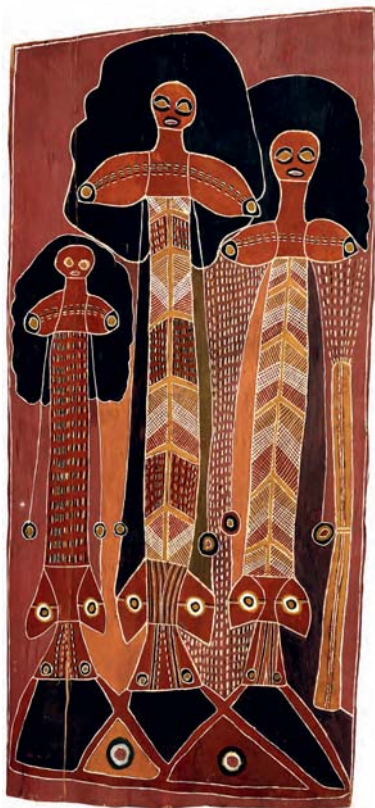
Tehdy navrhl dr. Tomášek oslovit manželskou dvojici, která provádí restaurátorské práce pro Národní

galerii v Praze. Zadní stranu kůr, které dostali do péče, napustili ve vakuu umělou pryskyřicí, takže přestala praskat. Přírodní barvy, kterými byla vlastní malba provedena, byly zpevněny, pouze bílá barva, tedy kaolin, poněkud zešedla. Dr. Jelínek nebyl s výsledkem spokojen a práci zadal známému stolaři. Ten kůry vlhlčil a narovnával a pak podlepil. Malba tím ovšem dost změnila svůj charakter a byla i částečně poškozena.

Protože všechny tyto aktivity trvaly poměrně dlouho, většina kůr zatím v klidu vyschla a přestala praskat.

V té době ještě nikdo z nás netušil, jakou mají kůry hodnotu. Ty malované domorodci žijícími bez kontaktu s Evropany stojí kolem 100–200 tisíc australských dolarů za kus. A malby vzniklé na misijních stanicích se cení na 50–100 tisíc za kus. V muzeu jich máme kolem šedesáti.

Foto: Archív MZM

Yaugiau – dcery hada duhy jsou dívky a současně ryby, jejich těla jsou plná vody, vlasy jsou mraky, oči a ústa blesky, mléko je voda, kterou se živí strom pandanus. Malba byla vytvořena u kmene Gunwinggu.

Publikované texty Oldřicha Neužila, v letech 1968–2005 vedoucího Pavilonu Anthropos, jsou malou ochutnávkou a doplněním pozoruhodných profesních pamětí, které byly v Moravském zemském muzeu již publikovány ve dvou rozsáhlých textech nazvaných *Paměti muzejníka I a II* (texty vyšly v kolektivních publikacích: *Hledání pravěkého času*, Studie Centra kulturní antropologie 6/2021 a *Pravěk očima vědců a umělců*, Studie Centra kulturní antropologie 7/2022). Neužilovy texty představují jedinečný pramen k historii naší instituce v druhé polovině 20. století, kdy se autor zasloužil nejen o vybudování a následně obnovu stálých expozic pisáreckého Anthroposu, ale byl také autorem a kurátorem více jak padesáti tuzemských a zahraničních výstav, které za jeho působení v Anthroposu vidělo přes dva miliony návštěvníků...

Petr Kostrhun, vedoucí Centra kulturní antropologie

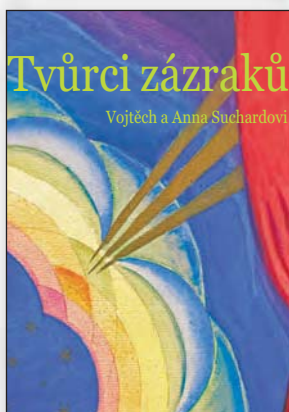
Mýtický had Burlung měl ve světě Rembaranků zvlášť postavení. Malba yamu na kůře eukalyptu. Mandargova skupina.

Malba ryby v rentgenovém stylu. Mandargova skupina.

Lovec útočí oštěpem na klokana. Malba v rentgenovém stylu. Mandargova skupina.

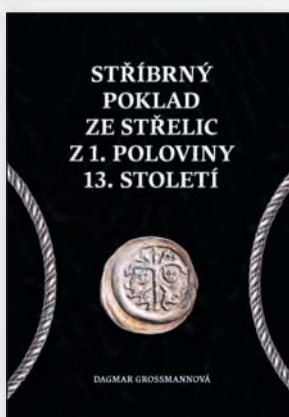
TVŮRCI ZÁZRAKŮ

Vojtěch a Anna
Suchardovi

kollektiv autorů

Dílo manželů Suchardových je svým rozpětím, kvalitou a významem zcela mimořádné. Divadlo Říše loutek, kterému věnovali větší část života, patřilo zejména v meziválečném období k souborům, které formovaly tvář českého moderního loutkářství. Předkládaná monografie se zaměřuje na jejich loutkářskou tvorbu, ve stručném zhodnocení je však představena i sochařská tvorba Vojtěcha Suchardy. Kromě odborných tematických studií obsahuje práce životopisné přehledy, seznam inscenací a výstav, na nichž se oba umělci podíleli, bibliografii a medailony autorů jednotlivých statí. Obrazová část představuje dobové i současné fotografie loutek či inscenací, reprodukce scénických a kostýmních návrhů a další díla.

ISBN: 978-80-7028-572-5 / 2022 / 224 stran / formát 230×230 mm / pevná vazba / 715 Kč

STŘÍBRNÝ POKLAD ZE STŘELIC Z 1. POLOVINY 13. STOLETÍ

Dagmar Grossmannová

Období 13. st. patří nejen na Moravě k velmi zajímavým a ve všech směrech stále ještě ne zcela objasněným obdobím, a to i z hlediska měny a peněz. Je to doba, kdy se na historicky krátký čas česká a moravská měna rozešla a každá země si razila své vlastní peníze. Písemných pramenů máme pomálu, a tak jako významné a někdy zcela jedinečné prameny k dějinám peněz a jejich oběhu slouží velké mincovní nálezy. Poklad ze Střelice (okr. Znojmo, Jihomoravský kraj) patří ke zcela výjimečným depotům. Objeven byl již v roce 1959, přesto dosud nebyl kompletně publikován. Díky svému složení patří k nejzajímavějším pokladům své doby, a to nejen na Moravě.

ISBN: 978-80-7028-582-4 / 2022 / 200 stran / formát 210×297 mm / pevná vazba / 1 400 Kč

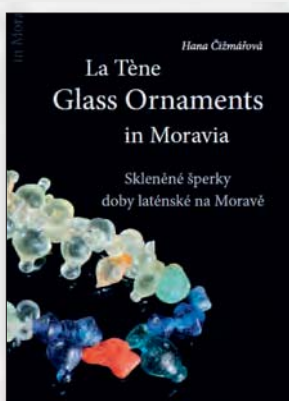

PO STOPÁCH NEJSTARŠÍHO OSÍDLENÍ BRNA

Zdeňka Nerudová

Dávno před námi a dědy našich dědů byla krajina dnešního Brna osídlená. Hluboko v minulosti, v době zcela odlišné od té naší, se Brnem a jeho okolím proháněli, nebo spíše důstojně procházeli nejen mamuti, ale i další, dnes již neexistující zvířata a žili zde naši dávní předchůdci. Lidí tehdy nebylo mnoho a nebyli zde neustále. Je tomu tak dávno, že jedinými připomínkami na ně jsou mnohdy ztrouchnivělé zlomky zvířecích kostí a sporé úlomky kamenných nástrojů, které jsou na první pohled bezcenné a mlčenlivé. Je tomu ale skutečně tak? Pojďme se za nimi vypravit. Třeba budeme překvapeni, kolik toho mohou vnímavému člověku vyjevit nebo alespoň naznačit o hluboké historii místa, kde posléze vyrostlo naše město.

ISBN: 978-80-7028-581-7 / 2022 / 292 stran / formát 200×240 mm / brožovaná vazba / 308 Kč

SKLENĚNÉ ŠPERKY DOBY LATÉNSKÉ NA MORAVĚ

Hana Čižmářová

Sklo je jedním z nejstarších uměle vytvořených materiálů a pro své fyzikální vlastnosti a především estetický potenciál se v minulosti stalo oblíbenou surovinou pro výrobu ozdob a šperků. Již od 5. tisíciletí př. Kr. se v Mezopotámii vyráběly první fajánsové předměty, ovšem s artefakty ze skutečného skla se setkáváme na Předním východě až od poloviny 2. tisíciletí. Ve střední Evropě jsou známy nepočetné importy fajánsových korálek od starší doby bronzové, nicméně výrobky ze skla se objevují až od střední a především mladší doby bronzové. Zvýšený výskyt skleněných korálek na sídlišcích i pohřebištích byl zaznamenán v době halštatské a na počátku doby laténské, tj. v 6.–5. století př. Kr.

ISBN: 978-80-7028-578-7 / 2022 / 502 stran / formát 210×297 mm / brožovaná vazba / 583 Kč

Památný nález kruhatky Matthioliho na Moravě

Na svatého Petra a Pavla léta páně 1919 sestoupil pan vrchní oficiál zemského výboru a nadšený botanik František Veselý do nitra propasti Macocha, kde ke svému údivu spatřil půvabnou rostlinu, kruhatku Matthioliho, z Moravy jemu dosud neznámou. „Se značnými obtížemi podařilo se nálezcovi urvat se skal vysoko položených a těžko dostupných jeden exemplář,“ líčí tuto dramatickou událost Josef Podpěra, tehdejší kustod botanické sbírky Moravského zemského musea. Jemu se také rostlina záhy dostala do rukou, již však pečlivě zpracovaná formou herbářové položky, což byla tehdy (stejně jako dnes) vůbec nejlepší metoda dokumentace a preparace živé rostliny pro vědecké účely.

Podpěra si okamžitě uvědomil, jaký význam má tento nález pro výzkum květeny českých zemí. Kruhatka Matthioliho, nevysoká bylina s okolíkem fialových květů a okrou-

hlými čepelemi listů v přízemní růžici, svým vzhledem nezapře příbuzenství s prvosenkami. Tou dobou byla známá z vápencových pohoří jižní a střední Evropy, včetně rakouských Alp a slovenských Karpat. Lokalita v Macoše však ležela od všech ostatních v notné vzdálenosti. Takové „osamělé“ populace jsou obvykle pozůstatky dávných dob, kdy na území panovalo oproti dnešku odlišné klima, jež předurčovalo výskyt odlišné květeny a vegetace. A právě o její podobě nám relikty přinášejí alespoň kusá svědectví.

Výskyt na izolovaných lokalitách mívá pro rostliny také evoluční důsledky. V rámci malé populace začne dříve či později docházet k příbuzenskému křížení a geografická vzdálenost zamezí výměně genů s ostatními populacemi. To může být začátek cesty ke vzniku zcela nového druhu. Podpěra prostudoval herbářové položky kruhatek z různých koutů Evropy a dospěl k závěru, že rostliny z Macochy se již na tuto cestu vydaly. Odborně je pojmenoval *Cortusa Matthioli* f. *moravica*, tedy **kruhatka Matthioliho moravská** (sám Podpěra

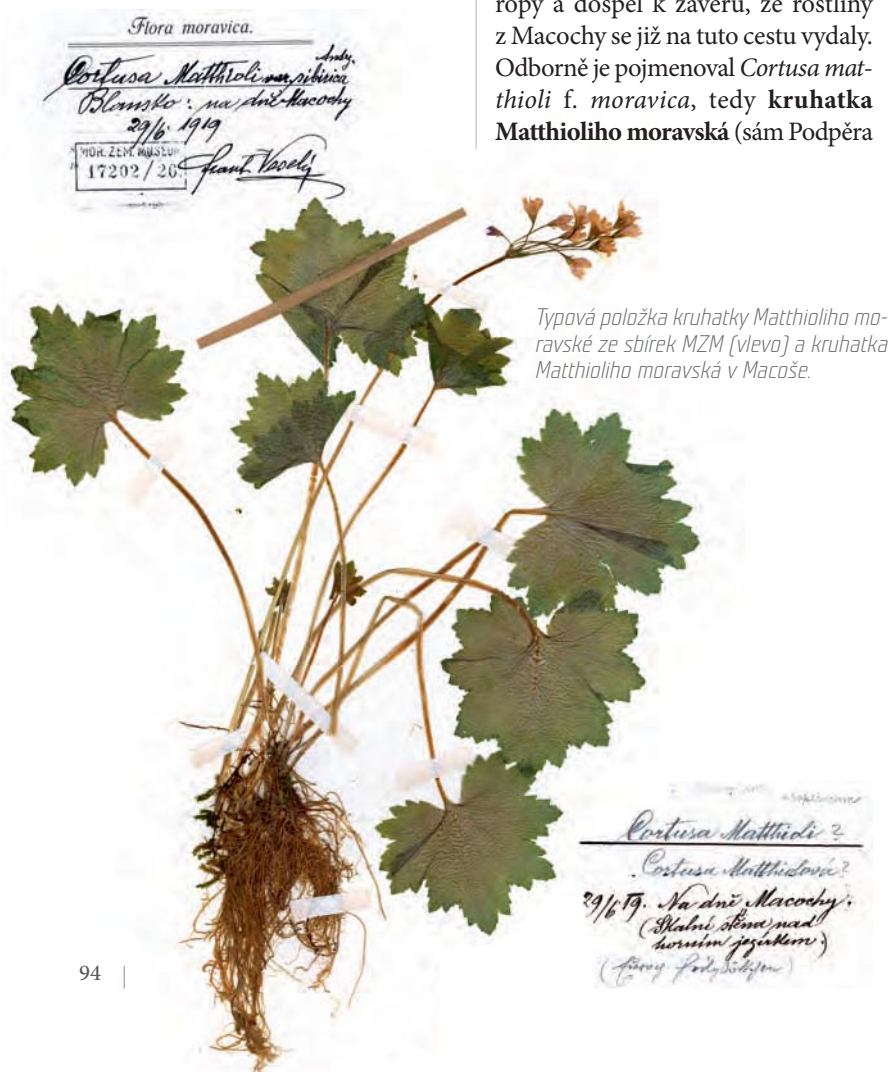
ovšem používal české jméno kruhatka alpská). Formálním pojmenováním macošských rostlin tak Podpěra upozornil na jejich jedinečné postavení v rámci rostlinné říše, a mimoděk jim také přiznal status endemita.

Moderní botanická věda vyžaduje, aby každé jméno rostliny bylo doprovázeno jedním konkrétním exemplářem, zpravidla v podobě herbářové položky, k němuž bude možné ono jméno vztahovat. Takový exemplář nazýváme typovou položkou a jeho úlohu lze připodobnit k fyzikálnímu etalonu: zaručuje jednoznačnost botanického jmenosloví. Jistě nepřekvapí, že typovou položkou kruhatky Matthioliho moravské se stala právě ona památná rostlina utržená F. Veselým a studovaná J. Podpěrou. Ta je dnes uložena v herbářové sbírce MZM spolu se stovkami dalších typových položek, mezi nimiž však sotva najdeme podobně ikonickou rostlinu pro Moravský kras, a nakonec i celé území Moravy.

Vojtěch Taraška

Botanické oddělení MZM

Foto: Svatava Kubešová

Typová položka kruhatky Matthioliho moravské ze sbírek MZM (vlevo) a kruhatka Matthioliho moravská v Macoše.

30. 6. – 30. 9. 2023

VENDULA CHALÁNKOVÁ MÁŘINY PAMĚTI

PAMÁTNÍK LEOŠE JANÁČKA

TIC BRNO

B | R | N | O

{ Nadace
Leoše
Janáčka

